

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

БАЙРАМ

Татары на зямлі Беларусі

Выпуск № 47

Байрам – друкаванае выданне беларускіх татараў. Часопіс заснаваны ў 1991 годзе выбітным беларускім энцыклапедыстам Якубам Адамавічам Якубоўскім. З 1991 па 2002 годы выйшлі ў свет 42 нумары, якія адразу паднялі на высокі ўзровень беларускае татаразнаўства.

Часопіс адноўлены пасля доўгага перапынку ў 2014 годзе. Тэматыка часопіса – гісторыя, культура, рэлігійнае жыццё татараў-мусульман на землях былога Вялікага Княства Літоўскага, сучасная татарская паэзія і літаратура. Разлічаны на тых, хто цікавіцца жыццём татараў, а таксама рэлігіяй Іслам.

Рэдакцыйная рада: Сяргей Міскевіч, Давуд Радкевіч, Максат Авезаў, Аміна Шабановіч.
Дызайн вокладкі: Максат Авезаў

Праекту дапамагалі: Сулейман Байрашэўскі, Муса Чахароўскі, Галіна Шчанснорвіч, Халіма Смольская, Алёна Любая, Катарына Пайменава, Наталля Мішакова.

Мінск
2021

ЗМЕСТ

ПРАДМОВА	4
ПЕРАКЛАД СУРЫ “АЛЬ-БАКАРА” (ПРАЦЯГ)	5
ГІСТОРЫЯ	14
ЭЛЕКТРОННЫЯ КРЫНІЦЫ ІНФАРМАЦЫІ ПРА ТАТАРАЎ ВКЛ	14
ТАТАРЫ ПАРАФІІ РЭЙЖЫ.....	16
МУСУЛЬМАНСКІЯ ПАХАВАННІ ВА УРОЦЛАВЕ	19
ПІСЬМОВАЯ СПАДЧЫНА ІСЛАМУ Ў БЕЛАРУСІ, ЛІТВЕ І ПОЛЬШЫ XVI – XIX СТСТ.	22
ВОДГУКІ НА НОВЫЯ КНІГІ І АРТЫКУЛЫ ПРА ТАТАРАЎ	28
СПІС ТУРЫСТЫЧНЫХ АБ’ЕКТАЎ БЕЛАРУСІ, ЛІТВЫ ПОЛЬШЧЫ	29
БЕЛАРУСКІЯ ТАТАРЫ У СКЛАДЗЕ Чырвонай арміі падчас Вялікай Айчыннай вайны..	32
ВЫСЛОЎІ З КІТАБА ІВАНА ЛУЦКЕВІЧА	38
ЛІТАРАТУРНАЯ ТВОРЧАСЦЬ	47
СТАРЫЕ ВРЕМЕНА	47
ВЕРШЫ ДАВЫДА РАДКЕВІЧА	56
ВЕРШЫ МУСЫ ЧАХАРОЎСКАГА	57
ПОВЕСТИ КАЗАНСКОГО ПИСАТЕЛЯ ЛЕНАРА ШАЕХА.....	64
ИСТОРИЯ, ОПИСАННАЯ В СУРЕ «АЛЬ-ФИЛЬ»	83
АПОВЕСЦЬ ЧАЦВЁРТАЯ: ЛЮСТЭРКА	88
Экспедиция в Татарстан.....	88
Аспекты жертвоприношения в Курбан Байрам.....	90
Искренность в браке.....	93
О важности корректного изъяснения.....	94
Осознай силу ду'а (мольбы).....	95

ПРАДМОВА

Ас-салям алейкум ўа рахмату-Ллагі ўа баракятуг!

Шаноўныя чытачы! Вітаем вас на старонках 47-га нумара часопіса “Байрам”!

З радасцю можам сказаць, што наш часопіс становіцца штогадовым. Дзякуючы дапамозе неаб'яжавых людзей з усяго свету збіраюцца водгукі, артыкулы, архіўныя і фотаматэрыялы па гісторыі і культуры татараў, некрапалістыцы, кітабістыцы і г.д.

У новым нумары вас чакае сустрэча з працягам пераклада Кур'ана на беларускую мову.

Таксама мы аднаўляем паэтычную старонку, дзе будзем друкаваць як вершы нашых татарскіх аўтараў, так і творы пра татараў. Так, у гэтым нумары вы знойдзеце вершы выбітнага польскага паэта і публіцыста Мусы Чахароўскага, паэму Стэфана Радкевіча са Слоніма “Старые времена”, творы імама Давыда Радкевіча і аповесці казанскага аўтара Ленара Шаеха.

2021 год абвешчаны ў Літве годам літоўскіх татараў. Супольна з татарскімі арганізацыямі Літвы ўрад суседняй краіны склаў план навуковых, культурных, турыстычных мерапрыемстваў на гэты год. Татары Беларусі, Польшчы і ЗША з'яўляюцца адзіным народам, таму і нам неабходна прыняць удзел. Канферэнцыі, выставы, падарожжы ў татарскія паселішчы, друкаваныя выданні – гэта і не толькі можа стаць карысным для нас і нашых братоў-суседзяў. Часопіс “Байрам”, падтрымліваючы ідэю, у гэтым нумары друкуе артыкулы пра татараў Літвы, а таксама дае мапу турыстычных аб'ектаў Беларусі, Літвы і Польшчы, звязаных з татарскай тэматыкай.

На сённяшні дзень вялікую ролю ў жыцці кожнага чалавека мае інтэрнэт, дзе штодзень мы чытаем навіны, анонс мерапрыемстваў, шукаем патрэбную для сябе інфармацыю. Не стала выключэннем тое, што ў Інтэрнэце можна знайсці звесткі па гісторыі татараў былога ВКЛ і не толькі. Ужо шмат гадоў працуюць рэсурсы, на якіх кожны ахвотны можа скласці ўласны радавод, знайсці сваякоў па ўсім свеце і шмат што яшчэ. У гэтым нумары зробім агляд найбольш папулярных інтэрнэт-старонак і што там можна знайсці.

Цікавы артыкул з апісаннем аднаго з эпизодаў гісторыі ісламу падрыхтавала Ілона Шкатула. Спадзяемся, рубрыка ісламскай гісторыі стане пастаяннай.

Пераглядаючы старыя нумары татарскіх часопісаў Польшчы і Літвы, мы знайшлі там звесткі, якія зацікавяць і татараў Беларусі. У гэтым нумары зробім падрабязны агляд артыкула пра мізар ва Уроцлаве, Польшча, дзе пахаваныя татары з былых “крэсаў” – Клецка, Іванава, Наваградка і інш.

Горад Уроцлаў згадваецца таксама і ў найноўшым нумары польскага часопіса Rocznik Tatarów Polskich, у артыкуле пана Аляхновіча (з роду Карыцкіх і Асановічаў) пра татараў Ніжняй Сілезіі (Дольнага Слэнску). Аўтар дае падрабязныя звесткі пра татараў з Наваградка, Слоніма, Узды, Капыля, Браслава, Іўя, Гарадзішча, Міра і іншых паселішчаў Беларусі і Літвы, што выехалі ў пасляваенны час на былыя нямецкія землі, перададзеныя Польшчы (Уроцлаў, Алясніца і г.д.).

Рэдакцыйная рада

ПЕРАКЛАД СУРЫ “АЛЬ-БАКАРА” (працяг)

Працягваем публікацыю пераклада Кур’ана. Просім вывучаць змест дадзенага перакладу і старацца прымяняць на практыцы вывучанае.

- 164.** Папраўдзе, у стварэнні нябёсаў і зямлі, у змене дня і ночы, у караблях, што плывуць морам з тым, што карысна людзям; у вадзе, якую Аллаг паслаў з неба і якой ажывіў зямлю пасля яе змярцвення, рассяліўшы на ёй розных жывых істот; у змене ветраў, у пакорлівых [Богу] аблоках, што між небам і зямлёй, ва ўсім гэтым – азнакі для разумнага люду (кемлівых людзей).
- 165.** Сярод людзей ёсць такія, якія прыпісваюць Аллагу роўных (ці падобных да Яго) і любяць іх так сама, як [належыць] любіць Аллага. А вернікі любяць Аллага больш (чым паганцы любяць сваіх ідалаў). Калі распуснікі ўбачаць кару, то зразумеюць, што ўся сіла належыць толькі Аллагу, і што Ён – суворы ў пакаранні!
- 166.** Калі тыя, за кім ішлі (правадыры нявернікаў і аб’екты пакланення), зракуцца сваіх паслядоўнікаў і калі ўбачаць кару, разарвуцца між імі сувязі.
- 167.** Скажуць тыя, хто ішоў следам за іншымі: “Каб мы толькі маглі вярнуцца (у зямное жыццё) і распачаць усё нанова, то зракліся б іх так сама, як яны выракліся нас!” Такім чынам, Аллаг пакажа ім іх [злыя] учынкi, каб уквяліць (давесці да жалю) іх. І не выйдучь яны з Агню!
- 168.** О людзі! Ешце тое дазволенае (*халаль*) і добрае, што ёсць на зямлі і не ідзіце следам за шайтанам; папраўдзе, ён – сапраўдны ваш вораг.
- 169.** Ён (шайтан) заклікае вас толькі да зла і распусты, прагнучы, каб вы нагаворвалі на Аллага тое, пра што няма ў вас ведаў (дазваляючы забароненае і забараняючы дазволенае – *наводле тафсіра Куртубі*).
- 170.** І калі кажучь ім (нявернікам): “Трымайцеся таго, што паслаў Аллаг!”, – яны адказваюць: “Не! Мы станем трымацца таго, з чым знайшлі нашых бацькоў”. А што, калі іх бацькі нічога не цямілі і не ішлі прамым шляхам?
- 171.** Нявернікі падобныя да таго, каго клічуць, а яны не чуюць нічога, акрамя крыку ды закліку (не разумеючы сэнс слоў). Глухія, нямыя, сляпыя!.. Нічога не разумеюць яны.
- 172.** О, вернікі! Ужывайце тыя даброты, якімі надзялілі Мы вас, і дзякуйце Аллагу, калі вы Яму пакланяецеся.
- 173.** Папраўдзе, Ён забараніў вам падлу (здыхату), кроў¹, свініну і тое, што зарэзана не дзеля Аллага. А калі хтосьці быў вымушаны [дзеля захавання жыцця з’есці штосьці забароненае], не з-за непаслушэнства і не злоўжываючы, на тым няма граху. Папраўдзе, Аллаг – Адпусклівы, Літасцівы.
- 174.** Папраўдзе, тыя, хто прыхоўвае з Пісання пасланае Аллагам і прадае гэта за мізэрны кошт, яны і ёсць тыя, хто напоўняць чэравы свае агнём! Аллаг не стане гаварыць з імі ў Дзень Уваскрасення, і не ачысціць іх (ад бруду грахоў). Чакае іх пакутная кара.
- 175.** Яны набылі аблуду за кошт праўдзівай дарогі, а пакаранне – за дараванне. Ці ж выцярпяць яны агонь Пекла?!
- 176.** Гэта (пакаранне) таму, бо Аллаг паслаў Пісанне з ісцінай [а яны сказілі яе]. А тыя, хто спрачаецца пра Пісанне, без сумневу – у разладзе, далёкія (ад ісціны).
- 177.** Пабожнасць палягае не ў тым, каб вы звярталі свае абліччы на ўсход ці на захад, а набожны той, хто верыць у Аллага, у анёлаў, у Пісанні і прарокаў, хто аддае нават дарагое самому майно – сваякам, сіротам, жабракам, падарожным і тым, хто просіць яго

¹ Пра кроў – гл. Таксама 145 аят суры “Гавяда”

(у якасці міласціны); той, хто выдаткуе на вызваленне нявольнікаў, хто кланяецца намаз (як мае быць), аддае закят; тыя, хто трымае сваё абяцанне, калі даў яго; тыя, хто мае цярдзенне ў нястачы, у бядзе і падчас небяспекі. Вось такія і ёсць праўдзівымі, такія і ёсць баязнікамі Божымі!

- 178.** О, вернікі! Усталявана для вас адплата (*кысас*) за забітых: вольны – за вольнага, нявольнік – за нявольніка, жанчына – за жанчыну. Калі ж даруе забойцы яго брат [па веры], то той павінен згодна звычаю і па справядлівасці сплаціць яму належны выкуп. Такая палёгка ад Госпада вашага і ласка. Таго ж, хто пасля гэтага парушыць [межы дазволенага], чакае пакутная кара.
- 179.** Для вас у адплаце – жыццё, о вы, надзеленыя розумам! – каб вы асцерагаліся [праціцца крыві].
- 180.** Калі напаткае смерць кагось з вас, а ён пакіне пэўнае дабро, то належыць вам скласці завяшчанне бацькам і блізкім сваякам адпаведна звычаю і справядлівасці. Гэта – абавязак для баязнікаў Божых.
- 181.** А калі нехта падменіць завяшчанне пасля таго, як пачуе яго, то грэх – толькі на тым, хто падмяніў яго. Папраўдзе, Аллаг усё чуе і ўсё ведае.
- 182.** А калі хто баючыся, што завяшчальнік памыліцца альбо ўчыніць грэх (наўмысна падмяніўшы завяшчанне), памірыць іх (завяшчальніка і спадкаемцаў), то на ім не будзе граху. Аллаг – Прабачальны, Літасцівы.
- 183.** О, вернікі! Прадпісаны вам пост (у якасці абавязку) – так сама, як быў ён прадпісаны вашым папярэднікам, каб вы былі богабаязнымі.
- 184.** Ён (пост) доўжыцца пэўную колькасць дзён. А калі хто з вас захварэе ці будзе ў дарозе, то няхай поснікае столькі ж дзён (у іншы час). А тым, каму і гэта цяжка, хай дзеля выкуплення (*фідзья*) накорміць жабрака. А хто робіць дабро самахоць (добрахвотна больш за названае), дык тое лепш для яго. Але пост – найлепш для вас [па ўзнагародзе, чым любяць іншыя альтэрнатывы], каб вы толькі ведалі!
- 185.** Рамадан – месяц, падчас якога быў пасланы Кур’ан у якасці настаўлення для людзей, ясныя доказы прамога шляху і адрозненне (паміж праўдай і хлуснёю). Той з вас, каго заспее гэты месяц, хай поснікае. А калі хто хварэе ці ў дарозе, хай адпоснікае столькі ж дзён у *іншы час*. Аллаг зычыць вам палёгка і не хоча цяжкасці; даводзьце да канца *належаць* дні посту і ўзвялічвайце Аллага за тое, што Ён павёў вас прамым шляхам, і будзьце ўдзячныя [Богу за гэта].
- 186.** Калі рабы Мае спытаюць цябе, *о Мухаммад*, пра Мяне, то скажы, што Я – папраўдзе, паблізу (ведаю ўсё пра Сваіх рабоў, адказваю на іх мальбы і дапамагаю ім), адказваю на заклік таго, хто кліча Мяне, *звяртаючыся з мальбамі*. Хай жа і яны адказваюць Мне, *выконваючы абавязковае і робячы дабро*, і вераць у Мяне, тады яны рушаць прамым шляхам.
- 187.** Дазволена вам уваходзіць да вашых жонак у ночы посту. Яны – *нібы* адзенне для вас, а вы – *нібы* адзенне для іх. Аллаг ведае, што вы ставіліся да сябе несправядліва, таму Ён прыняў каяту вашу і дараваў вам. Таму злучайцеся з імі (з жонкамі) і імкніцеся да таго, што загадаў вам Аллаг. Ешце і піце, пакуль не здолееце адрозніць белую нітку *світання* ад чорнай ніткі *ночы*, а потым поснікайце да *змяркання і надыходу* ночы. Не злучайцеся з жонкамі ў тыя ночы, калі знаходзіцеся ў стане адасаблення (*і’цікафа*)². Такія межы,

² І’цікаф (ад слова *і’такафа* “пастаянна быць [дзесьці]”, “быць цалкам адданым [чаму-небудзь]”) – пастаяннае больш ці менш працяглае знаходжанне ў мячэці для пакланення Аллагу, пажадана ў апошнюю дэкаду Рамадана (*паводле імама аль-Багаві*).

усталяванья Аллагам, дык не набліжайцеся ж да іх. Вось так Аллаг тлумачыць людзям Свае азнакі, каб яны былі богабязнымі.

- 188.** Не ўжывайце (не прысвойвайце) беззаконна маёмасць адно аднаго і не падкупайце суддзяў, каб свядома грахоўным шляхам не прысвоіць частку майна іншых людзей.
- 189.** Цябе пытаюць пра маладзік. Скажы: “Ён вызначае час для людзей і для здзяйснення хаджу”. Набожнасць *палягае* не ў тым, каб вы ўваходзілі ў дамы з задняга боку³; але набожны той, хто баіцца Бога. Таму ўваходзьце ў дамы праз іх [належаць] дзверы і бойцеся Аллага, каб вы прыдбалі поспех.
- 190.** Змагайцеся на Божай дарозе супраць тых, хто змагаецца супраць вас. Але не парушайце [межаў дазволенага] пры гэтым, бо, папраўдзе, Аллаг не любіць тых, хто парушае межы дазволенага [усталяванья Ім].
- 191.** Пазбаўляйце жыцця [паганцаў-нападнікаў], дзе б вы не заспелі іх, выцяснійце іх адтуль, адкуль яны выгналі вас. Спакуса⁴ (шматбожжа) горш за пазбаўленне жыцця. Але не змагайцеся з імі паблізу ад Заветнага мячэці, пакуль яны не распачнуць ваяваць там з вамі. Калі ж яны развяжуць там вайну, тады і вы *дайце ім адпор, калі нават дзевядзецца* пазбавіць іх жыцця. Такая адплата нявернікам!
- 192.** А калі яны перастануць (пакаяўшыся і адмовіўшыся ад нявер’я), то Аллаг – Прабачлівы, Літасцівы.
- 193.** Змагайцеся супраць іх, пакуль не знікне смута, і рэлігія не стане належаць Аллагу. І калі яны перастануць, няхай не будзе варажнечы, хіба толькі супраць прыгнятальнікаў.
- 194.** Заветны месяц – за заветны месяц. За замах на святое – адплата роўным (*таму можна весці баявыя дзеянні ў адказ на напад ворагаў у святы месяц*). Калі хтось варагуе з вамі, то і вы лічыце яго ворагам, раз ён нападае на вас. Ды бойцеся Аллага і ведайце, што Аллаг – з набожнымі.
- 195.** Ахвяруйце *сваю маёмасць* на шляху Аллага і не кідайце ўласнаручна сябе ў пагібель. І рабіце дабро – папраўдзе, Аллаг любіць дабрачынцаў.
- 196.** Належаць чынам выконвайце хадж і умру дзеля Аллага. Калі вас затрымаюць (перашкодзяць выконваць паломніцтва), то прынясіце ў ахвяру тое, што зможаце, але не галіце галовы, пакуль ахвяра не дасягне месца, *дзе будзе зарэзана*. Калі ж хтось з вас хворы ці пакутуе ад раны на галаве, то хай дзеля выкуплення або поспікае, або дае міласціну, або прынясе ахвяру. Калі ж вы знаходзіцеся ў бяспецы, то той, хто выконвае умру разам з хаджам (*таматту*)⁵, павінен прынесці такую ахвяру, якую зможа. Калі хтось не зможа зрабіць гэта, няхай падчас хаджу поспікае тры дні і яшчэ сем дзён пасля

³ За часамі невуцтва (джахіліі) людзі, якія выходзілі ў паломніцтва да Каабы і ўваходзілі ў стан *іхраму*, лічылі прыкметай набожнасці вяртацца пасля паломніцтва ў свой дом з чорнага ўваходу. Тады Аллаг паслаў гэты аят (аль-Бухары). Гэты звычай быў звязаны з уяўленнем пра тое, што пілігрым стаў ачышчаным, а таму не можа ўваходзіць праз “нячысты” звычайны ўваход.

⁴ Слова “*фітна*” мае шэраг значэнняў: 1) спакуса, звязанне з правільнага шляху; 2) паўстанне, мяцеж; 3) вар’яцтва, страта розуму; 4) аблуда, нявер’е. Лексічна гэтым словам абазначаецца пэўнае выпрабаванне, па выніках якога можна меркаваць пра тое, пройдзена яно годна ці не.

⁵ Хадж бывае трох відаў. Хадж-іфрад – вернік ўваходзіць у стан іхрама з мэтай здзяйснення толькі хаджу;

Хадж-таматту’ – вернік ўваходзіць у стан іхрама з мэтай здзяйснення умры, пасля завяршэння ўсіх дзеянняў, звязаных з умрай, паломнік выходзіць са стану іхрама, а затым 8-га дня месяца зуль-хіджа пачынае дзеянні хаджу, уступаючы ў стан іхрама ў Меццы;

Хадж-кыран – вернік злучае ўваходжанне ў стан іхрама, звязанага з хаджам, з уваходжаннем у стан іхрама, звязанага з умрай, з намерам здзейсніць хадж і умру разам з міката адначасова або спачатку здзяйснюючы умру, а затым хадж, ці наадварот.

вяртання дадому, усяго – дзесяць. Гэта – для тых, чыя сям’я не жыве ля Запаветнай мячэці. Бойцеся Аллага і ведайце, што Аллаг карае сувора.

197. Хадж здзяйсняецца ў вядомыя месяцы. І хто маецца здзейсніць хадж, той хай не брыдкасловіць і не ўваходзіць да жонак (для шлюбных стасункаў), хай не грашыць і не спрачаецца падчас хаджу. Аллаг ведае пра ўсё дабро, зробленае вамі. Запасайцеся ж у дарогу, а самы лепшы запас – набожнасць. Дык будзьце ж набожнымі, о надзеленыя розумам!
198. Не будзе на вас граху, калі станеце шукаць ласкі Госпада вашага (*займайцца гандлем падчас хаджу*). Вяртаючыся з Арафата, згадвайце Аллага ў Запаветным месцы (у Муздالیфе)⁶. Згадвайце Яго, бо Ён павёў вас прамым шляхам, а раней вы былі з ліку аблудных.
199. Далей вяртайцеся туды, адкуль вяртаюцца *іншыя* людзі, і прасіце ў Аллага даравання. Папраўдзе, Аллаг – Даруючы, Літасцівы.
200. Выканаўшы належныя абрады, згадвайце Аллага так сама, як згадваеце сваіх продкаў, і нават больш за тое. І ёсць сярод людзей такія, якія гавораць: “Пане наш! Прыспор нам *добраю* долю на гэтым свеце!” Такім няма долі ў жыцці вечным.
201. Але між іх ёсць і такія, якія кажуць: “Пане наш! Надзялі нас найлепшым у жыцці сегасветным і ў жыцці вечным, і выбаві нас ад кары Агню!”
202. Ім будзе доля *ўзнагароды* – за прыдбанае імі (добрыя справы). Аллаг скоры на разлік.
203. Згадвайце ж Аллага [у даліне Міна] у пэўныя дні (тры дні *ташырыка*). А хто паспяшае і *завершыць абрады* за два дні, на тым не будзе граху. А хто затрымаецца – то і на ім не будзе граху. Тое – для баязнікаў Божых. Таму бойцеся Аллага і ведайце, што да Яго вы будзеце сабраны.
204. Ёсць сярод людзей такія, чыя словы [прыемна] дзівяць цябе ў сегасветным жыцці. Ён заклікае Аллага быць сведкам таго, што ў яго сэрцы, хоць сам ён – зацяты *вораг твой* і супярэчнік.
205. Калі ён сыходзіць прэч, бярэцца сеяць шкоду (злачынствы) на зямлі, нішчыць нівы і губіць нашчадкаў (людзей і жывёлу). Але Аллаг не любіць, калі сеюць шкоду.
206. Калі яму кажуць: “Пабойся Бога!”, – то ганарыстасць падштурхоўвае яго [да яшчэ большага] да граху. Даволі яму будзе Пекла, і, дапраўды, паганае ж гэта месца!
207. Сярод людзей ёсць і такія, хто і душы не пашкадуе, прагнучы здабыць задавальненне Аллага. Аллаг – Лагодны да Сваіх рабоў.
208. О вернікі! Прымайце Іслам цалкам (будзьце пакорлівыя Аллагу ва ўсім, непарушна выконвайце ўсе патрабаванні ісламу – *наводле тафсіру ат-Табары*) і не ідзіце па слядах шайтана. Папраўдзе, ён для вас – сапраўдны вораг.
209. А калі адступіце, пасля таго як да вас прыйшлі ясныя доказы, то ведайце, што Аллаг – Усемагутны, Мудры.
210. Хіба яны чакаюць, што да іх у зацэнні аблокаў з’явіцца [суд або кара] Аллага разам з анёламі і будзе вырашана іх справа?! Да Аллага вяртаюцца ўсе справы.
211. Спытай сыноў Ісраіля, колькі ясных азнак Мы далі ім. А хто прамяняе ласку Божую, пасля таго, як яна прыйшла да яго [на нявер’е, хай ведае], што Аллаг – суворы ў пакаранні.
212. Сегасветнае жыццё прыхарошана ў вачах нявернікаў. Яны здзекуюцца з вернікаў, але ў Дзень Уваскрасення пабожныя ўзвысяцца над імі. Аллаг надзяляе *дабротамі* каго хоча, без ліку.

⁶ Арафат – гара ля Меккі. З гэтага месца пачынаецца здзяйсненне хаджу

- 213.** Людзі былі адзінай грамадою. Аллаг паслаў прарокаў для дабравесця і засцярогі, паслаўшы з імі Пісанні ў ісціне – для таго, каб рассудзіць людзей у тым, пра што яны спрачаліся. І не было між імі спрэчак, апрача тых, каму былі дадзены ясныя азнакі, і якія былі несправядлівы адно да аднаго. Аллаг жа павёў прамым шляхам вернікаў да ісціны, наконт якой яны спрачаліся, – з дазволу Яго. Аллаг вядзе прамым шляхам таго, каго хоча.
- 214.** Ці вы меркавалі, што ўвойдзеце ў Рай, не зазнаўшы таго, што напаткала вашых папярэднікаў? Беднасць, хваробы і розныя ўзрушэнні здараліся з імі, ды так, што пасланец і вернікі разам з ім прамаўлялі: “Калі ж прыдзе дапамога ад Аллага?” Так! Папраўдзе, дапамога Божая побач.
- 215.** Цябе (о Мухаммад) пытаюць, што трэба раздаць на ахвяру. Скажы: “Якое б дабро вы ні ахвяравалі, гэта павінна дастацца бацькам, сваякам, сіратам, жабракам і падарожным. І якое б дабро вы ні чынілі, Аллаг ведае пра тое”.
- 216.** Прадпісана вам змагацца, хоць вам гэта і няміла. Магчыма, тое, што няміла вам – добра для вас. І, магчыма, тое, што вам прыемна – для вас дрэнна. Аллаг ведае, а вы – не.
- 217.** Цябе пытаюць пра ваенныя дзеянні падчас запаветнага месяца. Скажы: “Вайна ў такі час – вялікі грэх. Але збіваць іншых са шляху Аллага, не верыць у Яго, выганяць людзей з Запаветнай мячэці – яшчэ горшы грэх перад Аллагам. Спакуса горш за забойства. Яны не перастануць ваяваць супраць вас, пакуль не адвернуць вас ад вашай веры, калі змогуць. А калі хто з вас адыдзе ад сваёй веры і памрэ нявернікам, то марнымі стануць яго ўчынкi на гэтым і на тым свеце. Такія стануць насельнікамі Пекла і будуць там давеку”.
- 218.** Папраўдзе, тыя, хто прыдбаў веру, перасяліўся, змагаўся (прыкладаў высілки) на шляху Божым, спадзяюцца на ласку Божую. Аллаг – Адпусклівы, Літасцівы.
- 219.** Пытаюць цябе пра віно і азартныя гульні (на грошы). Скажы: “Гэта ўсё – вялікі грэх, хоць і ёсць у іх нейкая карысць людзям. Але грэх іх перавышае карысць!”⁷ Цябе пытаюць пра тое, што трэба ахвяраваць. Скажы: “Лішак”. Вось так Аллаг тлумачыць вам азнакі, каб вы задумаліся
- 220.** Пра жыццё сегасветнае і вечнае. Пытаюць цябе і пра сірот. Скажы: “Дабрачыннасць ім – дабро. Калі вы з’яднаеце [свае і іх сродкі], то яны – браты вашы (а браты мусяць весці справы супольна)”. Аллаг адрозніць распусніка ад добрачынца. Каб Аллаг схацеў, то ўскладніў бы ваша становішча. Папраўдзе, Аллаг – Усемагутны, Мудры.
- 221.** Не жаніцеся з жанчынамі паганцаў, пакуль яны не прыдбаюць веру. Папраўдзе, верніца-нявольніца лепш за шматбожніцу, хоць бы тая і падабалася вам. І не аддавайце замуж верніц за паганцаў, пакуль тыя не стануць вернікамі. Папраўдзе, вернік-нявольнік лепш за шматбожніка, хоць бы той і падабаўся вам. Яны заклікаюць вас да Агню (Пекла), а Аллаг кліча вас да Раю і даравання – са Свайго дазволу. Ён тлумачыць ім Свае азнакі, каб яны апомніліся.
- 222.** Пытаюць цябе пра аплавы (месячныя). Скажы: “Гэта – пакуты. Таму не кранайце вашых жанок падчас аплаваў. Пазбягайце блізкасці з імі, пакуль яны не ачысцяцца. А як стануць чыстыя – будзьце з імі так, як загадаў Аллаг”. Папраўдзе, Аллаг любіць тых, хто каецца і ачышчаецца.
- 223.** Вашы жонкі – нібы ніва для вас. Таму ўваходзьце да іх, калі і як пажадаеце. Рабіце запасы добрых справаў ад сябе. Бойцеся Аллага і ведайце, што сустрэнеце Яго. Узрадуі вернікаў дабравесцем!

⁷ Гл. канчатковую забарону на ўжыванне алкаголю і азартных гульняў у 90 аяце суры “Трапеза” (5:90).

224. Хай не будуць вашы клятвы Аллагам перашкодай набожнасці вашай, богабаязнасці і замірэння людзей. Аллаг усё чуе і ведае.
225. Аллаг не спытае вас за ненаўмысныя клятвы. Але Ён спагоніць з вас за тое, што [свядома] абралі сабе сэрцы вашыя. Аллаг – Прабачлівы, Лагодны.
226. Калі хто пакляўся не мець блізкасці з жонкамі, то няхай ачэквае чатыры месяцы. А калі перадумаюць (і вернуцца да жонак), то Аллаг – Прабачлівы, Літасцівы.
227. Калі ж яны (мужы) усё ж наважацца развесціся, то Аллаг усё чуе і ведае.
228. Разведзеныя жонкі павінны ачэкваць тры цыклы. Нельга ім прыхоўваць тое, што стварыў Аллаг ва ўлоннях іх – калі яны вераць у Аллага і ў Апошні Дзень. Калі ж мужы іх захочуць замірэння, то цягам гэтага часу яны маюць права вярнуць іх. Жонкі маюць як правы, так і абавязкі, і ставіцца да іх трэба па-добраму, хоць мужчыны і вышэй за іх [па ўскладзенай на іх адказнасці⁸]. Аллаг – Усемагутны, Мудры.
229. Развод дазволены двойчы. Пасля таго трэба ўтрымаць жонку з дабром, ці адпусціць яе з мірам. Вам (мужам) нельга прысвойваць штосьці з падоранага ім, хіба толькі вы абое баіцеся, што парушыце абмежаванні Аллага. А калі вы баіцеся, што яны парушаць абмежаванні Божыя, то не будзе на іх граху, калі яна выкупіць развод (вярнуўшы махр – шлюбны дар). Такімі ёсць абмежаванні Аллага, дык не парушайце ж іх! А хто парушае абмежаванні Божыя, такія і ёсць беззаконнікамі.
230. Калі ён усё ж развядзецца з ёю ў трэці раз (канчаткова), то нельга яму ажаніцца з ёю нанова, аж пакуль яна не выйдзе замуж за некага іншага. І толькі калі той вырашыць развесціся з ёю, то не будзе на іх граху, калі яны вернуцца адно да аднаго, маючыся трымацца абмежаванняў Божых. Вось такія абмежаванні Аллага. Ён тлумачыць іх для людзей абазнаных.
231. І калі вы развяліся з жонкамі і мінуў належны час чакання, то альбо ўтрымайце іх па-добраму (згодна шарыяту і звычайу), альбо адпускайце іх па-добраму. Не ўтрымлівайце іх, прагнучы нашкодзіць ім злачынна. А хто ўчыніць гэткае, той пакрыўдзіць толькі сам сабе. Не пераводзьце азнакі Божыя на здэклівыя жарты (“смешачкі”). Памятайце ласку Аллага да вас, а таксама паслане Ім з Пісання і мудрасці да вас дзеля таго, каб выхаваць вас. Дык асцерагайцеся ж Аллага і ведайце, што Аллаг абазнаны пра ўсё існае.
232. А як развяліся вы з жонкамі і мінуў належны час, то не перашкаджайце ім выйсці замуж за іх *папярэдніх* мужоў, калі яны дамовіліся між сабою згодна Шарыяту і *добраму звычайу*. Такое настаўленне для таго з вас, хто верыць у Аллага і ў Апошні Дзень. Так будзе лепш і чысцей для вас, бо Аллаг ведае, а вы – не.
233. Мацеркі могуць узгадоўваць дзяцей сваім малаком два поўныя гады, калі хочуць давесці грудное гадаванне да самага канца. А бацька павінен забяспечваць маці пажыткам і вопраткаю як мае быць *згодна звычайу і сваім магчымасцям*. Ні на кога не ўскладзена больш за яго магчымасці. Нельга наносіць шкоды ні маці з-за яе дзіцяці, ні бацьку з-за яго дзіцяці. Такія ж абавязкі ўскладзены на спадкаемцу [бацькі]. Калі ж бацькі захочуць адняць дзіця ад грудзей па ўзаемнай згодзе і нарадзе, то не будзе граху на іх. А калі вы захочаце наняць карміцельку для сваіх дзяцей, то не будзе граху на вас, калі заплаціце ёй як мае быць *згодна дамове, не змяняючы і не затрымліваючы плату*. Бойцеся Аллага і ведайце, што Аллаг бачыць усё, што вы робіце.
234. Калі хтосьці з вас памрэ, пакінуўшы пасля сябе жонак, то няхай яны (удовы) чакаюць чатыры месяцы і дзесяць дзён. А калі міне вызначаны час, то не будзе на вас (вернікі)

⁸ Інтэрпаляцыя паводле тафсіра Джалаляйн

граху, калі яны абыдуцца з сабою як мае быць згодна *Шарыяту* – *выйшаўшы замуж ізноў*. Аллагу вядома, што вы робіце.

- 235.** Не будзе на вас граху, калі вы дасце знаць намёкам тым жанчынам пра сватанне, або ўтоіце *намер жаніцца* ў сваіх душах. Аллаг ведае, што вы ўсё адно будзеце памятаць пра іх. Але не давайце ім абяцанняў жаніцца і кажыце толькі годныя і *дазvolеныя Шарыятам* словы. Не прымайце рашэнне ўзяць шлюб, пакуль не міне належны час (*'idda*). І знайце, што Аллаг ведае, што ў вашых душах, таму сцеражыцеся Яго. І ведайце, што Аллаг – Прабачлівы, Лагодны.
- 236.** Не будзе вам граху, калі дасце развод жонкам, не крануўшы іх (не ўступіўшы ў блізкасць), нават не ўстанавіўшы належны дарунак (*махр*). Але ўсё адно дайце ім дар як мае быць (згодна звычайу). І хай багаты дасць колькі можа, і бедны – колькі можа. Так павінны рабіць дабрачынныя.
- 237.** Калі вы дасце развод ім да таго, як кранулі іх (да ўступлення ў блізкасць), але пасля ўстанаўлення шлюбнага дару (*махр*), то аддайце ім палову належнага ім, калі толькі не прабачаць вам яны ці той, у чых руках шлюбная дамова. І калі вы прабачыце, гэта будзе бліжэй да набожнасці. Не забывайцеся пра годнасць (спагаду) адно да аднаго. Папраўдзе, Аллаг бачыць, што вы робіце.
- 238.** Надавайце ўвагу намазам (выконваючы іх як мае быць), асабліва сярэдні з іх (намаз аср), і стойце перад Аллагам ціхмяна.
- 239.** Калі ж баіцеся [пэўнай пагрозы жыццю ці здароўю], *то маліцеся*, ідучы пешшу ці едучы конна. Калі ж будзеце ў бяспецы, то згадвайце Аллага *выконваючы намаз*, як Ён вас навучыў, чаго вы перш не ведалі.
- 240.** Калі хто з вас памрэ і пакіне жонак *пасля сябе, то папярэдне ён павінен даць* заповіт адносна жонак, каб іх забяспечвалі яшчэ год і каб не выганялі з *дому*. Толькі калі яны *сыдуць самі* і абыдуцца з сабою як мае быць згодна *Шарыяту*, то не будзе на вас граху за тое. Аллаг – Усемагутны, Мудры.
- 241.** Разведзеных жонак трэба забяспечваць як мае быць. Такі абавязак баязнікаў Божых.
- 242.** Такім чынам Аллаг тлумачыць вам азнакі (*аяты*) Свае, каб вы ўцямілі.
- 243.** Ці ты не чуў пра тых, хто пакінуў свае жыллы, – хоць і было іх тысячы, – баючыся смерці? Аллаг сказаў ім: “Памрыце!”, – а потым ажывіў іх. Папраўдзе, Аллаг літасцівы да людзей, аднак большасць людзей няўдзячныя.
- 244.** Змагайцеся ж на Божай дарозе і ведайце, што Аллаг чуе і бачыць усё.
- 245.** Хто дасць Аллагу добрую пазыку, таму Ён шматкроць яе памножыць. Аллаг утрымлівае *пажытак* і шчодро надзяляе *ім каго хоча*, і да Яго вы будзеце вернутыя.
- 246.** Ці ты не ведаеш пра вяльможных сыноў Ісраілевых, *якія жылі пасля Мусы*? Яны казалі прароку свайму: “Прызнач над намі цара, каб мы змагаліся на шляху Божым”. Той спытаў: “А ці не станеца так, што вам будзе загадана барацьба, а вы не станеце змагацца?” Тыя казалі: “А чаму б нам і не пазмагацца на Божай дарозе, калі выгналі нас з жыллаў нашых і разлучылі нас з сынамі нашымі?” Калі ж барацьба была ўсталявана іх абавязкам, яны адварнуліся, акрамя нешматлікіх. І Аллаг ведае пра несправядлівых.
- 247.** Мовіў ім прарок іх: “Папраўдзе, Аллаг паставіў над вамі царом Талута (Саула)!” Тыя адказалі: “Як жа можа быць улада ў яго, калі мы больш вартыя правіць, а яго няма дастатку ў маёмасці?” Прарок мовіў: “Папраўдзе, Аллаг аддаў перавагу яму перад вамі, і надаў яму веліч у ведах і ў целе. Аллаг дае ўладу ад Сябе, каму пажадае. Аллаг – Усеабдымны *Свайі літасцю*, Усёведны”.

248. І мовіў ім прарок іх: “Папраўдзе, азнакай яго ўлады будзе тое, што вам прынясуць Каўчэг Запавета (скрыню) са спакоем ад Госпада вашага (Таўрат). І будзе там пакінутае родам Мусы і родам Гаруна (кій Мусы, чалма Гаруна, мір над імі, і інш.). Яе прынясуць анёлы. Гэта і будзе азнакаю вам, калі вы з’яўляецеся вернікамі”.
249. І калі выступіў Талут з войскам сваім, то сказаў: “Папраўдзе, Аллаг *абавязкова* выпрабуе вас ракою: хто нап’ецца з яе, той не будзе са мною *у якасці майго паслядоўніка*, а хто не паспытае яе, той будзе са мною. І будзе са мной таксама той, хто зачэрпне *рукою* не больш за адну прыгаршчу”. Але яны напіліся вады з яе, апроч нямногіх. І калі ён і вернікі перабраліся праз яе, то сказалі: “Не адолеем мы сёння Джалута і войскаў яго!” Але перакананыя ў сустрэчы з Аллагам мовілі: “Колькі малалікіх атрадаў перамагала шматлікія *войскі* з дазволу Аллага! Аллаг – з цярплівымі!”
250. І калі яны апынуліся перад Джалутам і войскамі яго, то прамовілі: “Пане наш! Звядзі на нас цярпенне, умацуй стопы нашы і дапамажы перамагчы народ нявернікаў!”
251. І, з дазволу Богага, *вернікі* разбілі *войска Джалута*. Давуд забіў Джалута, і Аллаг надзяліў яго ўладаю і мудрасцю, навучыўшы яго, чаму пажадаў. Калі б Аллаг не стрымліваў адных людзей іншымі, зямля прыйшла б у раздрай (нявернікі перамаглі б). Але Аллаг – Апякун над сусветамі.
252. Вось такія азнакі (*аяты*) Божыя. Мы чытаем і абвяшчаем іх табе (*о Мухаммад*), так як гэта і было. Папраўдзе, ты – адзін з пасланцаў *Божых*.
253. Такімі ёсць пасланцы. Адным з іх Мы аддалі перавагу перад іншымі. Сярод іх ёсць такія, з якімі размаўляў Аллаг, а некаторых Ён узнёс на *мноства* ступеняў. Мы далі ясныя азнакі Ісе, сыну Мар’ям і падтрымалі яго Духам Святым (анёлам Джыбрылем). Каб Аллаг пажадаў, наступныя пакаленні не змагаліся б між сабою, пасля таго, як прыйшлі да іх ясныя азнакі. Ды яны разышліся між сабой: частка з іх паверыла, а частка – не. І каб Аллаг хацеў, то і яны б не змагаліся між сабою, аднак Аллаг робіць тое, што хоча.
254. О вернікі! Ахвяруйце з таго, чым Мы надзялілі вас, пакуль не надышоў Дзень, калі не будзе ні гандлю [каб адкупіцца], ні сяброўства [каб выбавіцца], ні заступніцтва [каб атрымаць палёгку]! А нявернікі – крыўдзіцелі [для саміх сябе].
255. Аллаг! Няма бога, апроч Яго –Жывога, Існага. Не бярэ Яго ні дрымота, ні сон. Яму належыць усё, што на нябёсах, і ўсё, што на зямлі. Хто ж заступіцца перад Ім без Яго дазволу? Ён ведае іх будучыню і мінулае, а яны не спасцігаюць з ведаў Яго анічога, апроч таго, што захоча Ён. Курсі (Майстат) Яго ахоплівае нябёсы і зямлю, і не стамляе Яго захаванне іх. І Ён – Усявышні, Вялікі.
256. Няма прымусу да веры. Ужо адрознены прамы шлях ад аблуды. Хто не верыць у фальшывыя боствы (*тагута*⁹), а хто верыць у Аллага, той трымаецца за надзейную аснову, якая ніколі не зламаецца. Аллаг чуе і ведае ўсё.
257. Аллаг – Апякун вернікаў. Ён выводзіць з цемраў да святла. А апякуны нявернікаў – тагуты, якія вядуць са святла да цемрадзяў. Яны – насельнікі Пекла і быць ім там давеку.
258. Ці ты не ведаеш таго (цара Намруда), хто спрачаўся з Ібрагімам пра яго Госпада, бо Аллаг надзяліў яго ўладай? Сказаў Ібрагім: “Госпад мой – Той, Хто дае жыццё і смерць”. Той адказаў: “І я магу даць жыццё і смерць!” Тады Ібрагім мовіў: “Папраўдзе, Аллаг выводзіць сонца з усходу. А ты вывядзі яго з захаду!” І знікавеў нявернік. Аллаг не вядзе прамым шляхам несправядлівых людзей.
259. Або [ты не чуў пра] таго, хто ішоў паўз селішча, зруйнаванае дашчэнт? Ён сказаў: “Як жа гэта ўсё ажывіць Аллаг пасля яго смерці?” Тады Аллаг зрабіў мёртвым яго самага

⁹ Тагут – любая не-ісціна, “усё, чаму пакланяюцца замест Аллага” (Ібн Кясір).

на сто год, а пасля ажывіў і спытаў: “Колькі ты прабыў у такім стане?” Той адказаў: “Я быў без прытомнасці дзень ці частку дня”. Аллаг мовіў: “Не! Ты прабыў у такім стане сто год! Зірні на ежу сваю і пітво – іх нават не кранулі змены. Але глянь на свайго асла!.. Мы абавязкова зробім цябе азнакаю люзям. Паглядзі, як Мы збяром косткі, а потым пакрыем іх мясам”. Калі гэта стала для яго відавочным, ён мовіў: “Цяпер я буду ведаць, што Аллаг здольны на ўсё!”.

260. І вось мовіў Ібрагім: “Пане Божа! Пакажы мне, як Ты ажыўляеш памерлых”. Той сказаў: “Хіба ты не верыш?” Ён адказаў: “Вядома, але я хачу супакоіць сваё сэрца”. Мовіў Аллаг: “Вазьмі чатырох птушак, прыручы іх, потым зарэж і пакладзі на кожнай гары па кавалачку іх. Потым пакліч іх – і яны тут жа з’вяцца да цябе. Ведай, што Аллаг – Слаўны, Мудры”.

261. Прыклад тых, хто ахвяруе майно сваё на шляху Божым – зярнятка, з якога вырасла сем каласоў, і ў кожным коласе – па сто зярнят. Аллаг прымнажае, каму пажадае. Аллаг атачае ўсё ласкаю і ўсё ведае.

262. Хто ахвяруе на шляху Аллага, і пасля не кідае ўслед за гэтым дакоры, што дапамог і абразы тым, каму дапамагаў, атрымае ўзнагароду ў Госпада свайго. Няма над імі страху і не будуць яны засмучаны.

263. Добрае слова і дараванне лепш за міласціну, следам за якой ідзе крыўда. Аллаг – Той, Хто не мае патрэбы ані ў чым і ні ў кім, Лагодны (адкладвае і адмяняе пакаранне).

264. Гэй, вернікі! Не знішчайце сваю міласціну дакорамі і абразамі, як той, хто раздае майно напаказ людзям, а сам не верыць ані ў Аллага, ані ў Апошні дзень. Яго прыклад – гладкі валун, ледзь прыцярушаны зямлёю. Вось змачыў яго лівень ды застаўся той валун голым. Няма ў іх анічога за тое, што яны рабілі. Аллаг не вядзе прамым шляхам народ нявернікаў.

265. А прыклад тых, хто выдаткуе сваю маёмасць, прагнучы заслужыць задавальненне Аллага і ўмацавання душы сваёй праз узнагароду, – гэта сад на пагорку. Калі праліецца на яго дождж, то ўдвая памножацца плады яго. Калі і не ліне дождж, то будзе даволі і імжы. Аллаг бачыць усё, што вы чыніце.

266. Няўжо хтосьці з вас захоча, маючы сад з пальмамі ды вінаградом, дзе цякуць рэкі і растуць размаітыя плады, – каб гэты сад быў спалены вогеннай віхураю, калі яго напаткае старасць, тады як дзеці яго яшчэ будуць кволья? Такім чынам Аллаг тлумачыць вам азнакі, каб вы паразважалі.

Давыд Радкевіч

Гісторыя

ЭЛЕКТРОННЫЯ КРЫНІЦЫ ІНФАРМАЦЫІ ПРА ТАТАРАЎ ВКЛ

Мы сабралі для Вас спіс электронных WEB-рэсурсаў, на якіх можна знайсці звесткі пра татараў Беларусі, Літвы, Польшчы і іншых краінаў.

www.familysearch.org – старонка амерыканскай асацыяцыі The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints (адгалінаванне мармонаў). На сайце сабраныя дакументы па гісторыі жыхароў ЗША, Канады, Англіі, Аўстраліі, Польшчы, Літвы, трапляюцца таксама звесткі і пра жыхароў Беларусі. Рэсурс аб'ядноўвае і іншыя пошукавыя праекты з усяго свету, дным з якіх з'яўляецца база пахаванняў на могілках.

Найбольш карыснымі для нас могуць стаць звесткі пра пасажыраў, што прыплывалі на выспу Эліс у Нью-Ёрку – асноўны пункт эміграцыі ў ЗША ў першай палове XX ст. Падчас пошукаў былі выяўленыя больш за 400 татараў з Беларусі, Літвы і Польшчы, што прыехалі ў Новы Свет з 1900 па 1960-ыя гады, у асноўным з Іўя, Дзяляцічаў, Наваградка, Клецка, Міра, Таўсюнаў і г.д.

Не менш каштоўнымі будуць метрыкі аб нараджэнні, шлюбах і смерці ў ЗША, Канадзе і Англіі, сярод якіх таксама трапляецца досыць шмат татараў.

Варта таксама адзначыць перапісныя лісты за 1900, 1905, 1910, 1920, 1930 і 1940 гады, у якіх знаходзім звесткі пра сем'і ў ЗША – склад, годы нараджэння, заняткі, адрасы і г.д.

Аматарам ваеннай гісторыі будуць карысныя звесткі пра рэкрутаванне ў ЗША падчас Першай і Другой усясветных войнаў, якія таксама можна знайсці сярод матэрыялаў сайта.

Адным словам, праіндэксаваных матэрыялаў пра татараў на рэсурсе шмат, і кожны знойдзе штосьці цікавае на свой густ. Цяжкасці могуць быць толькі з правільным напісаннем імёнаў і прозвішчаў, большасць з якіх занатавана паводле вымаўлення. Так, прозвішча Шабановіч мае формы Szabanowicz, Shabanowitz, Sabanowich, Shabanovitch і г.д.

Што да непраіндэксаваных матэрыялаў, якіх каля 80%, то тут варта згадаць перапісы насельніцтва Віленскай і Мінскай губерняў за 1795, 1811, 1816 і іншыя гады. Мы змаглі знайсці пасямейныя спісы татараў Мураўшчызны, Крэва, Даўбуцішак, Міра, Наваградка, Асмолава, Узды, Смілавічаў, Даўгінава, Крывічоў, Мядзела, Палянаў, Лукішак, Сорак татар, Немежа, Вакі, Ластаі, Вішнева, Беліцы, Некрашунцаў і г.д.

www.libertyellisfoundation.org – змяшчае звесткі пра пасажыраў, што прыплывалі на выспу Эліс у Нью-Ёрку – асноўны пункт эміграцыі ў ЗША ў першай палове XX ст. Цалкам інтэграваны ў familysearch.org, таму ім мае сэнс карыстацца толькі тады, калі вышэйзгаданы недасягальны. Часткова звесткі пра татараў на гэтым сайце былі апрацаваныя Халімай Рафаловіч, што паходзіла з Іўя і пераехала ў ЗША.

www.findagrave.com – на рэсурсе сабраныя звесткі пра пахаванні ў ЗША, Аўстраліі, Польшчы і іншых краінах. Найбольш карыснымі аказаліся звесткі пра мізар на тэрыторыі могілак CedarGrove у Нью-Ёрку, у тым ліку фотаздымкі помнікаў татараў-эмігрантаў.

На жаль, найпрост з тэрыторыі Беларусі на сайт зайсці нельга, толькі праз іншыя рэсурсы.

www.pamyat-naroda.ru – змяшчае звесткі пра вайскоўцаў Другой усясветнай і афганскай войнаў – узнагароды, памерлых, зніклых без вестак, палонных, уцекачоў і г.д.

www.partizany.by – тут можна знайсці звесткі пра партызанаў і падпольшчыкаў на тэрыторыі былога СССР.

www.myheritage.com – генеалагічны праект амерыканскіх мармонаў. Кожны чалавек пасля рэгістрацыі можа стварыць на дадзеным партале ўласны радавод у графічным выглядзе. Як і на familisearch, тут можна шукаць дакументы, метрычныя запісы, патэнты і г.д. Сярод адметнасцяў таксама варта адзначыць рэстаўрацыю фотаздымкаў, пошук сваякоў паводле аналізаў ДНК.

www.geni.com – яшчэ адзін карысны рэсурс для аматараў гісторыі і генеалогіі. Як і на myheritage, тут можна скласці ўласны радавод, а таксама пазнаёміцца з дрэвамі іншых карыстальнікаў.

ТАТАРЫ ПАРАФІІ РЭЙЖЫ

Вёска Рэйжы (па-польску Rejże, па-літоўску Raižiai) знаходзіцца ў Літве за 12 км на паўночны ўсход ад літоўскага горада Аліта (Alytus) і ўваходзіць у склад гміны (стараства) з цэнтрам у мястэчку Бутрыманцы (Butrimonys). Гісторыя гэтага месца досыць даўняя, а татары паводле некаторых звестак пасяліліся тут яшчэ ў XV ст.

На момант апошняга падзелу Рэчы Паспалітай (РП) вёска Рэйжы, дзе ўжо шмат гадоў існавала мячэць, уваходзіла ў склад Троцкага павету Троцкага ваяводства Вялікага Княства Літоўскага (ВКЛ). Таксама ў гэтае ваяводства ўваходзілі татарскія паселішчы Вінкшнупі, Крынкі, Крушыняны, Багонікі, Гродна, Коўна (Kaunas). Яшчэ адна мячэць была ў вёсцы Базары, што за 5 км на поўдзень ад Рэйжаў.

Значэнне мячэці ў Базарах змяншалася яшчэ пры РП, а пасля пажару ў 1780-ых гадах ад маланкі будынак амаль цалкам згарэў. Захаваўся толькі мінбар¹⁰ 1686 года, які быў перанесены ў мячэць у Рэйжы. Так Рэйжы і сталі адзіным мусульманскім цэнтрам на гэтай тэрыторыі.

Пасля трэцяга падзелу РП у 1795 годзе землі на правым беразе ракі Нёман, у тым ліку і в. Рэйжы, адышлі да Расейскай Імперыі і трапілі ў склад Віленскай губерні, а землі на левым беразе – у склад Прусіі. Такім чынам, Прусія атрымала паселішчы Беласток, Багонікі, Вінкшнупі, Аліта, Сапоцкін, дзе пражывалі татары. А Аўстрыя далучыла да сябе татарскія паселішчы Студзянка і Заставак.

У 1807 годзе французскі імператар Напалеон пасля захопу Прусіі стварыў Варшаўскае каралеўства, куды ўвайшлі землі Занямоння ў складзе Аўгустоўскага ваяводства. Землі, захопленыя Аўстрыяй у 1795 годзе, часткова таксама ўвайшлі ў склад каралеўства. Што да Беласточчыны, то паводле Тэльзіцкай дамовы з Напалеонам яе заняла Расейская Імперыя і далучыла да Гродзенскай губерні.

Праіснавала каралеўства нядоўга, бо ўжо ў 1815 годзе пасля паразы Напалеона тэрыторыя была захопленая Расейскай Імперыяй і далучана пад назвай Царства Польскае. Такім чынам, на тэрыторыі ЦП апынуліся толькі мячэці ў Вінкшнупях і Студзянцы. Рэйжы і іншыя татарскія паселішчы на правым беразе Нёмана заставаліся ў складзе адразу Ковенскага, а затым Троцкага павету Віленскай губерні.

У 1837 годзе Аўгустоўскае ваяводства стала губерняй, а ў 1867 перайначанае ў Сувалкаўскую. У 1842 годзе на землях Віленскай была створана Ковенская губерня, куды трапілі некаторыя паселішчы парафіі Рэйжы.

Але нягледзячы на адміністрацыйна-тэрытарыяльны падзел, да канца існавання РІ на гэтай тэрыторыі былі тры буйныя цэнтры татарскай аседласці – Рэйжы, Вінкшнупі і Коўна. Коўна, безумоўна, быў больш прыцягальным цэнтрам, бо сюды імкнуліся службовыя асобы, чыгуначнікі, жаўнеры. А ў Рэйжах жылі гарбары, агароднікі, тут набывалі і трымалі свае надзелы землеўласнікі.

Так паступова сфармавалася сетка паселішчаў Наднямоння – гарады Коўна, Аліта, мястэчкі Кашадары, Высокі Двор, Бутрыманцы, Ганушышкі, Даўгі, Мерач, Лаздзеі, Друскенікі, Стоклішкі, Семялішкі, Еўе, Езна, Пуні, Панямонь, Кроні, Жаслі, Шырвінты, Эйчуны, дробныя паселішчы, такія як Вайкуцішкі, Жодзішкі, Базары, Рэйжы, Адаманцы, Кейданцы, Пласоўнікі, Тракенікі, Тэадорава, Мацяльшчызна, Палімшы, Сінява, Сібірышкі, Неманайці, Кракаполь, Машталеры, Бальверышкі, Узугосць, Устроні, Папорці, Ківанцы, Кермелішкі, Дудзішкі, Клідзі, Царэўшчына і г.д.

Сярод вернікаў парафіі Рэйжы трапляюцца прадстаўнікі родаў Макавецкі, Янушэўскі, Шагуневіч, Абуневіч, Раецкі, Джэнаевіч, Макуловіч, Рызвановіч, Канарскі, Рэйжэўскі, Раманоўскі, Мількамановіч, Радлінскі, Халецкі, Вільчынскі, Юзэфовіч, Яблонскі, Крыніцкі, Базарэўскі, Багдановіч, Льясевіч, Якубоўскі, Асановіч, Хазбіевіч, Александровіч, Селімовіч, Гямбіцкі, Радкевіч, Паўтаржыцкі, Байрашэўскі, Лебедзь, Корсак, Шчуцкі, Ясінскі, Шчанснорвіч. Некаторыя з гэтых прозвішчаў досыць рэдкія і ў іншых кутках былога ВКЛ не трапляюцца.

¹⁰3 ступені

Рэйжы і наваколле сталі радзімай для некаторых выбітных асобаў канца XIX – пачатку XX ст. Тут нарадзіліся генерал Халіль Аляксандравіч Янушэўскі, палкоўнік Магамет Аляксандравіч Янушэўскі, палкоўнік Халіль Сюляйманавіч Янушэўскі, палкоўнік Ян Ібрагімавіч Макавецкі, палкоўнік Аляксандр Магаметавіч Макуловіч, палкоўнік Ян Раманавіч Смольскі, капітан Мустафа Рамуальдавіч Янушэўскі і шмат хто яшчэ.

У наваколлі Рэйжаў захавалася больш за 6 мізараў, якія нават маюць уласныя назвы – “Пры явары” (дзеіны мізар), “Бяляўшчына”, “У Люты”, “Камяніца” і г.д. Дзейны мізар знаходзіцца таксама каля вёскі Базары. У літаратуры згадваюцца таксама старыя нядзейныя мізары каля вёсак Адаманцы, Ардзішкі, Базары. Шмат некропаляў было знішчана ў пасляваенны час, у тым ліку падчас меліярацыі нацыяналізаваных татарскіх земляў.

Імамам і ў Рэйжах падчас РІ былі Мустафа Яблонскі, Давыд Мустафавіч¹¹ Лебедзь, Якуб Давыдавіч Макуловіч (з 1881), Ібрагім Макуловіч і інш.

У 1870-ых гадах будынак мячэці ў Рэйжах быў у дрэнным стане, да таго ж, у ім бракавала месца для вернікаў. Таму ў 1876 годзе імам Д. Лебедзь прасіў губернскага органы ўлады дазволіць рамонт ці перабудову мячэці большых памераў. Праз год быў зроблены агляд мячэці, падчас якога аказалася, што будынак складзены з бярэнаў, накрыты гонтаю. Памеры 3,5 даўжыні, шырынёю 4,5 і вышынёю 1 сажань і 2 аршыны. Падзелены на 2 паловы – мужчынскую на 130 чалавек і жаночую на 120 чалавек. Што да колькасці вернікаў, то ў парафіі было 430 мужчын і 431 жанчына. Такім чынам, існавала неабходнасць павялічыць памеры будынка. Праякт агляду падпісалі 14 знаных вернікаў парафіі, у тым ліку падпалкоўнік Якуб Самуілавіч Карыцкі.

У 1877г. для ліставання органамі ўлады быў абраны муцівіль парафіі Мустафа Білялевіч Рэйжэўскі. Ліставанне ішло даволі доўга, амаль 10 гадоў. За гэты час у Рэйжах быў абраны новы імам Ібрагім Макуловіч, які на адмову губернскага кіраўніцтва стаць спонсарам¹² згадзіўся пачаць збор сродкаў сярод вернікаў парафіі. Як аказалася, побач з мячэцю знаходзіўся дом Халецкага і перашкаджаў перабудове на большую даўжыню. Яго давялося перанесці.

І толькі ў 1889 годзе новы будынак мячэці быў узведзены. Ён пасля некалькіх рамонтаў і захаваўся да нашага часу.

Жыццё ішло роўна да Першай усясветнай вайны, калі большасці татарам парафіі давялося выправіцца ў эвакуацыю – у Казань, Смаленск, Маскву і г.д. Вярнуліся дахаты пасля гэтага не ўсе.

Пасля Першай усясветнай вайны Літва атрымала незалежнасць, але мела тэрытарыяльныя спрэчкі з Польшчай. Так, Друскенікі, Трокі, Вільня, Сорак татар, Немез, Свянцянны, Ігналіна, Дукшты, Рымшаны, Даўгелішкі апынуліся на тэрыторыі Польшчы, таму да парафіі Рэйжы былі запісаныя паселішчы ўсходняй Літвы, такія як Уцяны, Анталепты, Дусяты, Антазава, Салокі, Азяраны. У гэты ж час у Салоках каля старых хрысціянскіх могілак заклалі ўласны мізар, бо вазіць нябожчыкаў у Рэйжы было надта далёка. Тут жа працягвала працаваць заснаваная яшчэ ў канцы XIX ст. гарбарня сям’і Радкевічаў у вёсцы Антазава.

Мячэць у Рэйжах была адной з 3 дзейных мячэцяў міжваеннай Літвы. Пасаду імама тут займаў Адам Іосіфавіч Халецкі, які пэўны час правёў у эвакуацыі ў Казані падчас вайны, а ягоны брат Магамет – годжага пры мячэці. Першыя пасляваенныя гады дзяцей вучыў таксама годжы Мустафа Макуловіч. Сын імама Барыс Халецкі падчас Другой усясветнай вайны служыў сакратаром у муфтэя Шынкевіча, бо быў стрыечным братам муфтэвай жонцы Лідзе, а потым выехаў у Аўстрыю, куды забраў маці і сястру, а бацька падчас вайны памёр. Жыў пэўны час у Аргенціне, куды ў міжваенны час выпраўляліся некаторыя татары з Рэйжаў на працу. Наведваў СССР у пасляваенны час, а апошні спачын знайшоў у Швейцарыі.

¹¹Удакладніць – магчыма Сюляйманавіч

¹²Каштарыс на 2000 рублёў

Пасля вайны імамам у Рэйжах стаў Адам Давыдавіч Халецкі (1881 - 1963), які да гэтага выконваў абавязкі муэдзіна. Служыў імамам да смерці ў 1963 годзе. Жонкі двух імамаў Адамаў Халецкіх (старэйшага – Роза, малодшага – Гэлена з дому Макуловічаў) былі паміж сабою сёстрамі. Абодва імамы падчас Першай усясветнай вайны былі ў эвакуацыі ў Казані.

Імам Адам-малодшы ад Гэлены меў 3 дзяцей – Фаціму Хазбіевіч, Аляксандра і Яна, а затым ад другой жонкі з Абуневічаў яшчэ сына Міхася (Муколас). Апошні, Міхась, стаў імамам ужо ў незалежнай Літве – пасля 1989 года – у Вільні і Немежы.

Затым абавязкі імама ў Рэйжах стаў выконваць Мустафа Іосіфавіч Халецкі. Ён з 1937 года быў імамам у Коўне, у 1941 яму забаранілі выконваць свае абавязкі, але падчас акупацыі службы аднавіліся. Канчаткова пасаду імама ў Коўне скасавалі ў 1947. Пасля гэтага Мустафа жыве ў Рэйжах, дзе і стаў імамам пасля смерці Адама Халецкага. Захоўваў архіў татарскіх дакументаў.

З 1980 імамам у Рэйжах працаваў Даніэль Ібрагімавіч Багдановіч-Макуловіч, які нарадзіўся пад Смаленскам у эвакуацыі ў 1916 годзе. Яго гадавалі цётка (бацькава сястра) Сафія і дзядзька Давыд Макуловічы, ад якіх ён і атрымаў прозвішча Макуловіч. Служыў у Аліце ўланам у 1939 годзе, ажаніўся ў 1942, затым у 1944 трапіў у савецкае войска. Пэўны час займаў пасаду старшыні калгасу. Ягоны сын Іпаліт Макуловіч зараз ачольвае мусульманскую парафію ў Аліце.

У пасляваенны час на землях Літвы, далучаных да СССР, пачалася калектывізацыя. Надзелы нацыяналізаваліся, шмат хто быў высланы ў Сібір. Падчас меліярацыі некалькі старых мізараў знішчылі. На шчасце, мячэць працавала без перапынкаў. Да 1951 года працавала шkolка для дзяцей, дзе рэлігійныя веды даваў Давыд Селімовіч, высланы пазней ў Сібір. Там ён і памёр.

Літаратура:

1. Нататкі Якуба Джэнаевіча. Часопіс LietuvosTotoriai. №116.
2. Нататкі Мацея Халецкага. Часопіс LietuvosTotoriai. №139.
3. Інтэрвію: AdasJakubauskas, DaliaBaltuškienė Šahunievičiūtė, AurelijusChaleckas

МУСУЛЬМАНСКІЯ ПАХАВАННІ ВА УРОЦЛАВЕ

Пасля Другой усясветнай вайны заходнія землі Польскай Народнай Рэспублікі, атрыманыя ёй ад Нямеччыны, былі надта прыцягальнымі для рэпатрыянтаў з былых крэсаў (заходняй Беларусі). Адным з такіх гарадоў стаў былы нямецкі Браслаў, перайначаны ўва Уроцлаў. Сюды пасля вайны трапілі жыхары Наваградка, Клецка, Вільні, Арды, Іванава, Слоніма, Капыля і іншых месцаў. З цягам часу яны паміралі, а вазіць нябожчыкаў на дзейныя мізары ў Крушыняны, Багонікі і Варшаву было надта далёка, таму татары заклалі мусульманскія “кватэры” на гарадскіх могілках.

Ясінскія-Байрашэўскія з Капыля

Адной з першых ува Уроцлаў трапіла сям’я Ясінскіх. У міжваенны час сям’я жыла ў мястэчку Капыль, што на Міншчыне на тэрыторыі БССР. Гаспадар, Алей Якубавіч Ясінскі (? – 1943, сын Танзілі) пэўны час працаваў у ЗША, потым вярнуўся, набыў зямлю, пабудаваў дом. Ажانیўся з Фацімай Байрашэўскай (18.01.1871 – 21.04.1965) з Арды. Нарадзіліся дзеці Давыд (1900), Адам (1902), Якуб, Зіна, Роза (1911) і дачка, імя якой невядомае. Жыццё ішло спакойна, пакуль у БССР не пачалася калектывізацыя і сталінскі тэрор.

Сын Давыд Ясінскі ў 1920-ыя гады ачольваў сельскую гміну, а ў 1930 арыштаваны і высланы ў Казахстан. Там у 1937 паўторна арыштаваны і расстраляны¹³. Быў жанаты з Мяр’емай Давыдаўнай Александровіч з Узды (1900 - 1944), меў 2 сыноў – Сямёна і Захара. Пасля таго, як Мяр’ема засталася адна з дзецьмі, сям’ю забраў у Беразіно ўдавец Аляксандр Іванавіч Байрашэўскі, які меў сваіх дзяцей, і ад якога нарадзіліся яшчэ. Сямён быў ветэранам¹⁴, меў жонку Хоту Сапараўну Александровіч з Узду і дачку Святлану.

Сын Адам да вайны займаўся паляваннем, працаваў у гарбарнай арцелі разам з іншымі татарамі. Высланы, як і брат, у Казахстан, дзе расстраляны ў 1941 годзе.

Адна з дачок жыла ў Мінску, а ейны сын Аляксандраў працаваў пазней у Міністэрстве культуры.

Сын Якуб у міжваенны час жыў у Наваградку, дзе ажانیўся з Аніфай (1900 - 1950). Мелі дзяцей Фаціму (1924), Танзілю (1928), Яна і Аляксандра. Якуба забілі ў 1945, і дзе ён пахаваны – невядома. Аніфа з дзецьмі выехала ў Польшчу, дзе дзеці стварылі ўласныя сем’і. Праўнучка Фацімы – Аляксандра Паўтаржыцкая – ў 2019 стала каралевай татарскага балю.

Дачка Зіна выйшла замуж за Хасеня Байрашэўскага з Капыля. Дзеці – Галіна, Джаміль і Магамет. Былі таксама высланыя ў Казахстан. Пасля вайны выехалі ў Польшчу, жылі ў Мендзыздрых, дзе і пахаваныя. Сыны змянілі імёны – сталі Гжэгаж і Мечыслаў.

Дачка Роза выйшла за Аляксандра Байрашэўскага, які потым загінуў на вайне. Былі высланыя, а пасля вайны Роза з сынам Аляксандрам жылі ўва Уроцлаве. З імі ў Польшчу перабралася і маці Фаціма Ясінская. Так на мусульманскім участку могілак з’явіліся тры пахаванні з Капыля – Фаціма Ясінская (18.01.1871 – 21.04.1965), Роза Байрашэўская (15.05.1911 – 25.05.2000) і Аляксандр Байрашэўскі (28.10.1939 – 28.12.2006).

Паўтаракевічы

Сям’я Паўтаракевіча Яна і Аміні Раманаўны з Шэгідэвічаў да вайны жыла ў Немежы. Ян сярод мясцовых татараў меў мянушку Трасун, а сам паходзіў са Слоніма. Аміна паходзіла з вялікай сям’і, дзе апроч яе было яшчэ 6 дзяцей. Ян і Аміна мелі дзяцей Галіну і Мустафу. Пасля вайны выехалі ў Польшчу. На мізары ўва Уроцлаве пахаваныя Ян (20.06.1909 – 16.03.1971), Аміна (24.02.1914 – 27.03.1996), дзеці Галя (17.01.1934 – 28.09.1946) і Мустафа (23.08.1944 – 29.09.1946), магілы якіх сталі першымі на гэтым мізары.

Смоўскія з Наваградка

¹³<http://lists.memo.ru/index30.htm>

¹⁴ Цыкл артыкулаў пра Сямёна Ясінскага ў папярэдніх нумарах Байрама.

Асан Адамавіч Смольскі нарадзіўся ў Мінску ў 1888 годзе, але большую частку жыцця пражыў у Наваградку. Вядомыя імёны 2 дзяцей – дачкі Хоты і сына Адама. Хота выйшла за Аляксандра Ібрагімавіча Александровіча (1927 - 2011), мела 2 дзяцей, з якіх сын Аляксандр у Лідзе. Пасля вайны дачка засталася ў Наваградку, а Асан з сынам выехалі ў Польшчу. Асан пахаваны на мізары ўва Уроцлаве (12.05.1888 – 17.02.1963).

Байрашэўскія са Слоніма

Адным з буйных цэнтраў аседласці Байрашэўскіх быў горад Слонім. У канцы XIX ст. бургамістрам Слоніма стаў Самуіл Магаметавіч Байрашэўскі (1822 - 1902). Ад жонкі Айшы з Якубоўскіх з Наваградка меў дзяцей Яна ў Дзераках пад Даўбуцішкамі, Мяр'ему, Аміню (жонку імама Камбера Смольскага), Асэю (жонку справавода скарбовай палаты Ібрагіма Яновіча-Чаінскага) і Магамета. Апошні нарадзіўся ў 1866 годзе, даслужыўся да ступені палкоўніка, быў уланам. Падчас Першай усясветнай вайны быў сябрам Варшаўскага камітэту дапамогі бедным мусульманам. Ажаніўся ў 1905 годзе з казанскай татаркай Зюграй Кутлюяравай, меў дзяцей Дзіляру (1907), Фаціму (1908), Фуада (1914), Сафію (1916), Амара (1916), Лейлу (1919), Айшу (1921), Джануру (1921), Энвера (1924), Зулю (1926).

Перад вайной сям'я жыла ў Марыямпалі, адкуль у 1940 усіх іх выслалі ў Сібір. У 1941 падчас перасылкі Магамет памёр і пахаваны ў п. Лугода Бабушкінскага раёну. Зюгра і некаторыя з дзяцей памерлі ў Сібіры, а астатнія пасля амністыі былых польскіх грамадзян вярнуліся ў Слонім. Пасля вайны частка дзяцей выехала ў Польшчу і Англію. Так, Дзіляра пахаваная ў Слоніме, Фаціма памерла яшчэ да вайны і пахаваная там жа, Лейла ў Гданьску (ейны муж выбітны доктар, удзельнік Варшаўскага паўстання Міхаіл Карыцкі, дзеці Сялім – фармацэўт, Асман – хірург і прафесар, Фаціма - доктар), Джанура ў Англіі, а Амар, Энвер і Зуля апынуліся ўва Уроцлаве. Амар ажаніўся ў Слоніме з Евай Хасеняўнай Шчансновай (1920 - 1983), меў дачку Зору (1949 - 2019). Кінуў іх і пераехаў ува Уроцлаў, дзе і пахаваны (14.08.1916 – 03.01.1987).

Карыцкія з Лоўчыцаў

Карыцкія жылі ў Лоўчыцах, што каля Наваградка. Мелі шмат зямлі. Ян Карыцкі 1893 г.н. ажаніўся ў 1936 годзе з Евай Ібрагімаўнай Абрамовіч з Клецка. Шлюб быў няроўны, бо, па-першае, нявеста была з беднай сям'і клецкіх гарбароў, а па-другое, маладзейшая за мужа на 21 год. Брат Евы – апошні ўлан Мустафа Абрамовіч, што жыў у Англіі. У Евы і Яна нарадзіліся дзеці Ліля і Мацей. Пасля вайны сям'я апынулася ўва Уроцлаве, дзе і пахаваныя Ян (1893 - 964), ягоная маці Мяр'ема (1870 - 1951) і жонка Ева (1914 - 1989).

Акрамя вышэйзгаданых, на Уроцлаўскім мізары пахаваныя іншыя Карыцкія, Радзецкія, Александровічы, Мусічы і г.д.

ПІСЬМОВАЯ СПАДЧЫНА ІСЛАМУ Ў БЕЛАРУСІ, ЛІТВЕ І ПОЛЬШЫ XVI – XIX СТСТ.

Адной з цэнтральных з’яў культурнага развіцця татар-мусульман ВКЛ, якая аказала вызначальны ўплыў на фарміраванне іх стратэгіі сацыякультурнай адаптацыі, стала іх даволі хуткая моўная асіміляцыя. А. Дубіньскі, грунтуючыся на розных звестках, мяркуе, што асноўная маса татарскага насельніцтва ужо ў канцы XVI ст. не карысталася цюркскай мовай у паўсядзённым жыцці (гэтая мова татар ВКЛ акрэслівалася, як кіпчак-палавецкая, чагатайская або кіпчак-агузская [1, с. 51]). Прычынамі гэтага лічаць мяшаныя шлюбы мусульман з хрысціянкамі, нешматлікасць носьбітаў, аддаленасць ад земляў, у якіх яна актыўна выкарыстоўвалася а таксама адсутнасць інтэрдыялектнай мовы для выканання рэлігійных абрадаў. Іслам жа, нягледзячы на статус кансалідуючай асновы ўсяго татарскага асяродку на землях Беларусі, Літвы і Польшчы, абпіраўся на арабскую мову, незразумелую большыні татар, не мог садзейнічаць захаванню цюркскай мовы [2, с. 14]. Таму мовай паўсядзённага ўжытку стала мова тутэйшага насельніцтва – старабеларуская, а пазней польская, якая з самага пачатку свайго пашырэння была засвоена ў форме т. зв. “крэсвай польшчызны”. Этнічна і культурна неаднародная мусульманская супольнасць не захавала сваю этнічную і моўную самастойнасць. Да XIX ст. яны перасталі вызначаць сябе як этнас: па адным са сведчанняў яны ўжо зваліся “шляхта мусульманская” і татарамі іх “клічуць толькі сяляне”. Відавочна, што інтэграцыі перасяленцаў-мусульман ў адну этнаканфесіянальную групу садзейнічала агульная рэлігія, агульная мова, а таксама падобныя правы і абавязкі [2 с. 14].

Таму з’яўленне тэкстаў, напісаных арабскім пісьмом па-беларуску, у сярэдзіне XVI ст., а з XVII ст. – па-польску, звязана з гісторыяй моўнай асіміляцыі мусульман ВКЛ. Менавіта гэтая з’ява зрабіла неабходнай пераклад рэлігійных тэкстаў на мову, зразумелую большасці. Акрамя таго, з’яўленне славянамоўных кніг, напісаных арабскім пісьмом, супала па часе з Рэфармацыяй, калі ў народаў, насяляючых ВКЛ, узрасла цікавасць да сваёй гісторыі, культуры і рэлігіі. Да гэтага перыяда адносіцца і першы пераклад Карана [2, с. 14]. Акрамя чыста моўнай адаптацыі рэлігійнай тэрміналогіі, намі заўважана імкненне наблізіць арабскія раннесярэднявечныя рэаліі да рэаліяў ВКЛ XVI ст. (напрыклад, найменне “ваявода пякельны” для анёла, замацаванага за адпаведным месцам іншасвету).

Транслітарацыя беларускай мовы арабскай графікай (арабіцай) мае роднасныя сувязі з пісьмовымі традыцыямі ў іншых землях, дзе стала жылі мусульмане. Гэта арабіца боснійскіх мусульман і “альхаміяда” ў маўрытанскай Іспаніі (Андалузіі). У іх, таксама, як і ў кніжнай мове мусульман ВКЛ, словы мясцовай мовы пісаліся арабскімі літарамі. У першым выпадку гэта сербская, у другім – іспанская.

Даследчыкі вызначылі, што арыгінальны ці перакладны характар таго або іншага рукапісу мусульман ВКЛ залежыць ад прыналежнасці яго да пэўнага тыпу мусульманскай літаратуры [3, с. 121]. Удакладнім, што кожны асобны фрагмент рукапісу, тэкст або твор, таксама можа мець як арыгінальны, так і перакладны характар, што прадыктавана яго ідэянай скіраванасцю і мэтамі напісання.

Літаратурныя творы мусульман ВКЛ дайшлі да сучаснасці ў выглядзе рукапісных зборнікаў сяр. XVII – XIX стст. (самыя раннія з вядомых рукапісаў, якія адносяцца да XVI ст., не дайшлі да нашых дзён з розных прычын). Змест іх разнастайны: у кітабы ўваходзяць паданні пра жыццё і дзейнасць прарока Мухамада (жанр, вядомы як *sira*), апісанні абрадаў і рытуалаў, а таксама асноўных абавязкаў мусульман, біблейскія легенды, маральныя павучэнні і апавяданні, часам нават усходнія авантурныя аповесці; хамаілы ўяўляюць сабою зборнікі малітваў на арабскай і цюркскай мовах з дадаткам матэрыялаў па мусульманскай храналогіі, парады па лячэнні хваробаў пры дапамозе малітваў, часам тлумачэнні сноў; тэджвіды выкладаюць правілы чытання арабскага тэкста Карана; тафсіры ўяўляюць сабой Каран на арабскай мове з падрадкавым перакладам (пераказам ці каментарам) на беларускую або польскую мову [2, с. 15].

Нямала цікавай інфармацыі захоўваюць надпісы на вокладках рукапісаў. Тут татары-мусульмане запісвалі важныя звесткі са свайго жыцця, жыцця мусульманскай грамады (уммы); успаміны аб гераічных днях, бітвах; невялікія малітвы для дзяцей; маюцца запісы-парады па вядзенні хатняй гаспадаркі, рэцэпты па апрацоўцы скураў і інш. Гэтыя звесткі надзвычай каштоўныя не толькі для этнографіі і ўсходазнаўцаў, але таксама і для гісторыкаў [2 с. 15]. З пункту гледжання маральнасці важна акцэнтаваць увагу на адвядзенні для такога роду запісаў менавіта вокладкі або супрацьлеглага боку рукапісу, каб указаць на месца такога роду спраў у жыцці.

Рукапіс мог выконваць функцыю захавальніка памяці пра падарожжы, найчасцей такія, як хадж. Так, ужо ў ХХ ст. Аляксандр Іллясевіч падчас свайго паломніцтва ў Мекку і Медину на вокладцы і свабодных лістах свайго хамаіла запісваў уражанні ад падарожжа [2, с. 16].

У кітабах сустракаюцца легенды, аналагічныя існаваўшым на Ўсходзе (“Аб Аляксандры Вялікім”, “Аб пярсцёнку Саламона”). У другой палове XVIII ст. была распаўсюджана легенда “Котунь з Багдада”.

Па сведчанню П. Бараўскага і А. Дубіньскага, у адным з кітабаў XVIII ст. маюцца некалькі цікавых аповядаў дыдактычнага характара (“Аб паважлівых адносінах да бацькі і маці”, “Пра беражлівыя адносіны да сіротаў”, “Пра беражлівыя адносіны да суседзяў”, “Пачцівыя адносіны да гасцей”, “Павага да старэйшых і вучоных людзей”, “Аповесць пра жабрака і Асафа”, “Аповесць пра п’яніцаў”, “Аповесць пра абіда”). На думку С. Крычынскага, старажытныя кітабы ўключалі ў сябе і гістарычныя хронікі. Т. Нарбут пісаў пра кнігі, напісаныя арабскім пісьмом, у якіх меліся гістарычныя хронікі пра ардынскіх ханаў [2, с. 16 – 17].

Адукаванасць перапісчыкаў і ўкладальнікаў рукапісаў застаецца пад пытаннем. Адны даследчыкі схільныя лічыць іх пісьменнымі і адукаванымі, іншыя – “цёмнымі”. С. Крычынскі меркаваў, што складаннем і перапісваннем рукапісаў займаліся людзі, якія павінны былі як мінімум ведаць арабскае пісьмо. Пад гэты крытэрыі падападаюць муллы, муэдзіны, фалдзеі і знахары, магчыма – нават проста людзі сталага веку. Перапісванне капіісты лічылі богаўгоднай справай і падыходзілі да яго з вялікай увагай. Перапісвалі старанна, выкарыстоўваючы адмысловыя раслінныя чарнілы, прыгатаваныя з шафрана, які вырошчвалі на сваім агародзе; пяро звычайна было гусіным [2, с. 19].

Часам перапісчыкі давалі ў змест кніг вядомыя ім легенды і аповесці. На апошняй старонцы звычайна пісалі сваё прозвішча і дату перапіскі. Так, на вокладцы кітаба XVIII ст. напісана: “Pisanuj ten kitab roku od wyjścia Muhamied Praraka z Miekkieju do Miedynieju tysiąc dwescie szystego miesiąca Dżymaze-l-achyra piątego dnia, w Sadykowszczyźnie, Jusuf Heliaszewicz namiestnik wojsk litewskich” [2, с. 19]. Дарэчы, той факт, што храналогія (летаблічэнне) вялася па хіджры і па хрысціянскім летаблічэнні, дзякуючы такога роду запісам не выклікае ніякіх сумневаў.

Разгледзім падрабязней тыпы рукапісных кніг у пісьменстве татараў-мусульман Вялікага княства Літоўскага і Рэчы Паспалітай:

1. **Каран** – (або “Куран”, “Кур’ан” з арабск. аль-Кур’ан – чытанне), свяшчэнная кніга мусульман. Арыгінальная мова Карана – арабская, але мусульмане ВКЛ ў рукапісах Карану змяшчалі прадмовы і пасляслоўі на беларускай і польскай мовах (арабскай транслітарацыяй), дзе паведамлялася пра абрады і малітвы, якія трэба выконваць перад чытаннем святой кнігі. Тэкст Карану пісалі каліграфічным почыркам, выкарыстоўвалі больш выразнае чарніла або шафран. У пачатку кожнай суры чырвоным чарнілам звычайна пазначаліся яе назва, перыяд (меканскі ці медзінскі) і колькасць аятаў. На палях пазначалі падзел на джузы і хізбы (часткі; каранічны тэкст складае 30 джузаў і 60 хізбаў).

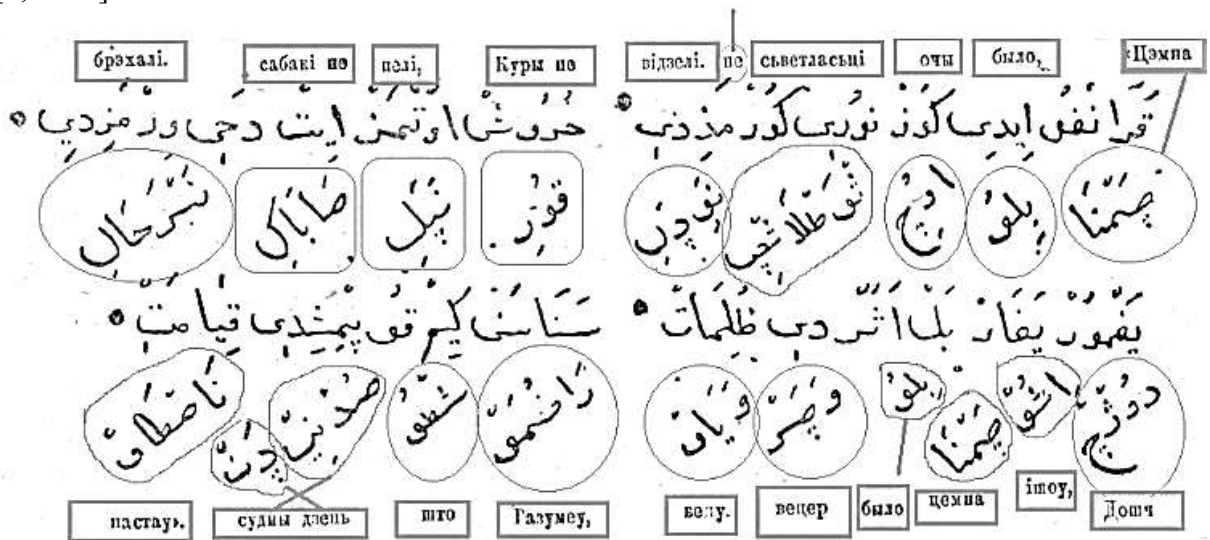
1/30 частку Карана называлі таксама суфрай. Былі і асобныя сшыткі-суфры (“суфоркі”), якімі карысталіся для навучання дзяцей і чытання Карана над памерлым (калі некалькі чалавек адначасова чыталі ўвесь тэкст Карана). Каранічныя тэксты (цалкам ці асобныя суры і аяты) уключаны амаль ва ўсе рукапісы беларускіх мусульман. Напрыклад, у хамаілах традыцыйна змяшчаліся 1-я, пачатковыя аяты 2-й, 36-я, 59-я (з 17 ці 18 аята), 112-

я, 113-я, 114-я. У хамаілах сустракаюцца і тэксты, прысвечаныя варажбе па Каране. Цяпер вядомы 41 рукапісны Каран з земляў ВКЛ. Найстарэйшы рукапіс (з каментарам па-польску) датуецца 1682 г. (захоўваецца ў калекцыі Пскоўскага гісторыка-археалагічнага музея) [4, с.48].

2. **Тафсір** (ар. tafsīr – “каментар”, “тлумачэнне”; у некаторых рэгіёнах называўся “тэфсір” або “тапсір”) – тлумачэнне Карана. Аднайменны жанр тлумачэння Карана ў адрозненне ад звычайнага пераклада (ар. tarǧama) абумоўлены ісламскім вучэннем пра непараўнанасць Карана (ар. i‘gāz al-Qur‘ān), і як вынік, сцверджаннем пра яго неперакладальнасць. Тафсіры ў выглядзе падрадкавых перакладаў Карана з экзегетычнымі каментарыямі, дапаўненнямі, парафразамі займаюць цэнтральнае месца ў літаратуры татараў-мусульман ВКЛ [5, с. 26].

Такая кніга была вельмі дарагая, часамі яе набывала цэлая група парафіян у якасці вакуфа (фундацыя, з арабск. вакф) для мячэці. Тафсіры, якія лічацца найстарэйшымі, паходзяць з 1723 і 1725 гг., хоць у зборах бібліятэкі НАН Беларусі маецца асобнік з тлумачэннем сур 1 – 18 па-турэцку, астатнія былі патлумачаны па-польску з дадаткам беларускай лексікі, датаваны 1686 г. (пераклад мінскага імама Ур’яша ібн Ісмаіла). Акрамя іх захаваўся тафсір, выкананы на сродкі татараў ВКЛ у другой палове XVI ст. з тлумачэннем цалкам на турэцкай мове. Магчыма, што менавіта гэтым тлумачэннем карыстаўся стваральнік перакладу. Для арабскага тэксту тафсіраў характэрны памылкі і апіскі капіістаў, у тым ліку і ў расстаноўцы дыякрытычных знакаў (што няцяжка растлумачыць – прафесійных перакладчыкаў сярод тутэйшых мусульман, хутчэй за ўсё, не было). Інтэрлінарны пераклад з боку мовы ўяўляе сабой, паводле словаў даследчыка, “пальшчызну крэсовую” (“polszczyznę kresową”), а не чыста польскую, што сведчыць аб іх паходжанні з беларускіх земляў. Пры падрабязным і кваліфікаваным супастаўленні тэкстаў перакладу і арыгінала можна вызначыць рознага роду асаблівасці (тлумачэнні замест перакладаў, парафразы, пераклад асобных слоў словазлучэннямі і сказамі, пераклады рыфмаваных фразеў прозай, арабізмы, цюркізмы, персізмы). Можна не сумнявацца ў тым, што тэкст тафсіру быў у асноўным зразумелым для сваіх чытачоў з пункту гледжання паходжання і семантыкі словаў [3, с. 121].

З аднаго боку, тафсіры ўяўляюць сабой аб’ёмістыя рукапісы, з другога – выняткі з тэкста тафсіра ў форме каранічных цытат уваходзяць ва ўсе іншыя рукапісы, перш за ўсё ў кітабы [5, с. 26].



Ай Кітаб з беларускага музея Я. Лудкевіча.

Пятая частка староніцы. Чытаецца так: «Цэмна было, очы свьетаасьні по відзсі. Куры по пэзі, сабакі по брэxалі. Дошч ішоу, цэмна было, вечер везу. Газумеу, што судны дзень настау».

.Фрагмент Кітаба Івана Луцкевіча

3. **Кітаб** – (з арабск. “кніга”) рукапіс, які месціў разнастайныя звесткі, меў характар зборніка. Кітаб быў асноўным носьбітам літаратуры і рэлігійных ведаў беларускіх татараў-мусульман. Змест кітабаў разнастайны і, без перабольшання, нават стракаты. Яны ўключалі ў сябе апавяданні пра прарокаў і вядомых асобаў ісламу, гісторыі, якія абапіраліся на мусульманскія традыцыі, апокрыфы, тэксты Карана і Бібліі (у асноўным для апалагетыкі ісламу), эсхаталагічныя ўяўленні (апісанні стану памерлых у магіле, падзеяў Суднага Дня, Раю і Пекла), павучальныя творы (тыпу роздумаў-хікметаў), павучэнні, хадзісы, каментары да некаторых сураў з Карана, звесткі па пытаннях рытуала і мусульманскага права, апісанні рэлігійных абрадаў, рэлігійную палеміку, прадказанні і магічныя тэксты, часам гласарыі турэцкай мовы, фрагменты тэджвіда. У кітабах таксама меліся тэксты пазарэлігійнага зместу, у асноўным творы ўсходняга і мясцовага (старабеларускага і старопольскага) паходжання. Падбор і ўкладанне было досыць выпадковым і хаатычным, і залежалі ад жадання і эрудыцыі ўкладальніка. Галоўнай функцыяй кітабаў была пазнавальная, што адрознівала іх, прыкладам, ад хамаілаў, якія прызначаліся выключна для практычнага ўжытку [6, с. 13]. Для сярэднявечных мусульман Беларусі кітаб з’яўляўся своеасаблівай энцыклапедыяй рэлігійных ведаў і даўніх традыцыяў [4, с. 98].

Кітабы звычайна налічвалі ад 150 да 300 старонак (хоць існавалі і ўдвая большыя асобнікі). Дамінавалі два тыпы фармату: 35x20 см і 20x17 см. Апошні атрымаў назву паўкітаб [6, с. 13].

Найдаўнейшы з вядомых на дадзены момант кітабаў, быў напісаны ў 1631 г. (т. зв. “Кітаб з Сухаволі”) і, на жаль, не захаваўся [6, с. 13]. А самы стары з тых, што захаваліся – 1645 г. – захоўваецца ў бібліятэцы Казанскага ўніверсітэта.

Мова кітабаў беларуская, з польскімі элементамі. Нарвежскі славіст Хрысціян Станг аб мове аднаго з кітабаў сярэдзіны XVI ст., які захаваўся ў спісе пачатку XVII ст. піша, што ён каштоўны тым, што яго мова цалкам незалежная ад традыцый царкоўнай арфаграфіі і дае яснае ўяўленне пра беларускую мову з ваколіц Вільні і Ашмян [7, с. 121].

4. **Хамаіл** (арабск. хама’іл – “тое, што носяць пры сабе”) – малітоўнік. У літаратуры ёсць думка, што менавіта магічная функцыя, выкарыстанне ў якасці абярэга, пераважала над уласна рытуальна-малітоўнай [6, с. 13]. У хамаілах змяшчаліся падрабязныя апісанні мусульманскіх рытуалаў (малебнаў – намазаў, абрадаў жыццёвага цыклу – надання імя (азана), абразання (суннет), шлюбу, заключэння пабрацімства (ахрэць), малітвы на арабскай або турэцкай мове (дуаі, з арабск. ду’а – малітва, просьба), іншых рэлігійных тэкстаў (зікры, з арабскай dikr – “упамінанне (Бога)”; хікмэты – ар. хікмат, hikmat – мудрасць, роздум; буайды (тур. bu ayda) – “таго ж месяца...” традыцыйны пачатак твора ў гонар месяца рамадан), табліцы з мусульманскім каляндаром, тэксты магічнага зместу: малітвы для адпявання (або лячэння псіхічна хворых праз экзарцызм, званы іначай *сюфканнем*), прадказанні (фалы, з ар. фа’л, “fa’l” – варажба), магічныя формулы (тальсімы, з ар. tilsam – талісман, тайнае пісьмо). У залежнасці ад зместу і прызначэння хамаілы падзяляюць: малінскія (ці, дакладней мулінскія), якія выкарыстоўваў мула для адпраўлення рэлігійных абрадаў і фалдзейскія, прызначаныя для фалдзезя (чалавека, які займаўся мантыкай, з тур. falği’ – “варажбіт”).

Дапаможныя рукапісы:

5. **Таджвід** – (з арабск. tağwīd) правілы чытання Карану

6. **Суфры** – 30 частак-асобных кніг Карану

7. **Слоўнікі**. Адмысловы слоўнік, больш вядомы як “Турэцка-беларускі размоўнік 1836 году”, як вынікае з яго назвы, быў напісаны ў XIX ст., аднак можна не сумнявацца, што такога тыпу кнігі былі неабходны для тых мусульман ВКЛ і РП, якія наважыліся рушыць у хадж – паломніцтва ў Мекку альбо нагул здзейсніць падарожжа ў іншую краіну.

Акрамя кніг, да рукапісаў адносяцца засцерагальныя запісы:

8. **Далавар** (дуалар du‘ālar – малітвы, збор малітваў) – сувой з малітвамі, які клалі з нябожчыкам у магілу, або насілі з сабою ў якасці абярэга. Яго прызначэннем было дапамагчы чалавеку: нябожчыку – адказаць на пытанні анёлаў Мункара і Накіра

(“пытальнікаў”), жывому – засцерагчы ад нягод. Тэксты далавараў – арабскія, радзей турэцкія [6, с. 14 – 15].

9. **Грамадка** – засцерагальны амулет, які мусульмане насілі пры сабе нароўні з далаварам, назва толькі падкрэслівала яе больш кампактны памер. Акрамя малітваў, грамадка змяшчала малітоўныя формулы, магічныя фігуры – тальсімы [17, с. 15].



Розныя віды рукапісаў: кітаб, паўкітаб, хамал, далавар, грамадка

10. **Нуска** (з тур. *nüsha*, ар. *pushat* – “экземляр, асобнік, рукапіс”), нуска – амулет у выглядзе картачкі з выпісаным з хамалу тэкстам малітвы, формулы ці магічнай фігурай з лекавым ці засцерагальным прызначэннем. Нуска больш вядома як дуайка (з ар. *du‘ā* – малітва). Тэкст запісваўся толькі з аднаго боку. Памер нускі залежаў ад аб’ёму запісанай інфармацыі, звычайна гэта была папяровая палоска даўжынёй некалькі сантыметраў. Некаторыя формулы, прызначаныя для спалення, запісваліся на кары бярозы ці вярбы. Аўтар пасквіля “Альфуркан татарскі” (1617 г.) Пётр Чыжэўскі прызнае, што для лекавання хваробы ён сам карыстаўся адкурэннем нускай для вылячэння ад знахара з-над Вакі, князя Асана Алеевіча [17, с. 15 – 16].

Асобным тыпам рукапісу лічацца **табліцы**, якія падобныя да мугіроў [17, с. 16]. На іх звычайна запісвалі аяты і зікры для чытання ў мячэцях.

Шрыфты, каліграфічныя стылі мелі некаторыя адрозненні ад класічных арабскіх. Татары-мусульмане ВКЛ стварылі свой стыль пісьма, названы А. Заянчкоўскім “лінейнай разнавіднасцю пісьма “насі” (*nashi*)” (альбо “насіх” ар. “адменнае [пісьмо]”, названае так дзякуючы шырокай распаўсюджанасці, з-за якой усе іншыя стылі быццам адмяняліся [62, с. 10]). Гэты стыль быў не зусім карэктна названы І. Крачкоўскім “нязграбным почыркам” літоўскіх татараў. Некаторыя тэксты (прыкладам, мугіры) былі напісаны ў традыцыі дэкаратыўнага пісьма “сулюс”. Толькі рукапіс XIX ст. – “Турэцка-беларускі размоўнік” 1836 г. напісаны пісьмом, бліскім да арабскага класічнага пісьма “дзівані” [2, с. 28 – 29]

Наогул жа пісьмовая спадчына беларускіх, літоўскіх і польскіх мусульман – адна з багацейшых крыніц па гісторыі іх культуры. Вывучэнне рукапісных помнікаў іслама спрыяе лепшаму разуменню яго асаблівасцяў на землях Княства і Кароны.

Давыд Радкевіч

:тураЛітара

1. Вэкслер, П. Гістарычная фаналогія беларускае мовы / Пол Вэкслер; Пераклад з англ. А. Літвіноўскай, М. Раманоўскага; навук. рэд. пер. Г. Цыхун. – Мн.: Выд. Логвінаў, 2004. – 254 с.
2. Мишкинене, Г. Древнейшие рукописи литовских татар (Графика. Транслитерация. Перевод. Структура и содержание текстов) Учебно-методическое пособие. Издательство Вильнюсского университета, 2001.
3. Norris, Harry. Islam in the Baltic: Europe's Early Muslim Community / Harry Norris. – London; New York: Tauris Academic Studies, 2009. – XIII, 219 p.
4. Вялікае Княства Літоўскае: Энцыклапедыя. У 2 т. Т.2: Кадэцкі корпус – Яцкевіч / Рэдкал.: Г. П. Пашкоў (гал. рэд.) і інш.; Маст. З.Э. Герасімовіч. – Мн.: Бел ЭН, 2006. – 792 с.: іл.
5. Уотт, У. М. Влияние ислама на средневековую Европу / Пер. с англ. – СПб.: «Издательство «ДИЛЯ», 2008. – 192 с
6. Drozd, A., Dziekan, M., Majda, T. Piśmiennictwo i muhiry tatarów polsko-litewskich. Katalog zabytków tatarskich / A. Drozd, M. Dziekan, T. Majda. Tom III. Warszawa: Res Publica Multiethnica, 2000.
7. Свяжынскі, У. М. Моўная сітуацыя ў ВКЛ пры Ягелонах / У. Свяжынскі // Ягелоны: дынастыя, эпоха, спадчына: матэрыялы Міжнар. навук.-практ. канф. (Гальшаны – Навагрудак, 8 – 10 верас. 2006 г.)//НАН Беларусі, Ін-т гісторыі; рэдкал.: А.А. Каваленя (адказ. рэд.) [і інш.]. – Мн.: Беларуская навука, 2007. – 402 с.. С. 108 – 122.

ВОДГУКІ НА НОВЫЯ КНІГІ І АРТЫКУЛЫ ПРА ТАТАРАЎ**“Тафсіры, кітабы і хамаілы...”**

У 2020 годзе выйшла ў свет грунтоўная праца, прысвечаная рукапіснай спадчыне татараў Беларусі – каталог тафсіраў, кітабаў і хамаілаў з прыватных кнігазбораў. Аўтар кнігі – вядомы беларускі даследчык-кітабіст Міхаіл Уладзіміравіч Тарэлка. Падчас экспедыцый па татарскіх паселішчах Беларусі ім быў сабраны велізарны аб’ём фотаматэрыялаў, які потым і склаў аснову дадзенай кнігі. Адметнасць выдання – CD з электроннымі копіямі рукапісаў. У каталозе аўтар апісвае 28 рукапісаў – 2 тафсіры, 15 кітабаў, 10 хамаілаў і рукапіс “Асновы веры”.

Для кожнага рукапісу аўтар дае па магчымасці наступныя звесткі: час перапіскі, катэгорыя, месца перапіскі, імёны перапісчыкаў, імёны ўладальнікаў, змест, стыль пісьма, запісы перапісчыкаў і ўладальнікаў, характарыстыкі паперы і аправы, месцазнаходжанне.

Найбольш цікавым з пералічаных у каталозе рукапісаў з’яўляецца кітаб канца XVIII ст., што захоўваецца ў сям’і Шабановічаў з Іўя. У сярэдзіне XX ст. уладальнікам кітаба быў муэдзін Мураўшчызны Ях’я Халілевіч Багдановіч, унук першага мясцовага імама. На вольных старонках кнігі папярэднія ўладальнікі Лебедзі з Даўбуцішак і Дзерак запісвалі метрычныя звесткі сваёй сям’і.

Так, адным з уладальнікаў кітаба стаў імам мячэці ў Даўбуцішках Якуб Іосіфавіч Лебедзь. Паводле С. Думіна, Я. Лебедзь нарадзіўся ў Наваградку, быў пасля апошняга падзелу Рэчы Паспалітай імамам у Багоніках. На пачатку XIX ст. пасяліўся ў Даўбуцішках на зямлі Крычынскіх, дзе і стаў выконваць абавязкі імама. Пазней перабраўся ў Дзеракі, дзе набыў уласны маёнтак. Нашчадкі Я. Лебедзя маюць там дом і зараз.

У кітабе імам запісваў даты нараджэння і смерці сваіх дзяцей, жонкі, а 10 ліпеня 1829 года ўжо ягоныя дзеці дадалі запіс аб смерці імама і пахаванні на мізары ў Даўбуцішках. Пазней тут жа запісалі і даты смерці астатніх ягоных дзяцей.

Цікава, што у кнізе І. Канапацкага і А. Смоліка за 2005 год згадваўся іншы кітаб ува ўладанні імама Я. Лебедзя з Даўбуцішак. Той быў набыты імамам у Сулькевічаў, і там запісваў метрычныя звесткі сын імама Амурат Лебедзь.

На сённяшні дзень нашчадкі імама Я. Лебедзя жывуць ува Уроцлаве, Маладзечне, Іўі, Сорак татар, Смаргоні. Захаваўся дом ў Дзераках, які належыць Зінаідзе Аляксандраўне Радкевіч, прапраўнучцы імама.

Другі рукапіс, у якім уладальнікі запісалі метрычныя звесткі, – кітаб муэдзіна Яна Магаметавіча Асановіча (1891 - 1968). Асановіч жыў у аколцы Пяскі (Галянова) каля м. Астрыно, дзе выконваў рэлігійныя абавязкі. Падчас Першай усясветнай вайны служыў у 253 пяхотным Перакопскім полку, паранены ў 1916. Сям’я была ў Казані. Меў 2 жонак і больш за 7 дзяцей. Пахаваны на мізары ў Сандыкоўшчызне каля першай жонкі і сына. Другая жонка – у Некрашунцах. Нашчадкі ў Польшчы, Скідзелі, Вільні, Гародні, Англіі і г.д.

Яшчэ адзін рукапіс – кітаб 1889 года ад Хасеня і Ібрагіма Ільясевічаў, сыноў Магамета з вёскі Жардэлі Пастаўскага раёна. Іхны бацька Магамет сын Хасеня Ільясевіч нарадзіўся паводле метрыкі ў Даўбуцішках у 1835 годзе, ажаніўся з Зуляй Якубоўскай. У другой палове XIX ст. набыў замлю ў Свянцянскім павеце – у фальварку Якавішкі і Жардэлі. Меў дзяцей Хасеня 1859, Алея 1868 і Ібрагіма 1870, метрыкі якіх былі выдадзеныя ў мячэці ў Відзах.

Хасень стаў імамам у Відзах на пачатку XX ст. і выконваў свае абавязкі да пачатку Першай усясветнай вайны. Меў жонку Зулю, дзяцей Магамета 1891, Фаціму 1909 і Азіза 1911. Уся сям’я выехала ў эвакуацыю у Крым, дзе Хасень з Зуляй памерлі. У Жардэлі вярнуліся толькі дзеці. У пасляваенны час з Якавішак выехалі апошнія татары, і застаўся толькі мізар. Зараз нашчадкі імама жывуць у Ашмянах, Вільні, Віцебску, Брэсце, Мінску, Маладзечне, Камаях, Мядзелі, Полацку і г.д.

СПІС ТУРЫСТЫЧНЫХ АБ'ЕКТАЎ БЕЛАРУСІ, ЛІТВЫ ПОЛЬШЧЫ

Сярод мерапрыемстваў, прысвечаных году літоўскіх татараў, на 2021 год запланаванае і знаёмства з матэрыяльнай спадчынай нашага народу у трох краінах. Мы склалі для Вас спіс аб'ектаў з кароткімі звесткамі і дакладнымі каардынатамі. На жаль, шмат мячэцяў і малітоўных дамоў было знішчана ў паслярэвалюцыйны час – у Ляхавічах, Вінкшнупях, Смілавічах, Уздзе, Капылі, Мінску, Докшыцах, Відзах, Даўбуцішках, Слоніме, Міры, Клецку, Некрашунцах, Вільні, Мядзелі, Ластаі, Глыбокім. Некаторыя з іх былі адноўленыя пасля 1991 года.

Беларусь						
Вобласць	Раён	Паселішча	Аб'ект	Звесткі	Татары	
Брэсцкая	Баранавіцкі	Гарадзішча	Мізар	Мізар з пачатку XIX ст.	1 дом	
		Новая Мыш	Мізар	Мізар з пачатку XX ст.	Менш за 5 дамоў	
	Ляхавіцкі	Ляхавічы	Мізар	Мізар з пачатку XIX ст.	Парафія	
Віцебская	Браслаўскі	Відзы	Мізар	Мізар з пачатку XIX ст.	Парафія	
			Малітоўны дом			
	Глыбоцкі	Амбросавічы	Мізар	Мізар з пачатку XX ст.	-	
	Докшыцкі	Бягомль	Мізар	Мізар з 1921 па 1939	Менш за 5 дамоў	
		Докшыцы	Мізар	Мізар з пачатку XX ст.	Менш за 10 дамоў	
Пастаўскі	Якавішкі	Мізар	Мізар з сярэдз. XX ст.	-		
Гродзенская	Ашмянскі	Ашмяны	Малітоўны дом		Парафія	
		Олькавічы	Мізар	Мізар з пачатку XX ст.	-	
	Воранаўскі	Некрашунцы	Мізар	Мізар з XIX ст., падмурак мячэці	2 дамы	
			Мізар	Для знаных асобаў		
	Гродзенскі	Скідзель	Мізар	Мізар з пачатку XX ст.	Парафія	
	Івейскі	Іўе	Мячэць	Мячэць з 1884	Парафія	
			Музей	Экспазіцыя пра татараў		
			Мізар	Мізар з пачатку XIX ст.		
	Карэліцкі	Забалоцце	Мізары	Старажытныя мізары з камянямі без надпісаў		
			Мізар	Мізар з XIX ст. для знаных асобаў	-	
			Мізар	Мізар з XIX ст.	Менш за 5 дамоў	
	Лідскі	Беліца	Мізар	Мізар з пачатку XIX ст.	Менш за 5 дамоў	
Мізар			Мізар XIX ст.	2 дамы		
Наваградскі	Дзяляцічы	Мізар	Мізар старажытны без помнікаў	2 дамы		
		Лоўчыцы	Мячэць	Мячэць старажытная, адноўленая ў 2003	2 дамы	
			Мізар	Мізар з канца XVIII ст.,		

		Наваградак		магіла Аўлія Контуся			
			Мячэць	Мячэць з 1796, адноўленая ў 1998	парафія		
	Слоні́мскі	Слонім		Мізар	Мізар з пачатку XIX ст.		
			Малітоўны дом			парафія	
	Смаргонскі	Даўбуцішкі	Мізар	Мізар з пачатку XIX ст., пахаванні Першай усясветнай вайны		2 дамы	
		Ластая	Мізар	Мізар з канца XVIII ст.		-	
		Сялец	Мізар	Мізар з камянямі без надпісаў		2 дамы	
	Шчучынскі	Сандыкоўшчызна	Мізар	Мізар з XIX ст.		3 дамы	
	Мінская	Вілейскі	Каралін	Мізар	Мізар з пачатку XIX ст., курганныя пахаванні, помнік гісторыі		-
		Капыльскі	Капыль	Мізар	Мізар з сяр. XIX ст.		Менш за 5 дамоў
Клецкі		Арда	Мізар	Мізар з XIX ст.		2 дамы	
		Клецк	Малітоўны дом			Парафія	
Маладзечнаўскі		Вавёры (Выверы)	Мізар	Мізар з XVIII ст., адно пахаванне		-	
		Маладзечна	Малітоўны дом			Парафія	
		Паляны	Мізар	Мізар з пач. XX ст., часткова знішчаны, адно пахаванне		Менш за 5 дамоў	
Мінскі		Мінск		Мячэць	Мячэць з 2016		парафія
				Музей	Музей Ісламу на Беларусі		
				Мізар	Адно пахаванне, група помнікаў з XIX – XX ст.		Мізар знішчаны ў 1978
Мядзельскі		Мядзел	Мізар	Мізар з пачатку XIX ст.		парафія	
Нясвіжскі		Асмолава	Мізар	Мізар з пачатку XIX ст.		-	
Уздзенскі		Узда	Мізар	Мізар з сяр. XIX ст.		парафія	
Чэрвенскі	Смілавічы		Мізар	Мізар з пачатку XIX ст.		парафія	
			Малітоўны дом				
Літва							
	Аліцкі	Базары Vazoriai	Мізар	Мізар з XIX ст.		Менш за 5 дамоў	
		Рэйжы Raižiai	Мячэць			парафія	
			Мізар	Мізар з XIX ст.			
			Мізар	Старажытны			
			Мізар	Старажытны			

		Субартовічы Subartonys	Музей		1 дом
	Ваўкавышскі	Вінкшнупі Vinkšņupiai	Мізар	Старажытны, падмурак мячэці	-
Віленскі	Вільня Vilnius	Ліпаўка Līpakalnis	Малітоўны дом		парафія
			Мізар	Мізар з XIX ст.	2 дамы
	Немеж Nemėžis	Казаклары	Мячэць		Парафія
			Мізар	Мізар з пачатку XIX ст., званыя асобы	
			Парафіяльны дом	Кухня, бібліятэка	
	Сорак татар	Казаклары	Мізар	Захавалася каля 5 помнікаў	-
			Мячэць		Парафія
			Мізар	Мізар з канца XIX ст.	
			Мізар	Мізар для імамаў і знаных асобаў	
			Мізар	“Вялікая зірэць” – старажытны	
			Мізар	“Драздоўская зірэць”, каля 5 помнікаў XVII-XX ст.	
	Парафіяльны дом	Экспазіцыя, бібліятэка, кухня			
	Уцянскі	Салокі Salakas	Мізар		
Ковенскі	Коўна Kaunas	Мячэць	Мураваная мячэць з п.п. XX ст	Парафія	
Свянцянскі	Мількуны Milkūnai	Мізар	Мізар з пач. XX ст.	2 дамы	
	Свянцяны Švenčionys	Мізар	Мізар з сяр. XIX ст.	Парафія	
Польшча					
Люблінскае	Бела-Падляскі	Студзянка	Мізар	Старажытны	-
		Заставак	Мізар	Старажытны	-
Мазавецкае	Варшаўскі	Варшава	Мізары	3 XIX ст.	парафія
			Малітоўны дом		
Падляшскае	Беластоцкі	Беласток	Мячэць		парафія
			Ансамблі “Буньчук”		
	Сакольскі	Багонікі	Мячэць		парафія
			Мізар	Мізар з XIX ст.	
		Крушыняны	Мячэць		Парафія
			Мізар	Мізар з XIX ст.	
Сухаволя	Малітоўны дом		парафія		

БЕЛАРУСКІЯ ТАТАРЫ У СКЛАДЗЕ ЧЫРВОНОЙ АРМІІ ПАДЧАС ВЯЛІКАЙ АЙЧЫННАЙ ВАЙНЫ

С.У. Грыбава

Беларускія татары разам з прадстаўнікамі іншых нацыянальнасцей вялі барацьбу з ворагам падчас Вялікай Айчыннай вайны. Свой уклад у агульную Перамогу яны ўнеслі, змагаючыся ў партызанскім руху, падполлі, у розных ваенных фарміраваннях на франтах вайны. У дадзеным артыкуле размова пойдзе аб антыфашысцкай дзейнасці беларускіх татараў у складзе Чырвонай Арміі.

Сярод прадстаўнікоў татарскіх абшчын Беларусі, якія ў ваенны час знаходзіліся на камандуючых пасадах, трэба вызначыць генерал-лейтэнанта Б.І. Палтаржыцкага (1894–1969 гг.), ураджэнца г. Нясвіжа. Яго баявы шлях пачаўся яшчэ ў 1913 г. Удзельнік Першай сусветнай вайны 1914–1918 гг., грамадзянскай вайны 1918–1921 гг., служыў у войсках Беларускай, Маскоўскай ваенных акруг. У першыя гады Вялікай Айчыннай вайны ён працаваў выкладчыкам курсаў «Выстрал», з 1943 г. Б.І. Палтаржыцкі быў камандзірам дывізіі, намеснікам камандзіра корпуса на Паўночна-Заходнім, Стэпавым, Варонежскім, 1-м Украінскім і 1-м Беларускам франтах [1, с. 103–104].

Нялёгкім быў шлях да перамогі і ў мінскага татарына, выпускніка Беларускага політэхнічнага інстытута (1935 г.), будучага вучонага-цеплафізіка, доктара тэхнічных навук (з 1958 г.), прафесара (з 1961 г.), члена-карэспандэнта Акадэміі навук БССР (з 1967 г.) Бякіра Міхайлавіча Смольскага (1913 г.н.). Атрыманая ў мірны час спецыяльнасць дапамагла яму паспяхова спраўляцца з абавязкамі падпалкоўніка інжынерных войскаў. Яго 158-ы інжынерна-сапёрны батальён шмат зрабіў па інжынерным забеспячэнні падраздзяленняў Ленінградскага і Волхаўскага франтоў, прайшоў да самай Германіі. Акрамя ўзвядзення мастоў, пракладвання маршрутаў для танкаў, абсталявання камандных пунктаў, мініравання і размініравання мясцовасці, «сапёры падпалкоўніка Смольскага выконвалі і спецыяльныя заданні – прабіраліся ў тыл ворага і там разведвалі прамежкавыя ўмацаваныя рубяжы, дарогі. Асобныя групы сапёраў узрывалі масты на важных камунікацыях, утвараючы ў варажым тыле пробкі» [2, с. 32–33]. Капітуляцыя Германіі не стала апошнім днём ваеннай біяграфіі Бякіра Смольскага: ён быў перакінуты на Далёкі Усход для ўдзелу ў баях супраць Квантунскай арміі. Дадому вярнуўся ў 1946 г. з ордэнамі Аляксандра Неўскага, Айчыннай вайны 1-й і 2-й ступені, Чырвонай зоркі і васьмі медалямі.

Увогуле, у дадзеным артыкуле матэрыял аб удзеле беларускіх татараў у барацьбе супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў у складзе Чырвонай арміі прадстаўлены на прыкладзе найбольш буйных татарскіх абшчын Беларусі. Патрэбна адразу пазначыць, што некаторыя звесткі па дадзенаму пытанню змешчаны ў кнігах «Памяць» па раёнах іх пражывання, аднак гэтая інфармацыя патрабуе вельмі сур'ёзнай працоўкі. Адпаведную спробу больш грунтоўна асвятліць барацьбу клецкіх татараў з нямецка-фашысцкімі захопнікамі на франтах вайны зрабіў ветэран Вялікай Айчыннай вайны Хасень Александровіч у сваім артыкуле «Татары клецкага джаміята в годы Второй мировой войны» [3, с. 124–149], дзе ён прыводзіць звесткі аб лёсе 22 прадстаўнікоў Клецкай татарскай абшчыны, якія вялі барацьбу з ворагам як у складзе Чырвонай Арміі, так і Польскай арміі.

Што датычыцца татараў Іўеўскай абшчыны, то першапачаткова трэба звярнуць увагу на постаць іўеўскага татарына Халіля Аляксандравіча Шабановіча. (фота) Ён нарадзіўся 4 красавіка 1926 г. Пасля мабілізацыі ў Чырвоную Армію разам з іншымі навабранцамі прайшоў курс маладога байца ў г. Шуя (Іванаўская вобласць, Расія) і адразу быў накіраваны на фронт (інфармацыя атрымана ў выніку размовы з братам Х.А. Шабановіча І.А. Шабановічам 25.12.2007 г.). З 16 снежня 1944 г. па 4 студзеня 1945 г. ён змагаўся на 2-м Украінскім фронце ў якасці радавога 767 стралковага палка 228 Вазнясенскай стралковай дывізіі. Удзельнічаў у баях за Венгрыю і Чэхаславакію. 12 студзеня 1945 г. Х.А. Шабановіч быў паранены ў левае бядро і апынуўся ў шпіталі ў чэшскім горадзе Брно. Пасля Вялікай Айчыннай вайны, паправіўшы здароўе, з 9 жніўня 1945 г. па 2 верасня 1945 г. удзельнічаў у вайне з Японіяй. Пасля заканчэння Другой сусветнай вайны быў накіраваны ў Порт-Артур, дзе праслужыў пяць гадоў. Улетку 1950 г. Х.А. Шабановіч вярнуўся ў родныя мясціны. Быў узнагароджаны медалямі «За перамогу над Германіяй у Вялікай Айчыннай вайне 1941–1945 гг.», «За перамогу над Японіяй», «За баявыя заслугі» і атрымаў ліст з падзякай за асабістым подпісам І. В. Сталіна, юбілейныя ўзнагароды [4].

Браты Гамбер і Сулейман Рафаловічы з Іўя таксама змагаліся ў радах Чырвонай Арміі. Сулейман быў прызваны ў 1940 г. на тэрміновую службу ў армію. Падчас Вялікай Айчыннай вайны ён удзельнічаў у баях за вызваленне Ленінграда. У архіве Іўеўскага Раённага ваеннага камісарыяту (РВК) захоўваецца паведамленне 194 асобнага сапёрнага батальёна ад 17.02.1945 аб смерці Сулеймана Іванавіча Рафаловіча, які загінуў 28 студзеня 1945 г. і пахаваны ў Познаньскім ваяводстве. Паведамленне было ўручана яго бацьку Івану Мустафавічу Рафаловічу 10 сакавіка 1945 г. Не вярнуўся з вайны і Гамбер, які ўдзельнічаў у баях з 1944 г. у складзе 108 артылерыйскага палка. У пасведчанні аб смерці № 019 згадваецца, што тэлефаніст Гамбер Іванавіч Рафаловіч прапаў без вестак 31 студзеня 1945 г.

На франтах вайны ў складзе 221 стралковага палка 77 стралковай Чарнігаўскай дывізіі змагаўся ўраджэнец Іўя Якуб Мустафавіч Радлінскі (1925 г.н.) Ён быў мабілізаваны на фронт Іўеўскім РВК у 1944 г. 18 красавіка 1945 г. ён загінуў, верны воінскай прысязе і быў пахаваны ў Германіі каля г. Франкфурт-на-Одэры (в. Мальнаў). Паведамленне аб яго смерці было ўручана бацьку Мустафе Якубавічу Радлінскаму 1 чэрвеня 1945 г. (пахаронка).

Іўеўскі татарын Мацвей Якаўлевіч Шабановіч, знаходзячыся ў рэзерве, у 1941 г. быў забраны на 40-дзённыя ваенныя зборы, падчас якіх у выніку бамбардзіроўкі нямецка-фашысцкай авіяцыі прапаў без вестак (інфармацыя атрымана 25.12.2007 г. ў выніку размовы з тагачасным іўеўскім мулой І.А. Шабановічам 25.12.2007 г.). Аднак па іншых даных, якія змешчаны ў кнізе «Памяць» Іўеўскага раёна, М.Я. Шабановіч прапаў без вестак у кастрычніку 1945 г.

Мацвею Бякіравічу Радкевічу (1910 г.н.) пашчасціла вярнуцца ў Іўе з вайны. Са студзеня 1945 г. па май 1945 г. ён ваяваў у якасці мінамётчыка 210 мінамётнага палка 1-га Беларускага фронту. М.Б. Радкевіч удзельнічаў у вызваленні Польшчы, у тым ліку Варшавы, а таксама ў Берлінскай аперацыі, у сустрэчы з войскамі саюзнікаў на р. Эльба (інфармацыя атрымана 25.12.2007 г у выніку размовы з тагачасным іўеўскім мулой І.А. Шабановічам.). За заслугі перад Радзімай ён быў узнагароджаны ордэнам Айчыннай вайны 2-й ступені, медалямі «За перамогу над Германіяй у Вялікай Айчыннай вайне 1941–1945 гг.», «За ўзяцце Берліна», «Дваццаць гадоў перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне 1941–1945 гг.».

Вярнуўся дадому і іўеўскі татарын Халіль Іванавіч Шчуцкі (1912 г.н.). Ён быў мабілізаваны ў ліпені 1944 г. Іўеўскім РВК у Чырвоную Армію. Трапіў у палон, пэўны час быў у лагеры. Аднак пры перавозе ваеннапалонных у другі лагер ён здолеў збегчы з вагона. Дабраўся дадому ў кастрычніку 1944 г., адкуль па сваёй ініцыятыве зноў быў накіраваны на фронт (інфармацыя атрымана ў выніку размовы з дачкой Х.І. Шчуцкага 17.06.2009 г.). Х.І. Шчуцкі дайшоў да Берліна. Быў дэмабілізаваны ў кастрычніку 1945 г. За ўклад у перамогу над ворагам быў адзначаны шэрагам урадавых узнагарод. (фота, віншавальная паштоўка)

Сялім Сулейманавіч Сафарэвіч, які нарадзіўся ў Іўі 23 верасня 1923 г., таксама змагаўся з ворагам у радах Чырвонай Арміі. З 1 студзеня 1945 г. па 28 лютага 1945 г. быў кулямётчыкам 202 запаснога стралковага палка на 2-м Беларускам фронце, прымаў удзел у вызваленні Польшчы і Чэхаславакіі, у тым ліку Прагі. У лютым 1945 г. быў паранены ў правае перадплечча. За ўклад у перамогу над ворагам С.С. Сафарэвіч быў узнагароджаны медалямі «За адвагу», «За перамогу над Германіяй у Вялікай Айчыннай вайне 1941–1945 гг.», «Дваццаць гадоў перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне 1941–1945 гг.», «50 гадоў Узброеных Сіл СССР».

Іўеўскія татары, браты Халіль і Ях'я Амуратавічы Якубоўскія, таксама змагаліся з ворагам у складзе Чырвонай Арміі. Халіль (1916 г.н.) з ліпеня 1944 г. ваяваў у складзе 117 стралковай дывізіі 275 стралковага палка. Быў двойчы паранены: першы раз у снежні 1944 г. атрымаў лёгкае асколачнае раненне патыліцы. З 6 па 29 снежня знаходзіўся на лячэнні ў палявым шпіталі, пасля чаго працягваў барацьбу з ворагам. Аднак пазней зноў быў цяжка паранены ў левае бядро з пашкоджаннем косткі. Вярнуўся дахаты інвалідам без нагі. (спраўкі аб раненні, пасведчанне аб вызваленні ад службы) Ён быў узнагароджаны медалём «За перамогу над Германіяй у Вялікай Айчыннай вайне 1941–1945 гг.», а 6 жніўня 1946 г. – ордэнам Айчыннай вайны 2-й ступені [5]. Ях'я Амуратавіч, які жыў з сям'ёй у Навагрудку, таксама быў прызваны ў армію ў 1944 г., аднак у тым жа годзе загінуў у Познані.

У баях з германскімі захопнікамі ваявалі два сыны іўеўскага татарына Адама Хасіневіча Якаў і Аляксандр. Ім пашанцавала вярнуцца дадому [2, с. 33]. Радавы стралковага палка Якаў Адамавіч Хасіневіч у 1944 г. быў цяжка паранены гітлераўскім снайперам. Пасля вайны ён атрымаў шэраг урадавых узнагарод. Удзельнік вызвалення Беларусі Аляксандр Адамавіч Хасіневіч прайшоў нялёгка баявы шлях да Берліна. Ён узнагароджаны ордэнам Айчыннай вайны і шэрагам медалёў [6, с. 136]. Сёння сярод прадстаўнікоў Іўеўскай татарскай абшчыны не засталася ў жывых ніводнага ветэрана Вялікай Айчыннай вайны.

Унеслі свой уклад у перамогу над ворагам і татары Навагрудскай абшчыны. Не меней 14 чалавек з прызваных на фронт загінулі падчас ваенных дзеянняў. Сярод іх: Мацвей Ібрагімавіч Абрамовіч (1909 г.н.), Асан Мустафавіч Александровіч (1906 г.н.), Бякір Аляксандравіч Асановіч (1925 г.н.), Іван Мацвеевіч Багдановіч (1921 г.н.), Мустафа Міхайлавіч Багдановіч (1919 г.н.), Іосіф Мустафавіч Сафарэвіч (1913 г.н.), Іван Амуратавіч Якубоўскі, Мустафа Бякіравіч Якубоўскі (1908 г.н.), Сцяпан Іосіфавіч Якубоўскі (1923 г.н.), Мустафа Аляксандравіч Эльяшэвіч (1923 г.н.), Бякір Бякіравіч Шагідзевіч (1922 г.н.), Адам Якубавіч Палтаржыцкі, Аляксандр Мацвеевіч Радкевіч (1909 г.н.) [7, с. 450–454], Мацвей Якаўлевіч Радкевіч (1985 г.н.) [8, арк. 37]. (картка)

Паводле інфармацыі, якая захавалася ў Навагрудскім РВК, можна прывесці наступныя дадзеныя аб прадстаўніках мясцовай татарскай абшчыны, якія вярнуліся з вайны дадому. Па-

першае, трэба адзначыць постаць былога мулы Навагрудскай мячэці Алія Амуратавіча Шагідзевіча (1923 г.н.), які ў пасляваенныя гады шмат намаганняў прыклаў дзеля аднаўлення рэлігійнага жыцця ў абшчыне. А.А. Шагідзевіч быў мабілізаваны ў Чырвоную Армію ў ліпені 1944 г. Змагаўся з ворагам у якасці радавога, кулямётчыка у складзе 56 кавалерыйскага палка 7 кавалерыйскага корпуса 14 дывізіі 1-га Беларускага фронту. За ўклад у агульную перамогу над ворагам быў узнагароджаны ордэнам «Чырвонай зоркі», медалём «За адвагу», юбілейнымі ўзнагародамі. Вярнуліся з вайны з ордэнамі і медалямі, мабілізаваныя ў ліпені 1944 г., наступныя татары Навагрудскай абшчыны: Якаў Сцяпанавіч Палтаржыцкі (1926 г.н.), Абрагім Іосіфавіч Шабановіч (1906 г.н.), Ібрагім Мустафавіч Сафарэвіч (1922 г.н.). Быў адзначаны ўрадавымі ўзнагародамі і Аліў Бякіравіч Палтаржыцкі (1923 г.н.), які з красавіка па ліпень 1942 г. выконваў абавязкі камандзіра роты 141 сталковай брыгады. Змагаліся з ворагам на франтах вайны і вярнуліся пераможцамі навагрудскія татары Адам Іванавіч Шагідзевіч (1925 г.н.) – са снежня 1944 г. па май 1945 г. сапёр 15 асобнага гвардзейскага сапёрнага эскадрона, Якаў Захаравіч Радкевіч (1925 г.н.) – з 25 ліпеня 1944 г. па май 1945 г. тэлефаніст 1070 знішчальнага супрацьтанкавага артылерыйскага палка (ЗСТАП), Мустафа Ібрагімавіч Смольскі (1925 г.н.) – з 15 лютага па май 1945 г. сапёр 14 кавалерыйскай дывізіі, Сулейман Адамавіч Шагідзевіч (1926 г.н.) – са студзеня па май 1945 г. разведчык у складзе 141 гвардзейскага мінамётнага палка. Усе адзначаныя прадстаўнікі татарска-мусульманскай абшчыны Навагрудка за ўклад у перамогу над нямецка-фашысцкімі захопнікамі атрымалі высокія ўрадавыя ўзнагароды.

Па падліках аўтара, зробленых на падставе Кнігі мабілізаваных у 1944–1945 гг. Слоніміскім ваенным камісарыятам, на фронт трапіла не меней 25 прадстаўнікоў Слонімскай татарскай абшчыны. Усе яны былі накіраваны на перасыльны пункт у Баранавічах, дзе іх расфарміравалі [9, арк. 3, 8–12, 52, 54–57, 71, 93–96, 99]. Вярнуліся з вайны наступныя слонімскаія татары: Асан Байрашэўскі (1926 г.н.) – мабілізаваны 19 жніўня 1944 г., Сцяпан Байрашэўскі (1924 г.н.) – мабілізаваны 9 верасня 1944 г., Адам Міцкевіч (1912 г.н.) – мабілізаваны 21 жніўня 1944 г., Газей Самуілавіч Шэгідзевіч (1910 г.н.) і Шаміль Іванавіч Шэгідзевіч (1922 г.н.), мабілізаваныя 19 жніўня 1944 г., Мустафа Аўраамавіч Шэгідзевіч і Адам Мустафавіч Шэгідзевіч, мабілізаваныя ў лістападзе 1944 г. [9, арк. 8–9, 12, 54, 93–94]. Астатнія прадстаўнікі Слонімскай абшчыны, якія змагаліся з ворагам на франтах вайны, загінулі ці прапалі без вестак падчас ваенных дзеянняў.

Такі ж лёс напаткаў падчас барацьбы з ворагам і некаторых уздзенскіх татараў. На падставе інфармацыі, змешчанай у кнізе «Памяць» Уздзенскага раёна і матэрыялаў Уздзенскага РВК, можна вызначыць не меней 14 чалавек. Сярод іх радывы Іосіф Мустафавіч Гембіцкі (1901 г.н.), які быў стралком 338 стралковага палка 96 стралковай дывізіі. Ён памёр ад ран 14 верасня 1944 г. і пахаваны ў Пултускім павеце Варшаўскага ваяводства. У складзе гэтай жа дывізіі змагаўся і радывы Мустафа Якаўлевіч Канапацкі (1897 г.н.). Ён памёр ад ран 23 жніўня 1945 г., пахаваны ў в. Цаханавец у Беластоцкім ваяводстве. Загінуў падчас бою 27 жніўня 1944 г. радывы 584 стралковага палка 199 стралковай дывізіі Сапар Бякіравіч Якубоўскі (1922 г.н.). Ён пахаваны ў в. Гранд-Ванецка Ломжанскага павета Беластоцкай вобласці. Уздзенскі татарын Самуіл Мустафавіч Ільясевіч (1908 г.н.) загінуў падчас бою 22 лютага 1940 г. Радывы Асман Сулейманавіч Александровіч (1912 г.н.), прызваны Уздзенскім РВК 23 чэрвеня 1941 г., прапаў без вестак у верасні 1944 г. У гэты ж час прапалі без вестак радывы Сулейман Адамавіч Александровіч (1920 г.н.), Мацвей Ібрагімавіч Хасяневіч (1910 г.н.), Якаў Бякіравіч Якубоўскі (1905 г.н.). Яфрэйтар Куба Мустафавіч Якубоўскі (1906 г.н.)

загінуў падчас бою 8 мая 1945 г. у г. Бартэнштэйн (Усходняя Прусія). Сярод загінуўшых ці прапаўшых без вестак татараў Уздзенскай абшчыны трэба адзначыць і наступныя прозвішчы: Ібрагім Бякіравіч Адамовіч, Адам Якаўлевіч Александровіч, Сулейман Адамавіч Александровіч, Асан Бякіравіч Палтаржыцкі, Хося Самуілавіч Якубоўскі, Хусаін Іосіфавіч Якубоўскі. Аўтарам высветлены і наступныя ўздзенскія татары, мабілізаваныя на фронт: Адам Якаўлевіч Александровіч (1923 г.н.), Хасім Іосіфавіч Гембіцкі (1911 г.н.), прызваны 4 ліпеня 1944 г., Давыд Адамавіч Канапацкі (1903 г.н.), прызваны 8 ліпеня 1944 г., а таксама мабілізаваныя ў ліпені 1944 г. Іосіф Мустафавіч Якубоўскі (1898 г.н.) і Захар Самуілавіч Якубоўскі (1905 г.н.). Аб далейшым іх лёсе ніякіх звестак няма.

Па падліках аўтара, не меней 16 чалавек з ліку ўздзенскіх татараў, якія змагаліся з ворагам на франтах Вялікай Айчыннай вайны, вярнуліся дадому пераможцамі. Варта адзначыць, што сярод іх былі і жанчыны. Так, добраахвотна падчас мабілізацыі ў 1944 г. у шэрагі Чырвонай Арміі ў якасці медперсаналу ўступілі сёстры Багдановіч: Эмілія Аляксандраўна (1921 г.н.) і Айша Аляксандраўна (1923 г.н.). Трэба таксама звярнуць увагу на постаць ураджэнкі г. Узда Розы Аляксандраўны Александровіч (1920 г.н.). У 1933 г. яе сям'я ў сувязі з хваробай бацькі пераехала ў Крым. У Чырвоную Армію, а менавіта ў склад 534 стралковага палка 106 стралковай дывізіі, яна трапіла ў ліпені 1941 г. у якасці пісара-машыніста. Вяла барацьбу з ворагам на Крымскім, Паўднёва-Заходнім, Паўднёвым, Паўночна-Каўказскім франтах. Свой баявы шлях скончыла ў снежні 1945 г. старэйшым лейтэнантам на пасадзе інструктара палітаддзела інфармацыі 296 стралковай дывізіі 12 стралковага корпуса. Падчас вайны два разы была паранена і кантужана. За ўклад у агульную перамогу над ворагам Р.А. Александровіч была ўзнагароджана медалямі «За адвагу» і «За абарону Каўказа» [10].

Такім чынам, мясцовыя татары змагаліся супраць ворага ў складзе розных ваенных фарміраванняў на франтах вайны. Найбольшая іх колькасць была прадстаўлена ў Чырвонай Арміі. Дадзены аспект антыфашысцкай барацьбы беларускіх татараў у артыкуле разглядаецца на прыкладзе некаторых буйных татарскіх абшчын Беларусі. Далейшае вывучэнне гэтага пытання дазволіць адкрыць новыя невядомыя імёны барацьбітоў супраць гітлераўцаў з ліку прадстаўнікоў татарскай нацыянальнай групы Белаусі. Аднак сабраныя аўтарам звесткі даюць даволі трывалае ўяўленне па вызначанай праблеме. Матэрыялы сведчаць аб тым, што ў сваёй большасці татары былі мабілізаваны ў 1944 г., так як у 1941 г. мабілізацыя з-за хуткага наступлення нямецка-фашысцкіх захопнікаў не была арганізавана належным чынам. Многія з мабілізаваных татараў загінулі, верныя воінскай прысязе, у ходзе ваенных дзеянняў, некаторых жа родныя дачакаліся дадому. Амаль усе беларускія татары, за рэдкім выключэннем, былі радавымі салдатамі, аднак не вярталіся без узнагарод. Дарэчы, увогуле па Савецкаму Саюзу 161 татарын (па іншых даных 173) быў удастоены звання Героя Савецкага Саюза, што з'яўляецца чацвёртым паказчыкам па колькасці пасля рускіх, украінцаў і беларусаў [6, с. 130; 11, с. 444]. З узнагароджаных гэтай высокай адзнакай татараў 27 атрымалі яе за ўдзел у вызваленчых баях на тэрыторыі Беларусі [12]. На вялікі жаль, на сучасны момант у жывых засталіся адзінкі з ліку ветэранаў Вялікай Айчыннай вайны сярод прадстаўнікоў татарскіх абшчын Беларусі. Аднак памяць пра іх гераічны і трагічны лёс жыве і ўшаноўваецца нашчадкамі.

Літаратура:

1. Канапацкі, І. Б. Да пытання ўдзелу мусульман у барацьбе беларускага народа супраць фашысцкіх захопнікаў у гады Другой сусветнай вайны / І. Б. Канапацкі // Вызваленне

Беларусі ад германскіх акупантаў (восень 1943 – лета 1944 гг.) : матэрыялы Рэсп. навук.-тэарэт. канф., Мінск, 29 крас. 2004 г. / Беларус. дзярж. пед. ун-т ; рэд.: А. А. Каваленя [і інш.]. – Мінск, 2004 – С. 99–105.

2. Лыч, Л. М. Татары Беларусі на пераломках сацыяльна-палітычных эпох (XX – пачатак XXI ст.) / Л. М. Лыч. – Мінск : Кнігазбор, 2007. – 76 с.

3. Александрович, Х. М. Татары клецкаго джамията в годы Второй мировой войны / Х. М. Александрович // Участие тюркских народов и народов Кавказа в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг. : материалы X междунар. науч.-практ. конф., Минск, 2–3 сент. 2004 г. / Белорус. гос. пед. ун-т ; ред.: И. Б. Канапацкий [и др.]. – Минск, 2004. – С. 124–149.

4. Архіў Іўеўскага РВК. – Спр. 129. Арк. 109–111; Справка о ранении ЭГ № 233 ад 11.05. 1945; Учётная карточка участника войны Х. А. Шабановича.

5. Асабісты архіў родных Х. А. Якубоўскага. – Справка о ранении (№ 43) Х. А. Якубовского.

6. Иоффе, Э. Г. К вопросу об участии татар в Великой Отечественной войне на территории Беларуси / Э. Г. Иоффе // Исламская культура татараў-мусульман Беларусі, Літвы і Польшчы і яе ўзаемадзеянне з беларускай і іншымі культурамі : матэрыялы другой міжнар. навук.-практ. канф., Мінск, 19–20 мая 1995 г. : у 2 ч. / Беларус. дзярж. пед. ун-т ; рэд.: І. Канапацкі [і інш.]. – Мінск, 1996. – Ч.1. – С. 130–137.

7. Памяць: гісторыка-дакументальная хроніка Навагрудскага раёна ; рэдкал.: Э. Н. Гнеўка [і інш.]. – Мінск : Беларусь, 1996. – 559 с.

8. Архіў Навагрудскага РВК. – Книга учёта погибших в годы Великой Отечественной войны.

9. Архіў Слонімскага РВК. – Алфавитная книга призванных по мобилизации (18 июля 1944 г. – 21 мая 1945 г.). Арк. 3, 8–12, 52, 54–57, 71, 93–96, 99.

10. Уздзенскі раённы гісторыка-краязнаўчы музей (УРГКМ). – Личное дело старшего лейтенанта Розы Александровны Александрович. Хранилище 2, шкаф 8, полка 7.

11. Кабирова, А. Ш. Татары в годы Великой Отечественной войны / А. Ш. Кабирова // Материалы по истории татарского народа : сборник / Акад. наук Татарстана, Отд-ние гуманитар. наук, Ин-т яз., лит. и истории им. Г.И. Ибрагимова ; редкол.: М.Х. Хасанов [и др.]. – Казань : ИЯЛИ, 1995. – С. 439–454.

12. Навечно в сердце народном / редкол.: И. П. Шамякин (гл. ред.) [и др.]. – 3-е изд., испр. – Минск : Белорусская советская энциклопедия им. П. Бровки, 1984 – 607 с.

ВЫСЛОЎІ З КІТАБА ІВАНА ЛУЦКЕВІЧА

Прапануем вашай увазе серыю публікацый з выбранымі ўрыўкамі з Кітаба Івана Луцкевіча.

Вартасць намазу і чытання Кур'ану

Хто Кур'ан пяе, а намазу не кланяецца, не ест мусульманін, {іману у} яго не будзе, [і ён будзе] бліжэй да нявернасці¹⁵. Прэто (=між тым), *іманная хвала* намаз ест (=намаз з'яўляецца ўхвальным учынкам веры).

Хто Кур'ан пяе і намаз кланяецца, тому чалавеку Бог іман прыспорыць (=памножыць, павялічыць перакананасць у веры).

Ведайце, мусульмане: у кожным намазе кланяючыся, Пану Богу размову чыніш і для сябе просьбу чыніш.

Многа ў каго з нас дома на паліцы стаіць важкі томік Святога Кур'ану. Але ці адкрываем мы яго хоць калі-кольвек? Ці звяртаемся да яго падчас нягодаў, бедаў і трывог? Нашы дзяды і бабулі чыталі яго калі не штодзень, дык дакладна штотыдзень! Кожны імкнуўся прачытаць увесь Кур'ан не за жыццё, а прынамсі за год.

І праблемай аўтару кітабу бачылася не чытанне Кур'ану, а выкананне намазу. Таго самага, які трэба выконваць па пяць разоў на дзень. Боязна і падумаць, што ёсць яшчэ і такія, хто не зрабіў намаз і пяць разоў за ўсё сваё жыццё. І сёння яшчэ некаторыя людзі спасылаюцца на страшную савецкую ўладу, якая нагэтулькі страшная, што вось ужо хутка як трыццаць год, як страшыць нашых пужлівых вернікаў, перашкаджаючы навучыцца лёгкай пяціхвіліннай малітве. Намазу, якому можна навучыцца сама доўга за тыдзень ці два, і потым выконваць да канца жыцця кожны дзень. Вучоныя кажуць, што намаз дапамагае захоўваць здароўе цела і падтрымліваць бадзёрасць духу. І гэта насамрэч так.

Што даспадобы шайтану

Ведайце, што чатыры рэчы шайтану го ज्या ест (=з'яўляюцца ўгоднымі д'яблу):

першы – хмельны напітак упіўшыся, ляжаць,

другое – хто вучоных не любіць і навукі (настаўленняў) не слухае,

трэці – пышны (пыхлівы), гарды (пагардлівы), убогіх не любіць,

чварты (чацвёрты) – хто Кур'ан пяе, а намазу не кланяецца.

Гэтыя чатыры чалавекі шайтану [стануць] таварышамі.

Хай кожны сам паглядзіць на сябе, разважыць шчыра і па справядлівасці, і вырашыць, ці не стаў ён таварышам нячысціку?

¹⁵ Паводле некаторых прававых школ (напрыклад, ханбаліцкай), сістэматычнае невыкананне пяціразовых намазаў лічыцца праявай нявер'я і той, хто не выконвае намаз, лічыцца нявернікам. Астатнія школы (мазгабы) так не лічаць, аднак адзінагалосна згодны, што **той, хто мяркуе, што намаз не абавязковы для выканання, робіцца нявернікам**. Такім чынам, аўтар кітабу прыводзіць дадзенае меркаванне ў выхаваўчых мэтах. Ён мае на ўвазе, што чытальнікі Кур'ану, якія прыныпова не выконваюць намаз, парушаюць прамы загад Аллага, і такім чынам, не з'яўляюцца паўнаватараснымі мусульманамі, рызыкуючы страціць самае каштоўнае – веру.

Чаго шайтан баіцца

Толькі чатырох рэчаў шайтан баіцца і ўцякае:

- ❖ першае – ад голасу азаннага,
 - ❖ другое – ад пабожны зікіраў (зікраў, памінання Бога) голасу,
 - ❖ трэцяе ад гэтых слоў: “*э’узу бі-Ллягі мін аш-шайтані-р-раджім*” (“Шукаю прыстанку у Аллага ад выклятага д’ябла”),
 - ❖ чвартае – ад пецця (чытання) *Альхамду-сюрэю* (суры “Альхамду”, “Фаціха”).
- Шайтан нішчаець (=застаецца ні з чым) ад гэтых чатырох рэчаў, шайтан баіцца [ix] і нішчаець.

Нездарма здавён была ў нашым народзе такая завяздзёнка: пры ўваходзе ў новае жытло і наогул як найчасцей, дзеля дабрабыту і засцярогі ад нячыстае сілы чытаць азан – заклік да намазу. А чытаць зікры – розныя словы згадвання Аллага, напрыклад: “*Ля іляга ілл-Ллаг*”, “*Эль-хамду лі-Лляг*”, “*Астагфіру-Ллаг*” – гэта сунна – прыклад нашага высакароднага Прарока, мір над ім. Гэтыя словы, як і словы та’аввуза – словаў “*э’узу бі-Ллягі мін аш-шайтані-р-раджім*”, ахова ад любой злыбяды і негатыву. Што ж датычыцца суры “аль-Фаціха” – то гэта і сродак лячэння, і прывабліванне дабрабыту, і важны складнік намазу, і ахова ад непрыемнасцяў, і адзін з самых правяраных сродкаў прыняцця мольбаў-дуаў. Яе вартасці ў Кітабе Луцкевіча апісаны неаднаразова.

Вартасць суры “Фаціха” ў захаванні веры

Мусульмане, хто купуе зброю і рыштунак, і с тымі оўца пасіў (=пачнае пасьвіць авечак), а воўк у такой броне аўцу ўзяў (=і пры такой ахове авечку скрадзе), [то] не назавуць яго рыцарам. Так, чалавеча, Пан Бог табе [даў] *Альхамду-сюрэй*¹⁶, зброяй-рыштункам, [у якой] каторы хурф (=літара) – дзіда, каторы хурф – шабля, каторы хурф – тарч (=шчыт), каторы – страла. І [калі] с такой абаронай іман свой шайтану аддасі – не будзеш рыцарам.

Так, сапраўды, нам Аллаг даў магчымасць чытаць суры Сваёй Кнігі, дзеля таго, каб абараніць сваю веру – іман. Іман – гэта самае дарагое для кожнага чалавека, каштоўнасць, якой ніхто не можа вызначыць кошт, скарб, які ніхто не здольны адабраць сілай, хоць бы і вельмі моцна таго хацеў.

Але іман вельмі лёгка страціць – загубіць яго, зацерушыць пылам паўсядзённасці, затаптаць сваімі закарэлымі нагамі, зацёрці бруднымі рукамі, спаліць неацэннае пачуццё веры ў Бога ў снім полымі тэленавін і серыялаў, павуцінні сацыяльных сетак, якія замянілі людзям свой розум, рассяець паміж старонкамі бульварнай прэсы ды бульварных раманаў. Не, не назавуць рыцарам таго, хто не здолее чытаннем Кур’ану абараніць свой іман, аддаўшы яго на здзек людскі і на знявагу!

Узнагарода чытання Кур’ану – Рай

مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ بِالظَّهْرِ وَالْقُلُوبِ الْمُخْلِصِ يَغْفِرُ اللَّهُ تَعَالَى

¹⁶ Сура “Аль-Фаціха”

Хто бы пеў Кур’ан у чыстасці і сэрцам пакорным, ад грахоў яго аддаліўшы, Пан Бог айцу-матцы яго з ласкі Сваёй дасць ім спасенне (=збавенне), без лічбы (=без разліку) ўвойдуць да Раю, без пытання, без мўкі (=пакуты).

Шчырае чытанне Кура’ну, калі чытальнік належным чынам умыўся (зробіў абдэс – вуду’) і мае намер ачысціцца не толькі знешне, але ўнутрана – нясе вялікую карысць. Узнагарода за правільнае чытанне Кур’ану для вернікаў – здароўе і прыдбанне ласкі Божай.

У Кур’ане сказана так:

((وَنَزَّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا))

“Мы пасылаем у Кур’ане тое, што з’яўляецца вялячэннем і ласкаю для вернікаў, а беззаконнікам не дадае нічога, акрамя страт” (17:82). То бок, упартыя ў граху нявернікі і наогул людзі з нячыстым сумленнем панясуць страты і пацерпяць пакуты за сваю несправядлівасць і нявер’е.

Вартасць суры “аль-Фаціха”

І пэўны будзьце, у кожнай рэчы галава ест; усіх кітабаў і [ў] кнігах галава – Кур’ан, а ў Кур’ане галава ест *Альхамду-сюрэй*. <...> А хто ў намазе пяе *Альхамду-сюрэй* із “Бісмі-Лягі”, уласне (=нібы) спаўна выпеў Кур’ан – [такое] спасенне набудзе.

Сура “Альхамду” (якая больш вядома пад назвай “Фаціха”) – першая сура Кур’ану. Яна складаецца ўсяго з сямі аятаў – невялікіх сказаў, якія вельмі лёгкія для запамінання. Вывучыць яе можна за дзень ці два. І калі нават захацець яе вывучыць з таджвідам (правільным вымаўленнем усіх гукаў паводле правілаў чытання), то яе вывучэнне не расцягнецца больш за адзін-два дні. А ўзнагарода за яе чытанне – незлічоная. Кожная літара Кур’ана, прачытаная вамі, вядзе за сабой Боскую ўзнагароду. Таму варта не паленавацца, а ўзяцца і вывучыць яе, або выправіць яе чытанне згодна з правіламі таджвіду.

Кур’ан – радасць мусульман

Ведай, што Кур’ан – мусульманская радасць, усіх кніг галава (=вяршыня), галава заслужоных, скрыдла едынакім (=крылы самотным), таварышам грэшным грахі адпушчаюшчым.

Кур’ан нездарма названы “мусульманскай радасцю”. Прарок, мір над ім, навучыў нас такой мальбе:

“Калі той, каго ахопіць неспакой і маркота скажа: “О Аллаг, папраўдзе, я раб Твой і сын раба Твайго, і сын рабыні Тваёй. Я ва ўладзе тваёй, рашэнні Твае для мяне абавязковыя, а вырак Твой, вынесены мне, справядлівы. Я прашу Цябе кожным з імён Тваіх, якім Ты назваў Сам Сябе, або паслаў яго ў Кнізе Тваёй, або адкрыў камусьці са створаных Табою, або пакінуў яго схаваным ад усіх, акрамя Сябе, каб зробіў Ты Кур’ан вясною маёго сэрца, святлом маіх грудзей і прычынай знікнення майго смутку і спынення майго неспакою!”

اللَّهُمَّ إِنِّي عَبْدُكَ، ابْنُ عَبْدِكَ، ابْنُ أُمَّتِكَ، نَاصِيَتِي بِيَدِكَ مَا ضِ فِي حُكْمِكَ،

عَدْلٌ فِي قَضَائِكَ، أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ، سَمَّيْتَ بِهِ نَفْسَكَ
 أَوْ أَنْزَلْتَهُ فِي كِتَابِكَ، أَوْ عَلَّمْتَهُ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ،
 أَوْ اسْتَأْثَرْتَ بِهِ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ أَنْ تَجْعَلَ الْقُرْآنَ رَبِيعَ قَلْبِي،
 وَنُورَ صَدْرِي، وَجَلَاءَ حُزْنِي وَذَهَابَ هَمِّي

“Аллагумма інні ‘абдук, ібну ‘абдзік, ібну амацік, насыяці биядзік, мадын фія хукмук, ‘адлюн фія кадаук, ас-алюка бикуллі-смін гува ляк, саммайта бігі нафсак, аў анзальтагу фі кітабік, аў ‘аллямтагу ахадан мін халькык, аўўіста ‘сарта бігі фі ‘ыльміль-гайби ‘ындак, ан тадж’аля Кур’ана рабі’а кальбі, ўа нура садрі, ўа джаля-а хузні, ўа захаба гаммі”¹⁷. Ён дадаў, што таго, хто прачытае іх, Аллаг выбавіць ад тугі і заменіць яго смутак радасцю. Людзі спыталі: “О пасланец Божы! Ці не вывучыць нам гэтыя словы на памяць?”

Прарок, мір над ім, мовіў: “Вядома! Тому, хто іх пачуў, варта іх вывучыць”.

Дыялог з Богам

Ведайце ж, [праз] чытанне Альхамду-сюрэю з Панам Богам размову чыніш. Калі б з табой сегасветны пан колькі слоў вымавіў, то бы ты радаваўся, мовіў бы: “Сягодня са мной пан гутарыў”. А то Пан над панамі, Кароль над каралямі, з Каторым у намазе ў пяці вахтах (=часах) размову чыніш, а не радуешся. Хіба ў паклонах Богу смаку не знаеш, бо то словы паважныя над вышэйшымі Вышэйшага Стварыцеля – Пана Бога. Таго спасення (=узнагароды), акром Пана Бога, ніхто не ведае.

Намаз – гэта магчымасць уступіць у непасрэдную сувязь з Богам. Для гэтага непатрэбны ніякія асаблівыя рытуалы, асаблівыя рэчы і скаладаныя працэдурны: толькі чысціня, сціплая вопратка, пэўны час, кірунак на кыблу і празрысты намер. Цюбецейка, пацеркі, дыванок – гэта ўжо дадатковыя элементы, якія ўпрыгожваюць намаз і надаюць яму пэўную ўрачыстасць. Але гэта не абавязковыя ўмовы для малітвы.

Аллаг, Святы Ён і Вялікі, навучыў нас праз Свайго Прарока, мір над ім, звяртацца да Яго такім чынам. І Ён адказвае Сваім рабам, якія сціпла моляцца ад усяго сэрца, просяць Яго пра настаўленне на шлях ісціны і дапамогу, шчыра верачы ў Бога, давяраючы Яму свае таямніцы і каючыся перад Ім.

Абавязкі мусульман – лёгкія

Як мовіў Пан Бог:

((قُلْ كُلُّ مَنْ عِنْدَ اللَّهِ))¹⁸

(4:78) “Тое ест загад ад Пана Бога, то ўсяму верыць павіннасць мусульманіну”:

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

¹⁷ Падрабязней чытаць: <https://islam-today.ru/veroucenie/6-dua-ot-pecali-i-grusti/>

¹⁸

“Вызнаю, што Пан Бог – акром Яго іншага Бога няма, толькі Бог Стварыцель,

وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

і вызнаю, што пэўне слуга і пасланец Божы праўдзівы – Мухамад-прарок”.

وَأَقَامُ الصَّلَاةَ وَإِيتَاءَ الزَّكَاةِ [وَأَصُومُ الشَّهْرَ رَمَضَانَ

وَحَجَّ ((الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا))

Кланяйцеся на кожны дзень па пяці раз намаз і выдавайце са скарбаў сваіх закят і дзесяціну, поснікайце месяц Рамадан і да хаджу ідзіце, “хто мае спосаб” (3:97), – Пан Бог кажа так чыніць.

Абавязкі мусульманіна – вызнанне Аллага Адзіным Богам (адзінабожжа, таўхід), вызнанне Прарока Мухаммада, мір над ім, прарокам і пасланцам Божым, пяціразовы намаз, выплата закята, пост у месяц Рамадан, выкананне хаджу.

Гэтыя ўчынкі і ёсць асноваю, апорай ісламу. Адмова ад іх – гэта нявер’е, і чалавек, які нават не выконвае штосьці з-за няведання ці ляюты, абавязаны прызнаваць іх абавязковасць, каб заставацца вернікамі. Вядома, ні невуцтва, ні ляюта не аздабляюць чалавека, таму трэба як мага хутчэй навучыцца і хоць штосьці рабіць з таго, што вывучыш. Тым больш, што ўсе гэтыя асновы ісламу – лёгкія.

Напрыклад, вуснае вызнанне веры – лёгка для языка і сэрца. Сэрцам мусіш паверыць, што няма нікога вартага пакланення, акрамя Аллага, і што Мухаммад – пасол Божы, а языком – вымавіць словы: “*Ля іляга ілля-Ллаг, Мухаммадун – расулю-Ллаг*”.

Выкананне пяці намазаў – таксама лёгка. Трэба вывучыць некалькі выразаў на арабскай мове і некалькі рухаў. Пяць хвілін часу – і гатова, намаз выкананы. А ўзнагарода за яго – незлічоная.

Пост – калі здаровы і верыш ад усяе душы – таксама лёгка. Паснедаў да світання – і аж да вечара не ясі, не п’еш і не ўступаеш у блізкасць з жонкаю. А як сонца сядзе – тут жа не марудзь, еш і пі.

Закят – крыху складаней, бо не кожны такі шчодры і да людзей добры. Але таксама рэальна. Палічыў грошы, тавары і залатыя-срэбныя ўпрыгожанні, якія ніколі не надзявалі – калі ў эквіваленце атрымліваецца сума, роўная 561 граму срэбра альбо 85 грамам золата, чакаеш поўны месяцовы год, а пасля выплочваеш усяго 2,5% ад усяе сумы на карысць людзей бедных, якія сабе не могуць дазволіць раскошу дапамагчы іншым. Гэта ачышчае маёмасць і выходзіць дух верніка, навучае яго шчодрасці.

Хадж – таксама мае пэўныя складанасці. Тут трэба не збаяцца выправіцца ў дарогу, ад’ехаць ад дома далей, чым звычайна. Але тут самае складанае не шлях, а – не мець пазыкаў, папрасіць і атрымаць прабачэнне ад суседзяў і сваякоў перад хаджам.

Сам жа хадж цяпер зусім не складаны: самалёт данясе за некалькі гадзін, жыць даўдзеецца большую частку часу ў гатэлі, пару дзён толькі ў намёце пасярод пустэльні, ды і тое з усімі выгодамі. Адно што горача, ды і гэта не страшна, калі здароўе ў норме. Але галоўнае – пабываеш у святых мясцінах ісламу, пабачыш на свае

вочы Дом Божы – Каабу, пройдзеш паміж пагоркамі Сафа і Марва, памолішся на гары Арафат, кінеш каменьчыкі ў джамараты, наведаеш магілу Прарока, мір над ім, і магілы яго паплечнікаў. А ўзнагарода за бездакорна выкананы хадж – поўнае вызваленне ад грахоў! Хіба гэта не варта высілкаў і цярпення?

Аллагу няма падобнага

((لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ))¹⁹ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ ((وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ))²⁰

Той Стварыцель, Катораму няма падобнага ні ў чым ні на зямлі, ані на нябёсах. Ён усё чуе і ведае ўсё. Ніхто Яго, Бога выявы мець не можа.

Пытанне, выкладзенае ў гэтым аяце Кур’ану, відавочна можна назваць ці не галоўнейшым у светапоглядзе мусульман.

Гэта абсалютная непадобнасць Аллага стварэнням. Нельга надаваць Богу месца, накірунак, абмяжоўваць Яго любымі межамі. Некаторыя невукі кажуць рэчы, якія цалкам супярэчаць перакананням вернікаў: “Аллаг не бачыць (альбо Богу невядома), што я раблю”. Таксама нельга маляваць іконы або іншыя выявы Бога, і нельга лічыць, што на іконах ці на карцінах намалюваны Бог. Нават Біблія вучыць, што Бога не бачыў ніхто ніколі.

Што такое харам

Харам – то ест, што Пан Бог забараніў Кур’анам.

﴿ حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالْدَّمُ وَلَحْمُ الْخَنزِيرِ ﴾

﴿ وَمَا أَهْلَ لِعَیْرِ اللَّهِ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبْعُ ﴾²¹

Пан Бог мовіў: “Харамам вам усім здэхліна і кроў, і мяса свіное, і тое, што рэжуць, Бога не ўспамінаючы і на імя балванскае і ўтоплена, і задавена сілом і што кяфіры б’юць, і што скацілася альбо звалілася, альбо быдла быдла заколе і кроўчанае, і што звер зачаў (=задраў), а живо не будзе, або заеў – то ўсё харам”.

﴿ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ ﴾

“Толькі тое чыстае, што нажом зарэжуць”. Мусульманін альбо жыд, хоць бы кяфірын²², толькі б успомняў імя Божае якім-кольвек языком.

﴿ فَمَنْ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرِ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ ﴾

“Хто бы меў вельмі (=надта) галодны, штобы меў із голаду умерці (=амаль з голаду паміраючы), живот тошчы маючы, будзе есць, але не даволі і ў запас не браць, штоб не зграшыў прэціўку прыказання Божаго, толькі тое ён з няволі у труднасці еў.”

¹⁹ (42:11) “Няма нічога падобнага да Яго”.

²⁰ (2:137) “А Ён – чуе і ведае ўсё”.

²¹ “Вам забаронена [ужываць у ежу] дахляціну, кроў, свініну, а таксама тое, што зарэзана без згадкі імя Аллага, задушаную, забітую палкамі, здохлую пры падзенні [з вышыні], забітую рагамі і [гавяду], задраную драпежнікам” (5:3).

²² У дадзеным выпадку маецца на ўвазе чалавек Пісаньня – хутчэй за ўсё хрысціянін (ім найчасцей прыпісваецца назва “гявурын”, “кяфірын”, магчыма, з-за відавочна шматбожніцкай ідэі “троіцы”).

﴿ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾

“Пэўна, Пан Бог адпусціць”.

كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ²³

“І кожнае п’янства харам”. І людзей забіваць, і наеўшыся есці²⁴ – усё то харам.

Шаноўны чытач! Што больш уражае: ступень дасведчанасці пра тое, што ёсць забароненым згодна шарыяту ці пералік учынкаў, якія падпадаюць пад катэгорыю кананічна забароненага. Трэба зазначыць, што адносна харамных рэчаў нельга “разводзіць філасофію”, патрабаваць дадатковых доказаў на забароненасць таго, што названа забароненым у Кур’ане. Асноўным доказам забароненасці з’яўляецца Слова Аллага, астатняе – другаснае.

Блуд – харам

النِّسَائِهِمْ مِنْ سَهَامِ الْإِبْلِيسَ

На чужыя жоны глядзець – атрута ест, шайтанская страла.

Як мовіў Іса-прарок: “Не глядзі на чужыя жоны, калі б не пажадалі (=каб не пажадаць іх). Калі пажадаеш, то ўжо пералюб учыніў – не ты сам, але сэрца тваё”.

Блуднікі маюць уставаць на Суд Божы у парсуне сабачай (=у сабачым абліччы).

Цяжкі грэх пералюбу сёння, на жаль, шырока пашыраны. Людзі не саромяюцца ні сваіх дзяцей, ні адно аднаго, ведучы размовы пра інтымныя бакі жыцця. Пахабенства не толькі не асуджаецца, але і ўхваляецца. Калі гэтым займаецца моладзь – кажуць: “Трэба спачатку пажыць, паглядзець, ці будзе сумяшчальнасць партнёраў” – і да таго падобныя глупствы. Калі людзі старэйшага ўзросту – дзівяцца моцы і імпэту. Нават калі здраджваюць суджэнцы, заводзячы палюбоўнікаў ці аплюбоўніц, і то сёння не заўжды асуджаецца. Горш за тое, такім людзям нават зайздросцяць! Пра распаўсюд жартаў і баек на тэму суджэнскай здрады (тыпу “Прыезджае муж з камандзіроўкі...”) і казаць няма чаго.

Ці не надышла пара перагледзець свае прыярытэты і вярнуцца да асновы?!

Харам падманваць у гандлі

Як у Кур’ане піша:

﴿ وَيَلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ ﴾

﴿ الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ²⁵ ﴾

“Вэйлюн – Пекла на тыя людзі, каторыя недакладныя меры-вагі держаць, калі яны ад людзей адмераюць або адважаюць поўнай мераю.

﴿ وَإِذَا كَالُوهُمْ أَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ²⁶ ﴾

²³ Араб. “Усё, што адурманьвае – забаронена”.

²⁴ То бок, пераядаць. Нездарма ў народзе ходзіць выслоўе: “Абжорства – грэх”.

²⁵ (83:1-2) “Гора тым, якія абважваюць [іншых], а [самі] бяруць спаўна, калі людзі адмераюць ім”.

²⁶ (83:3) “[Гора тым, хто], калі самі абмераюць або абвешваюць, то прыносяць страту [іншым].”

А калі самі каму прадаюць – мераць або важаць мерай і вагай фальшывай”.

Калі Прарок, яго міласць, да Медынею прыйшоў, абычай такі быў у людзей медынейскіх: меры і вагі былі ў іх фальш. Пан Бог гэты сюрэй паслаў, потым яны сталі мусульманамі і таму каяліся, бо яны прад тым дзве меры трымалі. Адною мерай сабе купавалі, а малой мерай – прадавалі.

Гандаль – тая сфера жыцця людзей, якая найменш знаходзіцца пад увагай нават практыкуючых мусульман. Ашуканец, які абважвае на кірмашы, на першы погляд, робіць меншы грэх за забойцу і рабаўніка. Але ўсе грахі, якія парушаюць правы іншых, надзвычай цяжкія, цяжэй нават за грахі ўжывання свініны і алкаголю, бо п’яніца і свінаед шкодзіць толькі самому сабе, а махляр – яшчэ і іншым.

Мусульманін, які падманвае пакупніка, робіць дрэнную рэкламу сваёй веры, з-за чаго кляймо ганьбы і недаверу ставіцца на ўсіх астатніх мусульман. І наадварот, сумленны гандляр заслугоўвае высокага гонару быць вернутым да жыцця ў Судны Дзень разам з прарокамі і праведнікамі, як пра тое паведаміў Прарок, мір над ім:

التَّاجِرُ الصَّدُوقُ الْأَمِينُ مَعَ النَّبِيِّ وَالصَّادِقِينَ وَالشُّهَدَاءِ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالدَّارَقُطْنِيُّ

“Праўдзівы і сумленны гандляр – [у Судны Дзень будзе] разам з прарокамі, праведнікамі і пакутнікамі за веру” (Перадалі ат-Цірмізі, Даракутні і інш.).

Пра харам п’янства

Пан Бог у Кур’ане азнайміў гэтым аятам:

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾²⁷

“Іман пяючыя мусульмане, Мне, Богу, верныя! Пэўна, што п’яныя напоі, танцы-плясы, сходкі карчэмныя, у косці-у карты іграць, лёсы варожкі – то ест пракляты харам, то учынак з умыслу шайтанскага. Таго сцеражыцеся, калі хочаце быць вольным ад Пекла”.

﴿ إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ

عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ ﴾²⁸

“Пэўна таго хоча шайтан, што укінуць межы вас непрыязнь, звады, гнеў і запальчывасць у напою п’яным і ў гранню – картах-костках, штоб вас адварнуць ад хвалы Божай, ад намазу. Чы не можаце вы сцерагчыся ад тых заказаных (=забароненых) праклятых рэчай? То бы былі вольны ад Пекла.

[Дзеля выбаўлення ад кары і пакуты за ўжыванне алкаголю], уперад трэба каяцца здароваму і пры слове стаць (=стрымаць слова), каяты датрымаць. Караньня Богага трэба моцна баяцца. Як піша ў Кур’ане:

²⁷ (5:90) О вернікі! Хмельныя напоі, майсір (азартныя гульні), [ахвярапрынашэнні] на каменных капішчах [і варажба] па стрэлах – кепскія учынкi шайтанавы. Трымайцеся ўбакі ад гэтага, каб былі вы шчаслівыя.

²⁸ (5:91) “Папраўдзе, шайтан пры дапамозе віна і азартных гульняў хоча пасеяць паміж вамі варажнечу і нянавісць і адварнуць вас ад памінаання Аллага і здзяйснення малітвы. Ці ўстоіце вы [перад імі]?”

﴿ اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ ﴾²⁹

“І, вернікі Божыя, мусульмане, бойцеся Пана Бога Стварыцеля свайго праўдзіваю баязняю”.

﴿ هُوَ أَهْلُ التَّقْوَى وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ ﴾

“Тыя людзі, каторыя ў баязні Божай, тым людзям Пан Бог грахі іх адпусціць”.

Так узяўшы гэтую навуку і баязьн Божую ў нутр свой, [трэба пазбягаць] усялякіх хмельных напіткаў, каторыя-кольвек хмельнымі называлі. На вечны часы трэба каяту учыніць, неадваротна, вэдлуг заказанага аяту³⁰ і хадзісу Прарока, яго міласці:

﴿ لَا يَعُودُ إِلَى الذَّنْبِ كَمَنْ لَا يَعُودُ الْحَلِيبِ إِلَى الضَّرْعِ ﴾³¹

“Як малако не можа вярнуцца, з вымені выдаена, не можна ў вымя назад уліць, так тыя людзі, каторыя учыняць пакаянне, не маюць таго граху [ізноў] папаўняць і маюць пры слове стаяць”.

Небяспека хараму

Хто ўжывае [і робіць] харам – сем рэчаў злога сабе шкадлівага мае мець:

- ❖ Першае – жывот яго будзе чоран,
- ❖ і просьба яго да Пана Бога будзе недаходна,
- ❖ і моцы мець не будзе,
- ❖ чутасці ў вушах,
- ❖ яснасці ў ачах не будзе,
- ❖ краскі на твары не будзе,
- ❖ спору ў даму мець не будзе.

Усялякі дурман нясе зло. Большасць злачынстваў робіцца ў нецвярозым стане. Гледзячы на разбураныя сем’і, спаленыя дамы, забітых у п’яных сварках – хіба можа хоць адзін разумны чалавек паспрачацца з тым, што толькі катэгарычная адмова ад дурману можа выратаваць наш народ?!

Тэкст і каментары падрыхтаваў Д. Радкевіч.

²⁹ араб. “Асцерагайцеся Аллага належным чынам”.

³⁰ “Заказаны аят” – цікавасць уяўляе, што выраз, які прыводзіцца далей ад імя Прарока, перадаецца ў тафсіры да суры “ат-Тахрым” (“Забарона”):

(66:8) “О вернікі! Раскайваецца перад Аллагам як мага больш шчыра! Мажліва, ваш Госпад даруе вам вашыя дрэнныя ўчынкi”.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يُكَفِّرَ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ

³¹ У кнізе “Маджму’а мінат-тафасір Байдаві, Насафі, Хазіна і Ібн Аббаса”, т.6, с. 305, прыводзіцца такі ўрывак: “Мовілі Умар б. аль-Хатаб, Убай б. Ка’б і Му’аз: “Шчырая каята – каб чалавек пакаяўся, а потым не вяртаўся да граху, як не вернецца [выдаенае] малако ў вымя”.

قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ وَأُبَيُّ بْنُ كَعْبٍ وَمُعَاذٌ: ((تَوْبَةٌ نَّصُوحٌ)) أَنْ يَتَوْبَ ثُمَّ

لَا يَعُودُ إِلَى الذَّنْبِ كَمَنْ لَا يَعُودُ الْحَلِيبِ إِلَى الضَّرْعِ

ЛІТАРАТУРНАЯ ТВОРЧАСЦЬ

Запрашаем да ўдзелу ў літаратурнай старонцы ўсіх неаб'якавых да гэтай справы людзей. Вашы вершы, проза і проста думкі могуць стаць крыніцай натхнення для нашых чытачоў!

СТАРЫЕ ВРЕМЕНА

Аўтарам паэмы з'яўляецца Стэфан (Мустафа) Радкевіч са Слоніма, які пасля Другой сусветнай вайны быў вымушаны выехаць на заходнія землі Польскай Народнай Рэспублікі. Яго бацька Мустафа займаў пасаду імама ў Слоніме ў першыя міжваенныя гады (да самай смерці ў 1929 г.), таму Стэфан добра ведаў рэлігійнае, культурнае і паўсядзённае жыццё слоніmsкіх татараў. Ужо жывучы ў Польшчы, у горадзе Еленя Гура (Jelenia Góra), Стэфан склаў свой твор-успамін, які пераслаў ў лістах да Евы і Тамары Радэцкіх. Ён быў перададзены імаму Слоніма Сулейману Байрашэўскаму і надрукаваны ў газеце “НУР-Свет” напачатку 2000-х гг. Затым слоніmsкі імам перадаў паэму аднаму з нашых рэдактараў Давыду Радкевічу. Наборам тэксту займалася Аміна Хасяневіч, а рэдагаваннем – Давыд Радкевіч. Ён дапоўніў тэматычныя часткі тэксту падзагалоўкамі, а таксама даў тлумачэнне незразумелых сучаснаму чытачу слоў. На жаль, паэма захавалася не цалкам, але нават тое, што засталася, дазваляе скласці ўражанне пра побыт татараў былога ВКЛ.

Вступленне

Зимой, когда бури шумят по лесам,
На вечерки любил я ходить к старикам.

Вечером небо на западе хмурится,
Снегом заносит Татарскую улицу.

В малых окошках блеснут огоньки,
И на вечерки придут старики.

Люльки закурят, лучину зажгут
И про былое рассказы начнут.

Милые люди, на память для вас,
Вот приведу я сей деда рассказ.

Каким был татарский народ

Доброе, старое время то было –
Счастье тогда нашим предкам служило.
В то время народ благоверным весь был,
Он Богу молился, работал, служил.

Аллах Всемогущий молитвам внимал
И в дар урожай беднякам посылал.
Мусульманский народ был тогда небогат,
Что Всевышний ссылал – тому он был рад.

Обрабатывал поле, луг, огород –
Честно трудился татарский народ.

Один хамаилы, Кур'аны писал,
Кожі овечьи другой выраблял.

С утра и до ночи работал как вол.
Был средь них плитник, был балагол³²,
С честью носили военный мундир,
Был рядовой, офицер, командир.

Кто бы он ни был – бедняк или пан,
Но равенность была среди всех мусульман.
Еще и теперь старики говорят,
Что мусульманин друг другу был брат.

Джума

Старый и малый, всяк пятницу чтил:
В тот день не работал, в мечеть приходил.
В пятницу любо было смотреть,
Как целый народ собирался в мечеть.

Как шли они дружно, все с верой в сердцах,
А там с *нафиле*³³ уж гремел и *салях*³⁴,
Как *саф*³⁵ *курунджеев*³⁶ читали Куръан,
Как старый Сапар запел чудно *азан*³⁷.

И так постоянно молился народ,
Аллах уберёг чтоб его от невзгод.
И тот, и другой не остались в долгу -
Часто в мечети делил *садагу*³⁸.

Вечёрки

Потом, помолившись, народ шёл гулять.
Кто мёду попить, кто в «цвика» поиграть.
Куда ни заглянешь, куда ни свернешь,

³² Балагол (еврейско-немецкое balagole, «кучер») – ломовой извозчик.

³³ Нафиле (арабск. نَافِلَةٌ) – дополнительная молитва-намаз, в отличие от фарза (обязательного намаза).

³⁴ Салях (арабск. صَلَاة) – особый салават, возвеличивание Пророка Мухаммада, мир ему. Читается примерно за час до пятничного богослужения (джума-намаза). Обычай читать салях распространен в Турции, как дополнительный способ привлечь внимание к предстоящему богослужению или какому-либо иному важному событию (например, джаназа-намазу).

³⁵ Саф (арабск.) – ряд молящихся.

³⁶ Куранджеи (османск.) – чтецы Корана.

³⁷ Азан (арабск.) – призыв на молитву (намаз).

³⁸ Садага (арабск. صَدَقَةٌ) – или, более правильно, садака. Милостыня, подаяние, даваемое нуждающимся. В Беларуси, Литве и Польше более распространена раздача сладостей, выпечки, иных угощений детям и прихожанам мечети в знак памяти по умершим родственникам.

Везде веселится, поет молодежь.

С пола к потолку поднимается пыль,
Там несколько пар уже пляшут кадрили.
До полночи всяк веселился и пел,
Собрался домой, когда спать захотел.

А завтра работа кипела опять –
Огороды полоть, огурцы поливать.

Свадьба

Теперь поведаю я о том свой рассказ,
Как свадьбы, бывало, гуляли у нас.
Гостей много «бархата» звала,
Имам молодого водил в круг стола.

По [окончанью] церемонии той
Все направлялись на дом к молодой.
Вот с гостями жених входит в свадебный дом,
А оттуда на них сыплют рожью-зерном.

Как нарядно одет, полон дом их встречал,
А еврейский квартет марш Тоску заиграл.
Вот с невестой жених уж стоит пред венцом,
А сидят возле них и «шагат с векилем»³⁹.

Совершился обряд, поздравленья идут.
У невесты из глаз что-то слезы текут.
Музыканты, сюда! Давай марш играть!
Бросьте плач, господа, надо петь и плясать.

Квартет струнный потом старый вальс заиграл.
За столами кругом уж народ восседал.
Суэта началась, [всяк смеется, поет].
Молодежь танцевать [и гулять] уж идет.

От веков всякий знал, за обычай считать
И торжественный бал полонезом начать.
Ряд свечей на стенах, на полу слабый свет,
А за печкой в углу играл танцы квартет.

Давай, Шмуль, играть, веселить мусульман!
И пошли танцевать краковяк, падиспан.

³⁹ Шагат – шахид (свидетель), векиль – опекун, законный представитель невесты.

Веселись, молодежь, пока молод – гуляй,
А для нас, стариков, ты кадрили заиграй.

Грохот, стук каблуков, целый пол задрожал –
Ряд старух, стариков так кадрили танцевал.
Вот две свахи идут, каравай раздают.
Подходи-ка народ, давай складку на мёд!

Многое можно еще рассказать,
Как старый народ разойдется плясать:
Фатька, Асейка, Танзилька, Марунька
Под музыку весело пляшут «Вэрбунка»⁴⁰.

А тетка Халимка, медком похмелясь,
На свадебный стол танцевать взобралась...
Ночью, когда молодцы разгуляться идут,
На улице драку друг с другом начнут.

И тот, и другой, как подьюдит шайтан,
Дядьке родному разломит паркан,
Колодец завалят, лавки сорвут,
Ворота соседа на луг занесут.

А завтра, чуть свет, станут люди вставать,
Начнут говорить, начнут проклинять.
Иным был тогда мусульманский народ
И этих проказ не писал на учет.

Похороны

Народ наш рождался, жил, умирал,
*Мейита*⁴¹ весь *Джамият*⁴² провожал.
Прощаться с покойным к мечети идут,
Потом мейита на мизар повезут.

День зимний сменился вечерней порой,
Подводы стоят пред Камнистой горой,
Там мусульмане с подводы сойдут
И «Раббум Аллах» мейиту запоют.

Пришел на мизар погребальный поход,

⁴⁰ Словацкий вербунк (чеш. slovácký verbuňk; словацк. verbunk) – народный сольный танец-импровизация юношей в чешском регионе Моравская Словакия и Словацкой Республике. Иногда исполняется в кругу группой людей.

⁴¹ Мейит (ар. مَيِّت) – покойный.

⁴² Автор употребляет термин «джамият» или «джамият» в значении общины верующих, прихода (ар. джамаат).

Могила готова, покойника ждет.
Тело в могилу начнут опускать,
Станут родные плакать, рыдать.

В лесной тишине лишь лопаты звенят,
Мерзлые груды по доскам стучат.
Могилу засыплют холодной землей,
*Ясень*⁴³ прочтут за души упокой.

Кто бы ты ни был – беден, богат,
Мирно покойся, усопший мой брат.
Жил ли ты праведно или в грехах,
На Вечном Суде пусть рассудит Аллах.

Ночь. Тишина царит в чаще лесной.
Люди с мизара едут домой.
Время умчится, годы пройдут.
Потом и их на мизар повезут.

День памяти

В мае, бывало, и молод, и стар
Ехали, шли на далёкий мизар.
Там ближних своих Джамят прикладал,
Над могилой, склонясь, ни один зарыдал.
Все утихнет кругом, даже лес не шумит,
По молитвам *Такбир*⁴⁴ дальним эхом звучит.

Месяц Рамазан

Месяц святой Рамазан наступал,
Джамяту имам этот день объявлял.
Все тогда пост Рамазан соблюдали,
Богу молились, обиды прощали.
Ясень читая, старый имам
Весь Джамят обходил по домам.
С радостью каждый имама встречал,
Стол подготавливал, *фитр*⁴⁵ отдавал.
Радостен был мусульманский народ,
Что праздник-байрам уже скоро придет.

⁴³ Сура Я-Син (36-ю суру Корана)

⁴⁴ Такбир – слова возвеличивания Аллаха, «Аллаһу акбар» (Аллах превыше всего).

⁴⁵ Фитр – также, фитре – садака-фитр, или закят аль-фитр. Милостыня месяца Рамадан, которая должна быть выплачена нуждающимся мусульманам до праздничного намаза Ураза-байрама. Для состоятельного мусульманина является ваджибом отдать закят и за себя, и за своих детей, которые не достигли совершеннолетия. Фитр дается в виде такого рода культур и в таком количестве: пшеница – 1460 г; овес – 2920 г; изюм – 2920 г; финики – 2920 г. Выплачивается это как в виде продуктов, так и в виде денег.

Ураза-байрам

Вот и Байрам долгожданный настал.
Каждый домик чистотою сиял.
С ранних часов мусульманский народ,
Собравшись, в мечеть на молитву идет.

Толпы народу – мечеть, коридор,
Даже приходят молиться во двор.
Есть тут и пахарь, кожевник, чиновник,
Плытник, рабочий, рыбак, огородник,

Хозяин, слуга, офицер и солдат.
Все они в сафе рядом сидят.
С мечети наружу в открытую дверь
Поплыли аккорды «Аллагу Экбер».

Имам по намазе дуаю читал,
С Байрамом святым джамият поздравлял.
И каждый мужчина изо всех сил
На кутлуманье⁴⁶ к имаму спешил.

Между собою как братья был джамият,
Со слезами в объятья пал брату брат.
Не было разницы той иль другой –
Каждый был брат мусульманин родной.

Потом джамият, помня старый завет,
Солдат мусульман приглашал на обед.
Выйдя с мечети огромной толпой,
Постепенно народ расходился домой.

На столах пироги точно крашены лаком,
Штукаменс⁴⁷, компот, перекаченик с маком.
Пред кушаньем старший молитву читал
И вместе с семьей Божий дар споживал.

В первый день праздника старый народ
К могилам родных *селям* дать идет.
Потом начинался большой карнавал -
Гости, принятия, праздничный бал.

⁴⁶ Кутлумание (от турецкого Kutlu bayramlar, «Счастливых праздников!») – характерное для татар прежнего ВКЛ поздравление с наступлением байрама, включающее взаимное символическое дуа без касания друг друга.

⁴⁷ букв. «кусочек мяса». Вареное мясо

[Всяк – стар и млад поздравления шлёт,
В радости [весь] веселился народ.
А, вечная память, покойница Цыва
Всем доставляла [напои] и пиво.

Азан ребенку

Итак, продолжаю о том свой рассказ,
Как, бывало, давали Азаны у нас.
Младенец умыт и уложен на стол.
Имам слова веры младенцу прочел.

За правое ушко младенца он взял
И громко Азан он ему прочитал.
За левое ушко держа, пел *Камет*⁴⁸,
Тем исполняя веры завет.

Потом и дуаи имам прочитал,
Дав имя младенцу, при этом сказал:
«Ты стал мусульманин и, веру храня,
Помни имя свое аж до Судного Дня!».

Стоят уж столы, за столами народ,
На столах белый сыр и патока-мёд.
Родителей гости потом поздравляли
И жизни хорошей младенцу желали.

Учеба

Вот, согнувшись, стоит старый годжего⁴⁹ дом,
За столами внутри сидят дети кругом.
Там сидят малыши, тут же годжий при них
Бискичами⁵⁰ вода по суфорках⁵¹ своих.

Один учит «Абджед»⁵², тот – читает Куръан,

⁴⁸ Камет (ар. икамат) – призыв, указывающий на начало намаза, читаемый непосредственно перед молитвой, после азана.

⁴⁹ Годжий (османск. носа, «ходжа, наставник») – учитель в мусульманской школе.

⁵⁰ В основе бискич (тур. «лестница») – это ученик, который читает Коран по складам. Сложно понять, что имел в виду автор, возможно, что-то типа указки.

⁵¹ Суфорки (суфры) – тетради, на которые разделяли текст Корана. Суфра обычно соответствует джузу (1/30 часть).

⁵² Абджадия – система обозначения чисел с помощью арабских букв и сопряжённая с ней возможность нахождения суммарного числового содержания слов, написанных арабскими буквами.

غ ظ ض ذ خ ث ت ش ر ق ص ف ع س ن م ل ك ي ط ح ز و ه د ج ب أ

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100 200 300 400 500 600 700 800 900 1000

В итоге читали примерно такие слова, каждое из которых включало в себя ряд цифр:

Этот учит намаз и читает Азан.
Кто окончил Куръан, тому справят *Ляги*⁵³.
Пойдут люди смотреть, принесут садаги.

За столами вокруг все *шакиры*⁵⁴ сидят.
Возле них на столе уже булки лежат.
Посредине сидит куранджей при столе,
В полотне Куръан держит на голове.

Вот уж годжий запел: «Гуда бир Аллах!»⁵⁵,
А все дети вторят: «О, Аллах! О, Аллах!»
Побогаче кто был, справлял дома Ляги.
Приглашал шакирей, был обед, пироги.

Так проходил у нас за годом год,
Трудился, жил, веселился народ.
Один народился, другой подрастал.
До годжего деток отец посылал.

Дети учились, женились, служили,
Но веры своей никогда не забыли.

Ночные разговоры

<Возможный пропуск в тексте>

И ведьм тут упомнят, и разных чертей,
Что под «Домиником»⁵⁶ страшат людей;
Как с сажалки в полночь вёз сено петух,
А у соседа коня мучил дух;

Как там, бывало, в хатке одной
Спать по ночам не давал домовой.
О разбойниках, корчмах начнут говорить,
И как приходилось в завей блудить.

Лес тогда тоже таинственный был
И страхи не раз на людей наводил.
В нем часто встречался и волк, и медведь,
На крестовой дороге шайтан мог сидеть...

“Абджэд, гавваз, хутты, каляман, са’фас, карашат, сахаз, дазаг” .

⁵³ Ляги – торжества по случаю завершения чтения Корана.

⁵⁴ Шакирд – студент медресе или аналогичного мусульманского учебного заведения.

⁵⁵ перс.-тюркск. «Один Бог Аллах».

⁵⁶ Возможно, имеется в виду монастырь доминиканцев.

А в Старом Селе ведьмар страшный жил,
Проезжую свадьбу в волков обратил.
После уж к теме другой перейдут,
Как свой товар на кирмаш повезут...

Слушаешь-слушаешь, всё б хотел знать,
Очи слипаются, хочется спать.
Скоро уж полночь, пора на покой,
А выюга всё злится-шумит за стеной.

Нет его больше, умер тот свет,
И тех мусульман среди нас уже нет.
Нет тех простодушных, веселых «ребят»,
На дальнем мизаре сном вечным уж спят.

Стефан Радкевич, Еленя-Гура, Польша. 23 января 1974.

ВЕРШЫ ДАВЫДА РАДКЕВІЧА

Калі шукаеш праваты,
Калі твой шлях – дабро,
Будзь справядлівы, зробіш ты
І з ворагаў – сяброў!

Навокал кожны тоне ў тхлані,
Ты ж толькі на сябе глядзі:
Судзіць сябе нашмат складаней,
Чым іншых мімаходзь судзіць.

ВЕРШЫ ІМАМА ШАФІІ

Вольны пераклад

Мы вінаваціць час свой любім,
Віна ж ляжыць на нас саміх.
Нявінны час, які мы губім,
Судзіў бы скопам нас усіх.

Няшчасце – кахаць кагосьці
Без водгуку ў сэрцы каханай,
І шчыра дабро прыносіць
Таму, хто наносіць раны.

ПАМЯЦІ БАГДАНОВІЧА

знайсці б спакой між вуліц шумных
між цесных сцен знайсці прастор
нашто нам звадкі боль і горыч
як разам мы ляцім да зор?

ПОСВЯЩЕНИЕ МАРКЕСУ

Хочешь знать, кем ты можешь стать?
Можешь плачущего обнять,
Можешь зло улыбкой закрыть,
Одиночество разделить.
В общем, если ты хочешь знать, –
Можешь миром кому-то стать.

СМЕРТЬ – ЛУЧШИЙ НАСТАВНИК

Пойди в город мертвых, к могилам,
И молча чуть-чуть посиди там.
Послушай их зов молчаливый,
Ведь ныне уста их закрыты.

Хоть слова они и не молвят,
Но многому мертвые учат:
Смерть всех заберет не без боли.
Нет в мире наставника лучше.

И чтобы мирское не гнуло,
Сходите к могилам, родные,
Пока смерть еще не коснулась,
Учитесь у мертвых, живые.

Мне кажуць, што між іншых я не першы.
Ну што ж, было такое, можа, так і будзе.
Бярыце ўсё, пакіньце толькі вершы,
І веру ў Бога не чапайце толькі, людзі.

ПРАЧНІСЯ!

Брат мой, прачніся!
Пачуюць вушы твае:
Тут камяні крычаць.
Людзі ж стаяць, маўклівыя.
Нема нахлыне адчай.

Брат мой, прачніся!
Вочы твае адкрыюцца:
Тут застыў нечый жах.
Людзі ж глядзяць, не відучы,
Заслона на іх вачах.

Брат мой, прачніся!
Ты чуеш і бачыш сны мае.
Ты можаш наяве лятаць!
Паўстань,
і хай сэрца чуйнае
Абудзіцца, каб абуджаць!
Давыд Радкевіч

ВЕРШЫ МУСЫ ЧАХАРОЎСКАГА

Выбітны польскі паэт, журналіст, публіцыст, даследчык, рэдактар татарскага часопіса “Przegląd Tatarski” Муса Чахароўскі нарадзіўся ў г. Уроцлаў (Польшча) у сям’і польскіх татароў. Ягоня творы друкуюцца на старонках шматлікіх польскіх літаратурных і культуралагічных часопісаў, а таксама ў татарскіх выданнях: «Rocznik Polskich Tatarów» і «Życie Tatarskie», у часопісе літоўскіх татароў «Lietuvos totoriai», у часопісе «АІТаВаş», што выдаецца татара-башкірскай суполкай Нямецчыны. Адзін з вершаў, прысвечаны татарам, уваходзіць у падручнік польскай мовы для 6-го класа. Вершы Чахароўскага апублікаваныя ў 16 зборніках. Таксама аўтар пераклаў з рускай мовы на польскую і апублікаваў вершы татарскіх паэтаў Габдулы Тукая і Мусы Джаліля.

*

Хороший суфий: как хорошо это звучит,
как мягко произносится.
Мои глаза открываются на эту мягкость,
моё сердце открывается на это добро.
В этих словах присутствует тепло,
тепло твоего дыхания,
летающее в любую из сторон.
Ведь Он является везде,
и лишь наше добро
и наша теплота, мягкость наших сердец,
открывают нам к Нему дорогу.

*

Мы были и мы здесь, уходим и возвращаем,
путешествуем во времени, переменяемся в его просторе.
Иное, а ведь беспрестанно одинаковые, всегда такое же самое,
неизменные в памяти и продолжительности, свыше минования.
Жили мы там, сюда живём, ничего не забываем.
Наше женщины, как всегда, охраняют домашние очаги
и постоянно находим в себе вкус давней степи,
грохот орлиных крыльев, ржание коней и топот их копыт.
Слышь, Тенгри, наш призыв: это мы, Татары!
Где положим головы, на каком отдохнём логове?
Едем. Шумит, шумит трава... Мы здесь...
Мы здесь!

*

Глаза, мои глаза, видите меня? Выше вас только небо,
ниже вас только степь. Видите меня спящего в траве,
видите грезившего память о том, что непреходяще?
Что неизменно как небо и степь? Я пересёк тысячелетия,
пересёк миры во мне, рядом со мной. Узрел я вещи,
которых никто не видел, разговаривал с тенями,
с которыми никто не говорил. Я чувствовал! Жду теперь рассвета,
пусть нас разбудит, чтобы взлетели мы на орлиных крыльях,
чтобы бросились коням в гривы и умчали вдаль. В солнце!
О, Тенгри, открой перед нами вселенную,
открой нам вечность!

*

Уже от давна ничто мне не снится
ещё только иногда
кони трутся о рассвет
принося на своих хребтах
далёкое дыхание степей
и заплетённый в гривы ветер
Мягкими храпами дотрагиваются легко
моих онемевших рук
чувствую укрытый в них свет
чуткую игру мышц
И так плывут через меня
в пространстве без дна
всё быстрее и быстрее
И всё их меньше.

*

Очень хочу дикою ланью быть,
может тогда поспешишь за мной
на рысаче своем.
Совсем не буду убегать,
даже если будешь стрелы слать,
ещё тебе покажу,
где мое сердце скрываю.
И когда паду застрелена,
возьмешь меня на седло
и отвезешь как невесту
с раной вместо венка...

*

Поехал татарин молодой на скакуне каром,
на скакуне чёрном как ворон,
как глубочайшая ночь.
Уехал татарин молодой далеко в степь,
в степь зеленую, широкую,
в бесконечную степь.
Ехал молодой татарин день, может год.
Или коротко это было, или долго,
один Тенгри знает.
Никто его из дали не видел,
ни с кем у очага не сидел,
пропал скакуна след.
Заехал татарин молодой в осиновую рощу,
коня остановил, у родника сел,
засмотрелся в него.
А там в воде длинные волосы,
а там в воде тихое пение:
сколько я тебя ждала-ожидала,
как же я по тебе истосковалась,
мой же ты, мой!
Были там тоже чёрные глаза,
были губы и червонная
как кровь была там рябина.
Протянул руку татарин молодой,

держал нечто в ней,
только что: чьи-то волосы?
Чьи-то слова, рябину?
Или это вода его заманила,
вода чистая, вода белая,
или никогда его не было?
Один Тенгри знает...

*

Я рос у тополя
небо высокое росло рядом.

*

Вот оставляю тебе сын
поблескивающий звук стали
ласковое сверкание
выхоленного в моих ладонях острия
взгляни
вырастает из наших вен
зов голубой крови
откликается
однако что я знаю об умирании
медленном но безустанном усыхании яблони
в дедушкином саду
когда ежедневно
разрывается следующее сердце листа

МОЙ КОНЬ

Амиру Гисматуллину

Иногда снятся мне кони
табун смешанных грив и копыт
Разгулянные напрягают сильные хребты
в ожидании на вес наездника
и незаторможенный бег
Их глаза заполняет даль
Напрягаются сухожилия и мышцы
Дрожит утопанная земля

Беспокойство охватывает и людей
сидящих ещё неподвижно у костров
Вокруг них распространяется медленно
вечерняя мгла

Приносит с собой
запах созревающей крови
острый лёт стрел

Будит меня внезапный крик
Где моя сабля
мой конь

ТОЛЬКО

Всё чаще возвращаюсь в гнедокожую степь
где в изгибе реки
располагаются белые крылья юрт
Там начало всего

Вижу мальчика спящего в траве
гнедая кобыла дяди Настика
несёт его полем
 между кладбищем и струёй

Далеко отсюда до теплого дома
зов на обед
возвышается в воздухе и меркнет
ничего здесь не слышно

Мальчику снятся луг и конь
едет куда-то возле струи
и даже не знает как сильно постарел
он и дом и этот конь

Некуда по сути ехать
всё настолько далеко
что ничего уже не слышно
только ещё эта степь

НАЧАЛО

Внуку

Есть начало дня
а также первые следы
на чистых после ночи тротуарах
мужчина и ребёнок
стоят возле жёлтой деревянной хаты
держаться за руки молчат

мальчик смотрит на хату
на деревья за ней впитывает
в себя небо
проходящих вблизи людей
птиц и воздух
всё это будет в нём
навсегда

мужчина поглядывает на солнце
и в его глазах вдруг видны
волны чёрной крови
молча ударяющие
в прозрачные козырьки зениц
на век мгновенья
темнеет его лицо

и так стоят ещё лишь миг
улыбаясь друг другу
словно в целом мире
никого больше нет
этот мальчик мой внук
вскоре пустит мою ладонь
и пойдёт своей дорогой

*

Минке М.

Это было дерево. Это должно было быть дерево,
впрочем не знаю, не помню.
Наверно над деревом было небо, может быть, голубое,
может были на нём облака, может нет. Не видел.
Боже, кричал я, Боже,
или только мне так показалось
и лишь я думал о этом
либо самое большее бормотал невнятно:
Боже, Боже, где ты... Покажи себя...
Поговори со мной...
Нет, лучше создай что-то, чтобы я увидел твою силу,
здесь, теперь, сейчас!
И вот я стоял у этого дерева, не-дерева,
и кричал или только казалось мне, что кричу,
а может что-то кричало во мне...
Рядом со мной... Не знаю...
На мгновение перестал я слышать самого себя. Видеть.
А когда открыл глаза, увидел дерево,
увидел над собой и деревом небо с облаками.
Почувствовал какой-то запах, задуло, капнуло мне на голову.
Я пошевелил пальцами правой руки,
пошевелил пальцами левой руки.
Соскоблил кору, вкусил.
Действительно, дерево.
Дерево прочно укорененное в земле, достигающие неба.
Потоптался я немного вокруг, пошаркал каблуком:
фактически, земля.
С неба снова стало капать.
И вдруг я понял, что это всё как будто для меня:
дерево, небо, дождь,
даже сам я был для себя.
Одновременно был я тоже для дерева и неба.
Ну, ну – сказал немного удивленный.
Ну, ну... Что это, Боже, делается...

*

Иоанне

Сидим и пьем белый чай,
хотя какой там он белый.
Белая ночь вокруг нас,

белые слова, которые не произносим,
и жизнь наша – белая.
Совсем не смотрим на себя,
да и зачем это.
Всё так чётко в этой белизне,
что не сумеем заблудиться,
даже если захотим.
Белая светит нам звезда...

*

Смотришь в окно,
на сумерки, на дождь, на холод,
и этот холод охватывает тебя, обнимает.
Мрачнееешь,
всё больше и больше.
Надо спастись,
убежать, шепот,
а я тебе тогда отвечаю:
дождь обмоет наши руки, лица,
и больше чем цветы иссопа будем белее
Чисты.
И прояснится тьма,
будем блестеть на утреннем солнце
как горящий куст,
как райские птицы.
Широко раскинем руки
и полетим прямо в твои глаза,
навстречу Всемогущему.

*

Полюбил я солнце
и хотел беспрестанно смотреть в его лицо.
Обожгло мне глаза от любви.

*

Иногда кажется мне
что ещё до сих пор
я никого по-настоящему
не любил

Всё только было
словно игрой
в любовь

Что ж это за глупое дело
несколько дохлых надежд
без которых тоже
можно жить

Сердце ведь
не должно так болеть

А болит

*

Смотрю на реку, как течет,
не останавливается, она ничего не ждет.
Просто течет. Она есть только рекой,
не камнем, не деревом, не птицей.
И камень есть единственно камнем,
а также дерево является исключительно деревом,
и птица птицей.
Они в гармонии вселенной лишь то, что они есть.
Ничуть больше и ничуть меньше.
Только человек может быть всем, чем хочет:
если желает – даже рекой,
деревом, камнем, либо птицей.
И только человек не дорастает до своей роли.

Муса Чахоровский

ПОВЕСТИ КАЗАНСКОГО ПИСАТЕЛЯ ЛЕНАРА ШАЕХА



Ленар Шаех (Ленар Миннемохимович Шаехов) родился 4 октября 1982 года в деревне Такталачук Актанышского района Республики Татарстан. После окончания школы, в 1999–2002 годах учился в Мензелинском педагогическом колледже, в 2002–2007 годах – на факультете татарской филологии и истории Казанского государственного университета, в 2007–2010 годах – в аспирантуре. Наряду с учёбой в университете возглавлял литературно-творческое объединение молодых поэтов и писателей «Әллүки» («Аллюки»), был организатором и главным редактором татарской студенческой газеты «Тәрәзә» («Окно»). В то же время работал в республиканских газетах «Шәһри Казан» (2004–2005), «Татарстан яшьләре» (2005–2007). С 2007 года – редактор, а с 2008 года – главный редактор Татарского книжного издательства.

Работает в жанре поэзии (в том числе детской), прозы, публицистики. Автор более 20 книг, изданных на татарском, русском, английском, французском, башкирском и киргизском языках в Казани, Москве и Якутске, Лондоне, Париже, Уфе и Бишкеке. Его произведения переведены также на казахский, азербайджанский, турецкий, якутский, чувашский, мордовский и другие языки. Стихи включены в антологии поэзии и прозы на английском, русском, азербайджанском, турецком, якутском, чувашском языках. Образцы детской поэзии в переводе на русский язык представлены в антологии детской литературы «Современной литературы народов России» (2017).

Он является руководителем проекта серий книг «Татарская проза», «Классическая татарская поэзия» и «Тюркская литература», составителем сборников и энциклопедий по татарской и русской классической, а также детской литературе. Переводит с русского, немецкого, киргизского, казахского, башкирского языков.

Кандидат филологических наук. Заслуженный деятель искусств Республики Татарстан. Лауреат Республиканской премии имени Мусы Джалиля, литературной премии имени Абдуллы Алиша, Евразийской международной премии и т. д. Академик Международной общественной академии поэзии Омора Султанова Республики Кыргызстан.

Член Союза писателей Республики Татарстан и России, Татарского ПЕН-центра Международного ПЕН-клуба, Союза журналистов Республики Татарстан и России, а также Международной федерации журналистов (IFJ) и Евразийской Творческой Гильдии (Лондон).

Ленар Шаех**«Сердце моё пылает огнём...»****Пролог**

Начавшееся в 60–70-х годах прошлого столетия строительство гидроэлектростанций в нашей стране, на первый взгляд, позволило обеспечить население необходимой электроэнергией, с другой стороны, в результате строительства были затоплены огромные участки плодородных земель, сенокосов, лугов, ушли под воду деревни и сёла. Случалось,

из-за неточностей в расчётах, после принудительного переселения деревень на опустевшие, разорённые территории вода даже и не доходила.

Если подумать, только на территории Актанышского района Республики Татарстан исчезли с лица земли большие селения в сотни дворов, такие как Старый и Новый Семиостров (Ошэр и Чиялек), Татарский Азбей, посёлок Дербёшкинский, в котором имелось тысячи домов. Сколько слёз, сожалений, сколько проклятий вызвало, наверное, вынужденное, насильное расставание с родным домом.

Хочу поведать о Старом Семиострове. Это родная деревня моей Дау эни⁵⁷ и многих моих родственников, потому ли она так близка и дорога мне... Я был наслышан о том, что там своим домом проживает Габдулла-абзый⁵⁸, но видеть его своими глазами не приводилось. Как говорится, родная кровь тянет, наконец, я побывал в родной деревне, откуда идёт моя родословная.

1

Как сейчас помню тот день. Было 30 августа. Я отправился в путь из родной деревни Такталачук утром, сначала заглянул в деревню Картово, к вечеру через деревню Буляк направился в село Ямалы. После него – Старый Семиостров... Солнце припекает, на небе ни облака. Лишь выйдя из Ямалы на бескрайнюю степь, подул прохладный ветерок. А я всё шагаю и шагаю, глядя на дальний горизонт...

...Вдали показалось что-то белое. Наверное, это и есть тот одинокий дом?.. Я успел уже сфотографировать его. А сам всё продолжаю идти вперёд. В степи – ни одной живой души. Только изредка, поднимая пыль на грунтовой дороге, проезжают машины... О Аллах, то белое оказалось грудой удобрения, возвышающейся вдали! Где же деревня? Где земля, которая притягивает мою душу? Земля бабушек и дедушек?..

Я всё шагаю и шагаю по дороге...

Вот впереди показался лес, а вон, вдали, склонились к воде плакучие ивы, мелькнуло что-то чёрное... Не Гильмутдин-бабай⁵⁹ ли вышел встретить своего внука?.. Соскучившись по мне, не выдержало сердце, и стоит он за околицей?.. А говорили, что он ослеп после пережитого, когда возвратился из тюрьмы, куда его посадили, оклеветав кулаком... Вдруг я вспомнил рассказанное Флюда-апа, дочь Гайфутдин-абыя⁶⁰ – родного брата моей Дау эни.

«...Сказывали, что от нас (от деревни Картово) до Старого Семиострова восемь вёрст. Гильмутдин-бабай был слепым. Я и не помню его зрячим. Когда я приходила к ним, он, бывало, плакал, поглаживая меня по лицу и поводя рукой по мне. Гайниямал-эби⁶¹ была очень ласковой, любила петь. До сих пор помню, как она пела:

*Я долго шла к родному дому,
Оттого что утомилась на пути своём.
Посидела – погрузилась в думы,
Оттого что сердце моё пылает огнём.*

Очень милой, улыбчивой была покойница...»

О Аллах... Ждёт ли меня там, приготовив вкусный бэлиш, вскипятив самовар на углях и заварив ароматный чай с душицей, липовым цветом и шиповником, поглядывая в окна, Гайниямал-эби?.. Почему же не знаю ни Гильмутдин-бабая, ни Гайниямал-эби? Почему же они не дождались моего рождения?.. Кто виноват в том, что я навечно лишён возможности увидеть деревню Старый Семиостров? Зачем вы обездолили меня, зачем?..

57 Дау эни (татар.) – бабушка со стороны матери.

58 Абзый (татар.) – уважительное обращение к мужчине, старшему по возрасту.

59 Бабай (татар.) – дедушка.

60 Абый (татар.) – старший брат, дядя.

61 Эби (татар.) – бабушка.

Пока я шагал с такими мыслями, вытирая проступившие слёзы, тот чёрный предмет стал чётко просматриваться. Проржавевший железный столб. Приближаясь, стали заметны какие-то отдельные буквы, а затем появились и слова. Наконец, я почти дошёл до него, осталось всего два-три шага... С одной стороны столба было написано «Старый Семиостров», а с другой – «Новый Семиостров». Эти слова пронзили мою душу, во мне словно всё перевернулось... Мне стало так хорошо, но в то же время и грустно. Осталось немного. Всего лишь пойти по направлению, указанному стрелкой на столбе...

Я повернул налево. Немного пройдя, дошёл до какого-то озера. Дорога, оказалось, его обходит. Ивы со всех сторон окружающие озеро, как бабушки, собравшиеся на посиделки, камыши, кувшинки на поверхности воды, словно выглянувшие увидеть меня, все будто провожают взглядом, говоря: «Добро пожаловать, братец! Иди по дороге, не сходи с неё, заблудишься». На другой стороне озера пасётся стадо коров, там же у стога крутятся три пастуха. Пытаюсь спросить у них: «Эй!.. Правильно ли я иду в Старый Семиостров?», – только мой вопрос уносит усилившийся ветер, слова и буквы разлетаются и ныряют в воду, или повисают на ивах, или долетают до той стороны и ударяются о коровий рог.

А услышал ли кто-нибудь слова, когда во время принудительного переселения деревни сокрушались старики: «Мы не хотим переезжать. Это наша родная земля, родной дом: мы здесь родились и помрём здесь», когда недоумевали молодые: «Мы надеялись здесь жить, обзавестись семьями, растить детей», помог ли, дал ли хотя бы совет?..

...Вдруг откуда-то появился трактор. Аллах милостив! В кабине сидят мужчина и женщина. Сзади к трактору прицеплена небольшая тележка. Я поднял руку и спросил у притормозившего водителя:

– Абзый, далеко до Старого Семиострова? Как добраться до дома Габдулла-абья?

– Айда, полезай на телегу, – махнул он рукой, указывая назад.

Я, не задумываясь, запрыгнул наверх.

После некоторого времени тряски на тележке трактора, наконец, железный конь остановился у стога сена. Спустившись из кабины, абзый показал мне дорогу:

– Вон, видишь там железный столб? Оттуда начинается деревня Старый Семиостров. Чуть дальше видишь дом? Это и есть дом Габдуллы. Пройди по дороге.

Не успел я сказать спасибо, как они вдвоём сбросили с телеги вилы и, торопясь, стали погружать сено.

Когда переносили кладбище Старого Семиострова так же ли быстро выкапывали могилы, с треском заполняли костями коробки и на таких же тракторах перевозили?.. Бедные кости от подобной тряски как не искрошились, не превратились в золу?..

А вдали, поблёскивая жестяной крышей, приветствовал меня одинокий дом...

Сильный ветер, почудилось, будто напел мне на ухо песню Гайниямал-эби:

*Я долго шла к родному дому,
Оттого что утомилась на пути своём...*

...Нельзя терять время, хоть и устали ноги, надо идти вперёд, скорее вперёд, в Старый Семиостров...

2

...Напротив меня железный столб, на котором крупными буквами выведено: «Старый Семиостров». Позади него шумят заросли крапивы, лопуха, льна и полыни. Через этот «лес», высотой с меня, пролегает узкая дорожка...

Вот, оказывается, какая ты, деревня! Я не хотел увидеть тебя такой. Зайти бы сейчас во двор дома Гильмутдин-бабая и Гайниямал-эби и попить хотя бы глоток студёной воды из глубокого колодца... Невозможно. Даже место, где стоял их дом, можно только предположить. Уф!.. До смерти хочется пить, язык к небу прилип...

Немного с опаской ступаю на дорожку. Продвигаюсь всё больше вглубь. И не скажешь, что здесь когда-то была большая деревня в семьсот дворов, со своим

маслодельным заводом, сельпо, мельницей и другими хозяйственными постройками. Остался лишь пустырь, заросший сорной травой. Время от времени в «лесу» из крапивы, лопуха и полыни раздаются шорохи, словно кто-то ходит, следит за мной. Высокие стебли сухой травы, покачиваясь на ветру, шелестят, будто напевают-рассказывают мне историю села, о чём-то шепчут, хотят мне поведать... Извилистая дорожка, петляя то по улице, то по огородам, привела меня в центральную часть бывшей когда-то деревни...

...Здесь, наверное, было хозяйство Габдельджаббар-ага⁶², а там – Малик-бабая, поодаль жила дочь богача Мунавара?.. Эх, деревня... ты словно одинокая старушка, ожидающая свой последний час, я слышу твоё тяжёлое дыхание. Как можно выжить, когда твою историю, всю предыдущую жизнь придавили камнями и сорной травой? А ведь не хочется умереть, исчезнуть, как утренний туман, растаявший на осеннем ветру, неохота отрываться от корней, хочется жить! Хочется жить!..

Я долго шёл... Внезапно перед глазами возникла открытая местность. Справа расстилается озеро, впереди – луг, слева стоит покосившийся сарай. Далее – хозяйство без какой-либо ограды – сердце деревни.

На переднем крае расположен добротный, недавно построенный бревенчатый дом, рядом – изживший своё, перекошенный, ушедший в землю домик. Кажется, он вобрал в себя всю историю, прошлое деревни... Слева баня, дровяник с соломенной крышей, груды поленьев, напротив – огороженный загон, обнесённый забором сад. Вокруг мельтешат домашние птицы, коровы, лёжа в укрытии, жуют жвачку, фыркают измождённые от жары лошади, доносится бляенье овец...

Когда я зашёл во двор, откуда-то появилась женщина средних лет. На ней цветастое платье с короткими рукавами, на ногах тёмно-синие штаны, выцветшие галоши, на голове аккуратно повязанный пёстрый платок. Мне она не особо удивилась.

– Здравствуйте! Здесь проживает Габдулла-абый? – спросил я.

– Да, здесь. Я его сестрёнка, из города Сарапул. Меня зовут Глюда. На лето приезжаю в родную деревню... А ты сам-то кем будешь?

– Ленар. Моя Дау эни Гульчира – дочь Гильмутдина – из этой деревни. Давно хотелось повидать, – ответил я.

– А-а-а... Вот оно что...

– Где же сам Габдулла-абый?

– За огородом сено скучивают, сейчас позову, – сказала Глюда-апа и пропала.

В это время из старого дома вышла бабушка в очках, она была одета в изношенную синюю кофту, в выцветшее от стирки длинное платье, голову повязала простым платком. Оказалось, это мама Габдулла-абыя – Гульджан-эби... Перекошенный, ушедший в землю домик и бабушка словно одного возраста. Значит, в них отражается та эпоха, когда деревня ещё процветала. Разве может быть будущее без прошлого, без истории?..

Вскоре из огорода появились двое мужчин, их лица и руки покрыты загаром. Один поверх футболки надел рабочий костюм, на голове шляпа. Второй в лёгкой рубашке и серой кепке. Полегче одетый, оказалось, и есть Габдулла-абый. Я поздоровался с ними, познакомился, пояснил, зачем приехал.

– Очень хорошо, очень хорошо, – улыбнулся хозяин.

Затем со своим приятелем Равис-абзый они степенно закурили.

Глюда-апа быстренько побежала в старый дом ставить чай. Гульджан-эби направилась к озеру присмотреть за овцами, мы, мужчины, остались вместе.

– Слава Аллаху, невзирая на то, что деревня исчезла, народ не прерывается, – начал разговор Габдулла-абый. – Наведываются и родственники, и друзья. Из Челнов, Бугульмы, Сарапула на машинах приезжают рыбачить. Каждый год с земляками проводим Сабантуй. С 1976 года остались одни, всё же живём. Разве можно покинуть родную землю?.. – тяжело вздохнул он.

– Габдулла-абый, у вас такая сильная любовь была к родной деревне? А после постройки водохранилища вода всё же не затопила? – спросил я.

– Эх, братишка, пожелания отца-матери способны уберечь и от воды, и от огня. Сам я тоже не захотел расставаться с родной землёй, где прошли мои детство и юность. Не захотел... И вода всё равно не затопила. Зачем нужно было искоренять целую деревню?.. В своё время она занимала восемьдесят – девяносто гектаров земли. Сейчас только считают, что вымерла... – слова его переполнены печалью. Сердце бедняги изнывает, плачет горькими слезами. – За переезд выплачивали и деньги, но даже их давали только после того, как разбирали срубы домов. А я с самого начала зубами и ногтями ухватился за землю, не представлял ничего другого, кроме аула своего, – горестно вздохнув, он докурил сигарету. – Летом помогают друг Равис, сын сестрёнки Диларис. Хорошо, что они есть. Слава Аллаху, мама жива-здоровая, – продолжил он.

– Не скучно одним? Не возникает желания оставить всё и уехать?

– Привык уже. Родная земля, на чужбину ноги не тянут. А то было много советовавших: «Переселяйся, не дури». Даже сейчас, если начнут прогонять, не соглашусь. До последнего вздоха останусь здесь.

– Вот тот ваш дом, уж больно старый. Наверное, с царских времён?..

– Да, дом 1918 года постройки. Хоть и не основной дом, а полвека в нём прожили, поэтому и дорог. Покупали мы его в пятьдесят девятом году. Вот и новый построили. Летом живём в старом, зимой перебираемся в «современный».

Глюда-апа позвала нас пить чай. Сполоснув руки, мы вторым зашли в низенький дом.

В переднем углу на столе стоял самовар на углях. Я подумал, что у них ведь нет ни света, ни газа. Значит, они лишены всех жизненных удобств. Но родную землю ни за что нельзя променять, один раз потеряешь – больше не найдёшь..

Мы с удовольствием, беседуя, пьём чай.

– Такой чай, наверное, ещё никогда не пил? – усмехается Равис-абый.

Да, вроде десять – пятнадцать лет прошло, как последний раз угощался у нашей соседки, ныне покойной Махинур-эби. С тех пор и не приходилось пить чай, вскипячённый в самоваре на углях... Я пил с наслаждением, вытирая проступившие капельки пота. Чай был такой ароматный, вкусный, похоже, колодца или речки, откуда брали воду для него, ангелы коснулись крылом.

– Вода из нашего озера Садак. Всё не успеваю выкопать колодец, – добавил Габдулла-абый, вытирая пот со лба.

Зашла Гульджан-эби, утомлённая жарой, присела на кровать.

Попрощавшись, мы вышли на улицу. После чаепития на душе стало чище и светлее, словно после тёплого летнего дождя. С неба доносились завораживающие трели жаворонков. Как смогли покинуть жители такую прекрасную деревню? До сих пор скучают, наверное, по вкусу чая из самовара на углях, снится и зовёт их к себе изнывающая под сорняками родная земля...

Я вскарабкался на самую верхнюю изгородь загона и окинул взглядом вокруг. Какая красота!.. Божественно!.. Сенокосы... Кони... Хорошо!.. Изумительно хорошо!.. Эх, как писал татарский народный поэт Гамиль Афзал, вот бы затянуть песню в полный голос! Поднявшись ещё выше, пропеть: «Мир прекрасен! Мир просторный!» Одним лишь глазком увидеть бы деревню сверху как на ладони...

3

...Вытирая платочком вспотевшие лица, во двор вышли Гульджан-эби и Глюда-апа. Мы впятером уселись на скамейку напротив нового дома. Завязался разговор.

– В 1930 году я приехала сюда невестой. С той самой поры ни разу лаптей не намочила – нет, не было у нас потопа, – проговорила с гордостью и обидой Гульджан-эби.

В летний зной припомнилась зимняя стужа, и я спросил:

– Вы зимой здесь живёте, что ли?

– Да. За необходимыми покупками раз в неделю на санях доезжаю до соседней деревни Ямалы. Летом чаще. Почему удивляешься? – вопросительно посмотрел на меня Габдулла-абый.

– Когда-то здесь был кирпичный завод, и завод по переработке подсолнечного масла, кроличья и птицефермы работали в полную силу. Если подумать, диву даёшься, – сказала Глюда-апа.

– Пожилые рассказывали, что в 1914 году деревню затопило. Люди передвигались на лодках, друг к другу заходили по дощатым помосткам.

Слова Гульджан-эби вызвали новые вопросы: Как же так? Ведь в те времена гидроэлектростанций и в помине не было?..

...Сколько мы просидели-проговорили, не помню. Загрохотал трактор Т-40 – это приехал Диларис. Солнце клонилось к закату. Увидев несколько скворечников, я спросил у Габдулла-абый:

– Скворцы-то прилетают?

– С наступлением весны каждый год возвращаются. Утренней зарёй начинают петь свои красивые, мелодичные песни...

...Попрощавшись во всеми, я тронулся в обратный путь. (Мне предстояло пройти примерно 14–15 километров.) Немного постояв у раскинувшегося поблизости озера Садак, медленно зашагал по дороге. Таким образом, сердце деревни, хоть и с трудом, но бьётся, деревня дышит, значит – живёт. Куда возвращаются скворцы, там нет места понятию «исчезнуть».

Прощай, дорогая моему сердцу, святая земля деревни Старый Семиостров! Но не навсегда! Это моё первое, но не последнее посещение, мы ещё снова свидимся. Счастливо оставаться, до скорого свидания!

Эпилог

На этом моё путешествие закончилось. Вечером, когда возвращалось стадо, я ещё успел навестить и Чибэр-апа⁶³, проживающую в Ямалы. А после пешочком одолел ещё пятнадцать километров, даже не охнул. В сумерках, в одиннадцатом часу возвратился в Такталачук...

...Пока живут последние жители деревни, Старый Семиостров сохранится, тоже будет жить!.. Разве можно предать забвению такую красоту, этот маленький клочок большой истории?..

Только песня Гайниял-эби, полная грусти и печали, всё звучит в моих ушах, пробуждая в тревоге ночами...

*Я долго шла к родному дому,
Оттого что утомилась на пути своём.
Посидела – погрузилась в думы,
Оттого что моё сердце пылает огнём...*

Бал-бабай⁶⁴

– Доченька, возьми-ка вот мою молитву. Будет тебе на память обо мне. – С такими словами Бал-бабай вложил в ладони внучки аккуратно сложенный вчетверо, с пожелтевшими и немного истрёпанными краями лист бумаги с арабским текстом. – Ты верь в Аллаха, дочка. Есть он, Аллах... Будь истинной мусульманкой, мусульманство –

63 Чибэр-апа (татар.) – уважительное обращение, дословно: Красивая тётя.

64 Бал (татар.) – мёд; бабай (татар.) – дедушка.

единственное качество, сохраняющее татарскость... На, возьми, мне её в детстве написал мой дедушка. Девяносто лет храню как память о нём...

– Почему так говоришь, дедушка? Мы же ещё встретимся. Да ведь? – удивилась приехавшая в гости Сылу.

– Кто знает...

– Нет-нет, дедушка!.. Такие мысли даже в голову не бери. Ладно?.. – сказала девушка и крепко обняла Бал-бабая. В глаза Сылу набежали слёзы, в душу закралась тревога...

...Бал-бабай был уже старым. В последнее время он и сам начал часто задумываться об этом. Десять лет прошло, как померла его жена. И близких родственников нет. Говорят, оставшийся один проживает жизни ушедших, – неужто правда? Ему скоро исполнится девяносто пять лет... В радостях и горестях, в тревогах и заботах прошедшие годы...

Во время коллективизации изгнание семьи из родной деревни, лишение отца, которого увели люди в «чёрных шляпах», и он исчез навсегда; Великая Отечественная война, попадание в плен. Возвращение окрылённым домой, на родину, и, какая жалость: осуждение на десять лет тюремного заключения... – всё это оставило глубокие раны на сердце Бал-бабая. Да ещё старшая дочь Нурлыбика вышла замуж за русского. И слушать не стала отца, взяла и уехала с неверным. Долго переживал Бал-бабай, изболелся душой, истерзался. В конце концов, казалось, смирился, но сердцем не принял, всё же не жаловал...

Вот он снова мелькает среди ульев напротив своего дома. На нём белоснежный халат и такая же сетка на голове. В руках неизменный дымарь. По всему саду разливается душистый запах от дыма гнилушек.

Бал-бабай – так прозвали его в послевоенные годы. Оклеветанный врагом народа, безвинно осуждённый, после десяти лет мытарств возвратившись на родину, он не мог устроиться на работу – нигде его не брали. Поэтому, однажды найдя отделившийся пчелиный рой, он завёл пчёл. Так появилась для него работа...

А сегодня настроение у Бал-бабая приподнятое. Он, как в молодости, бегаёт от одного улья к другому. Откроет улей и, разговаривая с пчёлами, проверит соты, затем, обдувая душистым дымом, быстренько закроет крышку. Сам при этом всё напевает, того и гляди, пустится в пляс...

*Сладкий мёд и ароматный,
Только много есть нельзя.
Любит лишь себе подобных
Неутомимая пчела...*

В это время за Бал-бабаем, возившимся возле старой яблони, поверх забора удивлённо наблюдала Гульсум, которая зашла проведать отца. Она и подумать не могла, что отец такой весёлый, жизнерадостный человек!.. Оказывается, вот он какой!..

*Собирает пчёлка мёд,
«Вкусный он», – не хвалится.
Отгоняет ос и мух,
И с оводами не знается...*

Напевая так, Бал-бабай выходил из сада, когда его встретила дочка. «Как бы отец не тронулся», – подумала она про себя.

– Отец, что ты делаешь? Боже мой, ничего не случилось?..

– Нет, доченька-звёздочка моя, ничего не случилось. Вот попеть захотелось что-то.

Любил он Гульсум. То ли оттого, что она последыш, то ли своим сходством с отцом она была особенно близка, по душе Бал-бабаю. Нурлыбика вот уехала в Сибирь и пропала. Теперь даже не приезжает... Разве приедет она к отцу со своими Таней и Женей, не знающими ни слова на родном языке?!

...Гульсум ушла, когда уже стемнело. Бал-бабай посмотрел ей в глаза и со словами «доченька моя!» крепко обнял её. Они ещё долго так постояли, не в силах оторваться друг от друга...

– Ладно, отец. Значит, говоришь, что не придёшь на свадьбу Ильгиза?.. Любимый внук вроде... Мог бы и прийти...

– Раз сказал, повторять не буду. Нет - значит нет...

– Ладно, сам знаешь, отец. Будь здоров. Завтра снова приду, проведу тебя...

– Прощай, доченька-звёздочка моя...

Когда Гульсум вышла из ворот, Бал-бабай проводил её глазами. Затем, тяжело вздыхая, немного постоял и, зайдя в дом, долгое время ходил из комнаты в комнату. Невзирая на то, что в дворе полночь, ещё раз прошёлся взглядом по ульям. Во всём мире была удивительная тишина. Хоть бы один лист шелохнулся. Хоть бы звук какой раздался...

– Спят... Все сладко спят... – сказал он себе. От всей души хотел улыбнуться, но глаза почему-то не улыбались...

* * *

Рано утром Гульсум снова поторопилась к отцу. Сердцем чувствовала какой-то холод, непонятную пустоту. «Может, отец передумает. Придёт на свадьбу Ильгиза и Ольги. Благословит их...» – думала она.

Дверь была незаперта. В доме холодная тишина. Странная тишина... Гульсум, как угорелая, в спешке обошла все комнаты, но не смогла найти отца. В горнице на столе лежал аккуратно сложенный вчетверо, с пожелтевшими краями старый лист бумаги. А там лишь несколько слов: «Простите. Не могу вынести...»

...В тот же миг сердце Гульсум будто оборвалось и покатилося по холодному полу. Глаза её заволокла слеза, губы подёрнулись. Она ни слова не смогла вымолвить, потому что на старой яблоне, растущей напротив окна, висело нечто похожее на человеческое тело. Только пчёлы, жужжа, кружили вокруг, словно хотели ему что-то сказать...

Две истории

В голову лезут странные раздумья, вспоминаются различные истории, порой кардинально противоречащие друг другу. Но это жизнь, и в ней всякое бывает – тёмное и светлое, горькое и сладкое... Кому как повезёт.

1

Осень. Конец октября. Волшебный, сказочный день. Дождь лил, лил и семь раз отмыл по-осеннему неприглядные улицы Казани. С неба тихонько падают звёздочки снега и застилают город. Какая красота! Даже смотреть на это удовольствие!

По аллее парка шагают двое – юноша и девушка. Дорога перед ними лучится тропами – направо и налево, прямыми и извилистыми.

– Давай остановимся здесь, – неожиданно предлагает Галия.

– Что случилось? – недоумённо спрашивает Халиль.

– Я думаю о нашем будущем, – как-то холодно и скучно заговорила девушка. – Оно беспокоит меня.

– Я люблю тебя. Чего же ещё? Мы обязательно будем счастливы. Если Аллах позволит, уже летом поженимся. Как-никак четвёртый курс заканчиваем.

– Я не выйду за тебя, – решительно заявляет она.

– Что?!

– Подумай, Халиль, что у тебя есть? Ни машины, ни квартиры. Хотя бы однокомнатная была. Родители нищие. По-русски это называется «ни кола, ни двора». Я думаю, что любовь – это не самое главное. Родители не для того растили меня, чтобы я, увлечшись джигитом, всю жизнь мучилась, устраивая своё благополучие. Мы не можем быть вместе...

Халилю вдруг стало казаться, будто с голубого туманного неба посыпалась чёрная сажа. Она с головы до ног перепачкала Галию. Лицо, одежду... Даже голубовато-зелёные глаза девушки стали чёрными.

...Слева за дорогой у роскошного автомобиля стоит Исмаил, симпатичный парень в щегольском одеянии.

– Ты где, Галия? – кричит он сквозь снежный туман. – Идёшь со мной или нет?

– Сейчас, сейчас, – отзывается девушка и смотрит на побледневшего Халиля. – Я не англичанка, не имею привычки исчезать, не простившись. Прощай, Халиль, я уйду. Галию твою ждёт безбедное будущее, – говорит она с усмешкой и бежит к Исмаилу.

Они садятся в автомобиль и исчезают за серебристым вихрем.

Халиль остался на перекрёстке дорог. Принято считать, что джигиты не плачут. И он не плакал, но, словно безумный, с головой ушёл в свою печаль. Ему было плохо. Халиль не знал, куда девать себя. Он огляделся безжизненным, потухшим взглядом. Ему казалось в ту минуту, что жизнь закончилась, и ничего хорошего ждать в будущем не приходится. Халиль кинул сухой взгляд на извилистую дорожку, что сворачивала вправо. Юноша знал, что в конце неё глубокий овраг, почти пропасть. Не задумываясь, он ринулся туда. Вот оно, избавление, совсем близко. Пятнадцать шагов... десять... Сейчас всё решится, земля примет его в свои объятия.

Пять шагов... Пропади оно всё пропадом! Три, два... Полшага...

Внезапно послышался милый девичий голосок.

– Остановитесь, что вы делаете?!

Кто это? Но остановиться он уже не мог. Было поздно. Халиль полетел вниз... Но сердце вдруг взбунтовалось, ему вдруг захотелось жить. Халиль уцепился за торчавшую из крутого склона трубу, глянул под ноги. Глубина оврага была бесконечна. А на дне скопище металлолома, огромные камни... Ах, как хочется жить!

Парень подтянулся на трубе, как на гимнастической перекладине, и выполз на снежный простор. Но никакой девушки не увидел. А в ушах всё звучал её нежный голос. Кто же это? Райская гурия, ангел-хранитель?.. Кто бы там ни был, главное – он жив!.. Жив!.. Халиль отряхнул с себя землю, зашагал по извилистой тропе, затем по прямой аллее и вскоре затерялся в снежном тумане.

2

Из маленького, наполовину заледенелого окошка покосившегося бревенчатого дома старая Карима-эби наблюдала за неторопливо падавшими хлопьями снега. Сегодня она простилась с восьмидесятой своей осенью. Старушка достала из запылившегося сундука тетрадку, где ещё в молодости делала записи. Дневник почти не изменился, не пожелтел за столько лет. Она листала его, печалилась и снова поднимала слезящиеся глаза на окошко.

Старая женщина помнила времена, когда аул был полон жизни. Как много было в нём тогда молодёжи! Старый Апсалям, которого вот уже десять лет как нет на свете, рос в этом доме. Кариме было восемнадцать, когда он привёл её сюда из соседнего дома. Душа в душу жили они с Апсалямом, весело хлопотала она по хозяйству! Восемь детей родились друг за дружкой. Хорошо было. Маленькие детки выросли, крылья выросли у них, вот и начали улетать в город, который, как улей, битком набит людьми. Даже последний, самый маленький сынок, не пожелал остаться. Бросил отца с матерью, дом родной, в котором родился и вырос, покинул такой красивый Агидель с его извилистым течением, Кашлакский лес, золотые поля ржи... Как можно поменять эту божественную красоту на что-то иное! А широкие луга-тугаи? Пастбища?.. Детей невозможно понять. Чего им не хватало? Хоть бы навестил кто из них одинокую старушку-мать, поинтересовался, как ей живётся. Карима-эби очень, очень одинока. Нет у неё ни соседей, ни родственников. Только и есть, что кладбище, где покоятся её Апсалям, мать с отцом да дедушка с бабушкой.

...Из трубы дома, ушедшего в землю, более восьми десятков лет непрерывно поднимался душистый дымок. Теперь всё позади. И никто уж больше не узнает, как приятен был запал дубовых поленьев, горевших когда-то в печи...

Платочек

Гамил был раздосадован, влетел к себе домой, резко хлопнув дверью. Он несколько раз прошёл мимо дома Нафисы, но девушки не увидел. А ему нужно, просто позарез необходимо было увидеть её хотя бы краешком глаза. Вчера они встречались у родника, но поговорить не удалось, разговор никак не клеился. Так и стояли, глядя друг на друга, не зная, что сказать, пока девушка не проговорила смущённо: «Я пойду. Мама, наверное, уж потеряла меня».

Несмотря на вчерашнюю неудачу, он снова успел соскучиться. Что же с ним происходит? Неужели это и есть любовь? Он и думать не может ни о чём другом, как только о ней, о своей Нафисе. Её чёрные, как угольки, глаза, длинные иссиня-чёрные волосы, делающие её похожей на башкирку, загадочный смех, взгляд, от которого кружится голова. Похоже, любовь эта свила в душе парня гнёздышко, где они только вдвоём – он и она.

Гамилу захотелось полюбоваться хотя бы платочком, на котором вышит цветок тульпана, – подарком Нафисы. Он открыл дверцу шкафа... Постой, где же платочек? Ведь Гамил только что постирал его, выгладил так, что на нём не осталось ни единой морщинки, и сунул в нагрудный карман белой рубашки. Парень перевернул шкаф вверх дном. Платок исчез. Искал в сундуке, в тумбочке... Да как же это?! Бесценный подарок Нафисы он вложил в карман своими руками! Платочек так дорог ему!

Гамил заметался по дому. И на книжной полке платка не оказалось. Он бросился к Галие, старшей своей сестре:

– Это ты взяла мой платок? Куда девала?.. – кричал он.

Как сбесившийся петух, он наскакивал на сестру, не обращая внимания на её слова:

– Откуда мне знать, где твой платок?

Кончилось тем, что он схватил швейную машинку ни в чём не повинной сестры и грохнул её об пол. Но платок всё равно не нашёлся.

Гамил чувствовал себя так, словно у него выкрали сердце. Душа его была переполнена горечью. Куда идти, где искать? Голова уже не соображала...

В конце концов парень не выдержал, залез на сеновал и долго там бездвижно лежал. «Ну как же так?! Я ведь собственными руками сунул его в карман. Такой бесценный подарок любимой!»

...Через полтора года Гамил с Нафисой поженились. Они были счастливы. Родилась первая их дочка.

Однажды Нафиса пошла к соседке Хаят-апа. Дочь её на другой же день после свадьбы Нафисы с Гамилом покинула аул. Говорили, что живёт и работает то ли в городе, то ли ещё где-то. Хаят-апа год назад брала у них деревянную бочку под мёдовуху и не вернула до сих пор. За ней-то и пошла Нафиса.

Под затычкой в бочке молодая женщина увидела какую-то пожелтевшую тряпицу. Она подняла её... На ней был вышит цветок тульпана! Так вот где оказался её подарок, некогда исчезнувший у Гамила столь таинственно.

Малина

В самый разгар лета, в июле того года, внезапно похолодало. В одночасье изменилось всё. Природа рано натянула на себя осенний покров. Мрачные тучи заслонили горячие лучи солнца. Целыми днями дул пронизывающий ветер, ночью беспрерывно шли холодные дожди. Изгородь сада, рамы окон вспучились от избытка влаги. Малина на задворке, всегда такая крупная и сочная, съежилась, измельчала от холода. Не желая расставаться с кустом, она как-то вжалась в него, будто прилипла.

– Заболела дочка соседки Ильгизы, – со вздохом сказала мама Зуфара, войдя в дом. Она выходила во двор доить корову. – Позавчера был у нас день стада. Так вот, возвращаясь с выгона, девочка попала под дождь. Бедняжка вымокла до нитки. Надо же, и матери нет дома.

Как? Дочка соседки? Гульфия, что ли? До него не сразу дошло, о ком говорила мама?

– Мам, ты о ком?

– Да о Гульфии же, сынок.

У Зуфара перехватило дух. Он почувствовал, как сильно забилося его сердце, по спине побежали мурашки...

Дочка соседки... Кудрявая, кареглазая Гульфия. Самая красивая девочка на их улице, в школе и даже во всём ауле. Карие глаза её будто излучают божественный свет, как утренняя заря! Зуфар любит во время уроков смотреть на неё, заглядывать в её задумчивые глаза, не слыша объяснений учителя.

Ах, эти её глаза! Весь мир озарили светом.

Зуфар уже почти джигит. Вот он схватил большую чашку и выскочил во двор. Он спешил за дом, туда, где растёт у них малина.

Солнце уже катилось за поплёкший горизонт. Слышно было, как в коровнике старая, довольная жизнью корова спокойно жуёт свою жвачку; как шумно вздыхает молодая корова, нагулявшаяся за день в стаде, как подаются голоса овцы...

Зуфар долго из конца в конец лазил по малиннику. Ягоды осыпались, оставшаяся мелочь была водянистой и несладкой.

Сердце парнишки сжимал и не отпускал непонятный холодок. Он уже терял надежду набрать хороших ягод, как вдруг под яблоней нашёл то, что искал. Кусты малины, укрывшись под деревом, росли, цепляясь за сучья. Раздвинув ветви, Зуфар замер от неожиданности: крупные ягоды налились соком и вот-вот готовы сорваться на землю. А сколько здесь белоснежных цветов, порождённых летней жарой и надёжно спрятавшихся от дыхания неожиданной осени! Это яблоня сберегла их в своих тёплых объятиях.

Зуфар несмело отворил калитку Гульфии. В жару она нещадно скрипела, а теперь промолчала. Не оттого ли, что здоровье Гульфии в опасности?

В доме тоже было тихо. Боксёр, место которого было на полу, устроился на жёстком стуле и молчал. Цветы герани, выстроившиеся на подоконниках, выглядели печальными.

Послышался сдержанный стон. Зуфар поспешил навстречу ему.

В комнате с чистыми тюлевыми занавесками на окнах в белоснежных простынях, утопая в пуховой подушке, лежала под ватным одеялом Гульфия. Девочка казалась похудевшей и бледной. Короткие кудри её разметались по подушке.

Она медленно подняла веки.

– Как себя чувствуешь, Гульфия?.. – спросил Зуфар дрогнувшим голосом.

– Хо-ро-шо-о... – протянула девочка, хотя всё было, конечно, не так.

– Гульфия, я собрал для тебя немного малины...

– Где взял?.. У нас её... давно уже... смыло дождями... – тихо проговорила она.

– Да уж нашёл. Ягоды эти не простые, а волшебные. От всех болезней спасают. Попробуй, сама увидишь. По цвету они, как твои губы, когда была ты здоровой.

Девочка посмотрела на него, словно бы спрашивая: в самом деле, что ли? Улыбнулась и поднесла одну ягоду ко рту.

В это время в дом кто-то вошёл. Это был отец Гульфии.

– А я-то думаю, кто это у нас? Оказывается, ты, братишка, – сказал он, подойдя к дочери и положив руку на её лоб.

Перед тем как уйти, Зуфар коснулся горячими губами её слегка порозовевшей щеки и сказал:

– Поправляйся. А малину съешь. Обязательно съешь...

Не успел он договорить, как появился отец с чашкой горячего молока.

Гульфия проводила Зуфара долгим взглядом из-под тяжёлых век.

Утром, когда солнце нежно ласкало порозовевшее лицо Гульфии, она уже чувствовала себя хорошо, лучистые глаза её открылись окончательно. И мама вот-вот должна была вернуться из города, и погода, похоже, налаживалась. Девочка откинула одеяло и встала.

Подойдя к зеркалу, увидела на столе пригоршню спелых, сладких ягод малины, оставшихся после вчерашнего угощения.

Волшебные, целебные ягоды!

Ремень

Вечером, вернувшись из школы, Айрат увидел на табурете в прихожей большой чёрный ремень. «Неужели Люция-апа, математичка, успела пожаловаться отцу?» – испуганно подумал он. Мальчик поставил сумку на пол, повесил куртку на крючок, скинул обувь. На нём лица не было. А всё она, «двойка», виновата, которую он схватил сегодня. Значит, отцу всё известно, он уж и ремень приготовил, который так похож на змею. Но почему же Айрат урок-то не сделал? Ну да, кино по телевизору, боевик, который показывают каждый день. Напрасно не послушался он маму. Надо было решить задачу, тем более, что она показалась ему лёгкой...

Айрат, как зачарованный, с ремня глаз не сводил. Перевёл взгляд на часы на стене, на дверь. Вот-вот должен вернуться отец, а Айрат с места сдвинуться не может, ноги будто приклеились к половику. В чёрных глазах застыла тревога. При каждом скрипе мальчик вздрагивал. Он готов был сквозь землю провалиться, только бы с родителем не встречаться.

На часах без десяти четыре. Сейчас вернётся отец и задаст ему трёпку. Обещая купить на лето новый велик, отец ясно сказал, что выполнит обещание лишь в том случае, если Айрат будет хорошо учиться. А теперь по-прежнему придётся бегать за соседским мальчишкой и унижаться. Прощай, мечта!

Дверь открылась. Айрат слышал, как отец за спиной часто дышит, побледнел ещё больше. Он боялся обернуться, словно за спиной его был не отец, а страшный призрак. Округлившимися глазами он наконец уставился на родителя.

– А, сынок, ты уже дома! Что случилось? – спросил тот, взглянув на сына. – Здоров ли ты?

Мальчик молчал.

– А к нам дедушка в гости приехал! Он во дворе задержался, сейчас войдёт...

Айрат слышал отца будто во сне, ни слова не понимая. Неожиданно для себя самого он бросился к отцу и, громко плача, стал просить прощения:

– Папа, пожалуйста, прости! Я исправлю эту «двойку», буду слушаться старших...

Дедушка, войдя, спросил удивлённо:

– Что тут происходит? Какая муха укусила нашего сорванца? Ну, герой, как дела? – Увидев ремень, седовласый дед воскликнул обрадованно: – Так вот где он, а я искал! Вдунука в брюки поскорее, а то свободны они без ремня, – добавил он.

Растерявшийся отец ругать сына не стал и даже погладил по голове.

– Ну, сынок, какой же ты простофиля, однако, – сказал он. – Надеюсь, такого больше не случится...

Айрат успокоился немного, но смотреть отцу в глаза было всё равно стыдно.

Встреча

День был морозный, буранный. В такую погоду даже собак на улице не увидишь. От холодного пронизывающего ветра не было спасения.

Ильхам – казанский студент – сдал экзамены на одни «пятерки», отправился к себе в аул. На вокзал он пришёл за час до отправления автобуса. Его багаж, набитый пустыми банками, одеждой и кое-какими гостинцами для родных, казался огромным, хотя тяжелым и не был.

Настроение у парня было превосходное, потому что, окончив в прошлом году школу, он поступил в тот университет, о котором мечтал, и теперь, сдав после новогоднего праздника все экзамены, вырвался наконец-то на свободу. Впереди три недели каникул, в ауле его ждали родные – отец, мама и сёстры.

В автобусе соседом его оказался мужчина лет тридцати пяти. Они разговорились. Оказалось, что Фансияр, так звали попутчика, лет десять назад окончил тот же университет и работает по специальности. Он ехал в соседний аул по случаю болезни матери.

– Вы, наверное, соскучились по дому? – спросил Ильхам.

– Как не соскучиться, когда даже

Телеграфные столбы манят домой! – ответил Фансияр словами известной татарской народной песни.

На короткое время установилась тишина. Слышался лишь гул автобуса, бегущего по трассе.

– Стипендию выплачивают? – поинтересовался сосед.

– Да уж платят... Учусь на «пятёрки», а на руки получаю всего-то четыре сотни. Половина уходит на проездной билет в автобусы, а другой половины едва хватает на неделю. Ладно, родители присылают... Короче, студенту для нормальной жизни нужно до полутора тысяч в месяц, – сказал Ильхам.

– Да, теперь не те времена, что раньше. Сорока-пятидесяти рублей нам вполне хватало на безбедную жизнь... Мы много путешествовали. Хватало даже на «загранку», как говорится. Я, например, побывал в Ташкенте, в Крыму. Деньги у нас были, самолёты летали по несколько раз на дню, и билеты стоили не то, что теперь... А вам удаётся повидать хотя бы один какой-нибудь город? Я имею в виду за пределами Татарстана?

– Нет... пока...

– Мы в своё время очень старались, учились, чтобы побольше узнать. А теперь, похоже, всё от денег зависит. Так?

– Ну да, получается, что так, Фансияр-абый. Не вышло сдать зачёт или экзамен, приходится раскошелиться. Правда, если на занятиях бываешь регулярно, и голова у тебя на месте, в случае затруднений топить не торопятся. Видно, хватает им того, что с богатеньких сынков имеют.

– Да, брат ты мой Ильхам, со знаниями теперь сущий швах. Жизнь нашу невежество заполнило. А беда всё в тех же деньгах. Порой даже на хлеб не хватает... – вздохнул сосед.

Немножко помолчали. А автобус между тем, как угорелый, всё спешил куда-то вперёд..

– Ильхам, ты живёшь в общежитии?

– Не-е-ет... – протянул парень, словно хотел сказать: да сохранит меня Аллах!

– Почему?

– Теперь вообще нет таких, кто хотел бы устроиться в общежитие. Там шум-гам, заниматься нет никакой возможности... Короче – ад крошечный! Гораздо лучше жить на квартире, хотя это и стоит дороже. На душе спокойней.

– Вот как. А, когда мы учились, в общежитии был просто идеальный порядок. А какие очаровательные девочки жили там... Ах! Так бы и любовался на них!

– В общагах сейчас порядочных девчат нет. Разве что единицы. Большинство выпивают вместе с ребятами, курят, остальное всё понятно... Кто-то ночи напролёт пропадает на дискотеках, до учёбы ли им? Возвращаются в пять утра, а уж в восемь – занятия... Ну а работу, Фансияр-абый, легко было найти? – поинтересовался Ильхам.

– С этим трудностей не было. Люди нашей профессии нужны и теперь. Так что, брат, двери для тебя будут открыты, только учись, старайся.

– Вот как?..

Ильхам собирался сказать ещё что-то, но сосед перебил его:

– А вот интересно, как ты представляешь себе своё будущее?

– Ещё доучиться надо...

– Это да. Скажем, закончил ты и начал работать?

– Я, конечно же, делал бы всё на совесть. Со временем обзавёлся бы квартирой, машиной, семьёй.

– Ну что ж, земляк, ты, похоже, не безнадёжный малый. Только учиться надо хорошо, не жить одним только сегодняшним днём. А как там доцент Сафиуллин, всё ещё трудится?

– А-а, этот? Учит и уходить, похоже, не собирается, хотя давно уже на пенсии.

– Да уж, такие молодым места свои не уступают. А ведь ещё при нас поговаривал, что уйдёт на покой.

...А автобус всё мчался и мчался, как безумная лошадь...

– Вот ведь оно как, – подумала про себя сидевшая рядом восьмидесятилетняя старушка Гульюзум, поправив в ухе свой слуховой аппарат: – В наши годы человек с начальным образованием грамотеем считался, большим знатоком. Об учёбе в городе мы даже мечтать не могли... Молодёжь теперь счастливая: учишься да учишься в своё удовольствие, все возможности есть. И книг много, и университетов всяких – в любую иди, если в руках есть деньги... Вам не довелось испытать того, что досталось нам. Разве теперешние могут себе представить, через что прошли мы, какую тяжесть несли в своих плечах? Впрочем, вам и не надо знать это.

А автобус всё рвётся вперёд и спешит, несмотря на непроглядную метель и непогоду...

Письмо

(Грустный рассказ)

Был печальный осенний день. С деревьев сыпались отжившие свой век листья. Увлекаемые ветром, они кружились в воздухе под редкими каплями холодного дождя и ложились на землю. Казалось, они с грустью смотрят на небо, сожалея: эх, а ведь были у нас счастливые деньки и погружаются в океан грёз...

...Вначале она ходила на кладбище каждый день. Тихо рыдала и рыдала над одной и той же могилой, приговаривая что-то. Прохожие пялились на неё: «Вот чудачка! Видно, с горя совсем уж ума лишилась». Но были и такие, кто жалел: «Бедняжка, молоденькая совсем. Что же случилось? Кто у неё там, в могиле?» Эти готовы были подойти, утешить, но что-то удерживало их, и они проходили мимо.

Я живу поблизости, и мне случалось порою проходить возле этого кладбища. Вот и сегодня в ненастный осенний день, несмотря на морозящий дождь, на пронизывающую стынь, она была, как всегда, на обычном своём месте.

В простой куртке, в длинной чёрной юбке, в чёрном платке и почему-то в туфлях жёлтого цвета.

Я приблизился к ней, спросил неуверенно, как она себя чувствует. Женщина странно покосилась на меня и вдруг улыбнулась. Однако скорбное выражение тут же вернулось к ней. То ли оттого, что знала, кто я, или прониклась ко мне доверием (а, скорее всего, для того, чтобы сам нашёл ответ на свой немой вопрос), протянула клочок бумаги со словами: «Читайте, только после верните».

Дома я осторожно взял в руки сложенную вчетверо бумагу. Вдруг по моему телу прошлась какая-то теплота... Развернул. Да, это было письмо...

«Здравствуй, родная! Как твоё здоровье, красавица моя?»

Пишет тебе Ильхам, который не чаёт в тебе души. Как живёшь, дорогая? Чем занимаешься? Думаешь ли обо мне, не забыла ли, ласточка моя?»

Вышитый платок, что ты подарила мне, провозжая в армию, я бережно ношу на груди, в кармане. Хотя мы расстались год назад, чувства мои к тебе не остыли. Напротив, я люблю тебя больше прежнего!

Минуты, проведённые здесь, подобны часам, часы – дням. Я думаю о тебе, рисую в воображении твой нежный образ, и дни проходят быстрее. И мне, и тебе нелегко, но как бы тяжело нам не было, давай наберёмся терпения, радость моя, так ещё один год разлуки пройдёт веселее. Я скучаю по тебе, очень, очень скучаю!

Ты помнишь, как встретились мы впервые?.. Думаю, помнишь. Разве такое можно забыть?!

...Я шёл по улице, а ты возвращалась с родника. Твои вёдра были полны чистой водой. Я увидел тебя, сердце моё дрогнуло и забилось часто-часто. Я не понимал, как мог до сих

пор не заметить такую милую, прекрасную девушку? Как мог проходить мимо?! Я и теперь вижу твои небесно-голубые глаза, рыжие волосы, присущее только тебе загадочный взгляд, задумчивую улыбку. С той минуты я окунулся в пламя любви. Желание видеть красавицу мою каждый день, каждый час вело меня туда, где я встретил тебя. Когда узнал, что ты тоже любишь меня, счастьем моему не было предела! Оно вознесло меня на седьмое небо! На свете не было людей, счастливей нас! Неправда ли?..

...Я и ночью думаю о тебе, глядя на звёздное небо, и засыпаю в сладких грёзах... Мы встречаемся с тобой во сне... Ты в голубом трепещущем на ветру платье торопишься ко мне, мелкими шагами. «Ильхам, я люблю тебя, очень, очень люблю! Когда же ты, родной, вернёшься?» – шепчешь ты мне. А я отвечаю: «Алсу, птица счастья моего, я тоже сильно люблю тебя!» В это мгновение нет пар счастливей нас... Неправда ли?

Ладно, до свидания, милая. Пиши мне письма, любовь моя. Буду ждать.

Твой Ильхам, окончательно потерявший голову от любви к тебе».

На другой день я вернул письмо хозяйке, но расспрашивать, как погиб джигит, не стал. Не хотелось беречь душу страдальцы и возвращать её в мир переживаний и мук.

С тех пор прошли годы, но заплаканные голубые глаза, грустное лицо не забылись. Мне до сих пор очень жаль её. Иногда я ищу её, желая утешить. Но... её уже нет. Рядом лежат две могилы. А молоденькие две берёзки, несмотря на осеннее ненастье, на дождь со снегом, продолжают, будто сговорившись, красоваться, не желая расставаться с зелёным своим нарядом.

Синица

Комната в общежитии, где живёт Сара. В окно заглядывает неулыбчивое октябрьское солнце. Оно искоса смотрит сквозь ветви высоких берёз, нарядившихся в жёлтые платья, но солнце не трогает их красота. Оно скупно на общение и предаваться чувствам не спешит. То ли скрывает их, то ли накопившиеся печали не позволяют раскрыться? Внутри него полыхает пламя, а снаружи солнце выглядит так, будто ничего не происходит... Поди догадайся, что у него на уме...

Солнце светит, а на улице холодно. Зато в комнате тепло, но стоит высунуться наружу, как осенний ветер тут же норовит ущипнуть.

Вид из окна удивительный: осины почти сбросили свои наряды. Лишь кое-где одинокие листочки всё ещё трепыхаются под порывами ветра. Листья клёнов продолжают спорить с осенними ветрами, не поддаются им всё ещё остаются на своих местах, хотя подсохли и съжились немного. Видно, желание жить в них велико. И берёзы не торопятся снимать роскошную шубу. Не всем ведь дана столь изысканная красота. Зелёный наряд берёзы красив, а жёлтый хорош по-своему. Этот последний невольно притягивает к себе восхищённые взоры, преобразуясь в лучах солнца в чистое золото. На такое великолепие даже глазам больно смотреть.

Середина октября. Всюду осень правит бал.

Сара была одна. Подруги по комнате с утра ушли заниматься в библиотеку, а она осталась. Ей не хотелось туда. Что-то удерживало её дома, какое-то предчувствие томило её.

Глядя на приунывшие берёзы, она многое передумала, погружившись в золотую стихию осени. Взгляд её утонул в пожелтевшей листве, а мысли поглотила осенняя грусть.

...Её отвлекло какое-то загадочное трепканье. Сара вздрогнула и, оторвав взгляд от листьев, стала искать глазами исполнителя пения. А вот и он – маленькая синичка, присевшая снаружи на раму окна. Девушка успокоилась, увидев птичку. Взгляды их встретились. И синица, и девушка смотрели друг на друга, боясь пошевелиться.

Сара испытала странное ощущение: ей почудилась во взгляде птички какая-то понятная ей грусть, теплота и даже любовь. Где же она видела похожие печальные чёрные глаза?.. Они так близки ей, так дороги... Девушка беспокоилась, что птичка вот-вот вспорхнёт и навсегда исчезнет в голубом просторе неба...

– Здравствуй, пташка! Ты проголодалась, наверное? – спросила Сара, очнувшись. Она собрала со стола крошки хлеба, открыла форточку и высунула ладошку. Синичка сперва застеснялась как бы и, заподозрив подвох, перелетела на ветку берёзы. – Ну куда же ты? Иди сюда, милая! Ведь ты хочешь кушать. Сейчас так холодно. Очень, очень холодно, – ворковала Сара.

Птичка перепорхнула на соседнюю ветку, нежный голос девушки успокоил её. Синица внезапно перелетела на ладошку девушки, схватила крошку покрупней и перелетела на верхушку дерева. Так повторилось несколько раз. Сара, следила за ней, затаив дыхание, боялась напугать... Синица удивила Сару: она опять покинула ветку и перелетела на ладонь девушки. Неужели хотела поблагодарить? Взгляды их снова встретились, и опять девушка странным образом ощутила близость и тепло... Птичка прокричала что-то и взмыла в голубое небо. Она поднималась всё выше и выше, становясь всё меньше и меньше. Вот она уже превратилась в едва различимую точку... А потом и вовсе исчезла...

Саре стало грустно. Она продолжала смотреть в ту сторону, куда улетела птичка. Ей казалось, что синичка вернётся, успокоит её... Прощальный крик её всё ещё звучал в ушах.

А ведь и правда, в глазах птахи было всё это – и знакомая Саре грусть, и понятные близость, тепло, взгляд, полный любви. Ну где же, где видела она всё это, в чьих чёрных и грустных глазах?.. Они так близки ей, так дороги...

...И вдруг сердце Сары сжалось, в глазах стало темно, из глаз, в которых только что стоял волновавший её вопрос, брызнули слёзы, а душа будто стронулась с места:

«Ра-а-а-м-и-и-и-ль! Лю-бовь моя-я-я!...» Горестный, душераздирающий крик девушки будто потряс, пробудил город, поглощённый вечной суетой и мелочной вознёй, на миг привёл его в чувство.

...Пёрышко птички, откуда-то принесённое ветром, покачалось в воздухе, полетело налево, потом направо и опустилась прямо на влажные губы Сары.

Да, она узнала в синице свою первую и, наверное, последнюю любовь, который трагически погиб в прошлом году в авиакатастрофе. Говорят ведь, что души ушедших в мир иной время от времени возвращаются к живым и дорогим им людям...

Монолог простого человека

Ну да, я самый обыкновенный простой человек. И одеждой не выделяюсь – потёртые джинсы, свитер под самый подбородок, поношенные башмаки... Да и лицом не выделяюсь: нос как нос, брови как брови, глаза как глаза за стёклами очков. Нет у меня дорогого мобильного, нет экипировки по последней моде. То, что на мне, ношу уже не один год. И голова не выбрита под шахматную доску, и волосы не знакомы с дорогими гелями. Разве что с нитями серебра у висков.

Словом, человек я самый простой. Нет у меня и родственников, занимающих высокие кресла. Нет в моём лексиконе слов типа: «баксы», «откаты», «кайфовать», «кадрить»... И не «гибну я за металл». И жильё моё ничего особенного из себя не представляет. И что же?

Весьма прост я. Пусть иные живут в особняках и многокомнатных апартаментах, разъезжают по Гаваям и Майямы, гоняют на своих «мерсах»... Мне всё равно. Я доволен, что не страдаю общей гонкой за бытовыми прелестями, чрезмерными благами, не лезу куда-то, раздвигая других локтями, мне не нужны общественно-политические Эвересты. Я ко всему этому отношусь спокойно. Мне искренне жаль всякого рода карьеристов, новорушей, переживающих бурные восторги и стрессы на своём «деловом» пути. Неприятны горлопаны и демагоги, дельцы и политиканы, прущие, как танки, не разбирая дорог, без стыда и морали, с горящими глазами и отсутствием серого вещества головного мозга.

Вы сочтёте меня чудачком и безумцем, от которого следует держаться подальше. А я – просто человек. Есть среди моих знакомых такие, что обожают указывать, как жить, к чему стремиться. На них я тоже смотрю с жалостью: «Эх, бедняги! Чем быть рабом потребления и приземлённых прихотей, не лучше ли летать свободной птицей?» Можно ли стать

человеком, не зная подлинного труда, любимого дела, без халявы, без родственных и прочих связей? Надо различать простой достаток и чрезмерное обогащение. Жизнь, посвящённая золотому тельцу, – не жизнь. Мы уйдём, а барахло, счета в банках останутся... Жизнь человеческая коротка, и жаль её тратить на тщету, на пустое накопительство.

Мы, похоже, забываем о том, что существуют на свете простота, умение понимать других, ставя себя на их место. Человек не уйдёт далеко, если будет задира́ть нос, не замечая никого вокруг. Он обязательно споткнётся когда-нибудь и упадёт.

Я же прост сам по себе. И душа у меня простая. И нет в ней зависти, злобы, прочей накипи. И жизнь мне в радость... Потому что весной люблю слушать вернувшихся скворцов, летом получаю много удовольствия и здоровья, бродя в полных таинственности лесах, гуляя на широких лугах. Я улыбаюсь, смеюсь. Осенью при виде увядающей природы грущу. Зимой радуюсь снегу, нравится мне в сугробах валяться... Хорошо! Какое наслаждение!.. А кому-то это удовольствие не доступно, он, бедняга, разучился общаться с природой. А в жизни тем временем столько красоты! Умей только находить её и чувствовать!

Вот такой уж я человек. Порой грущу, печалюсь, порой радуюсь. Душа моя всегда распахнута навстречу добру. Но злым делам в ней места нет.

Я не одинок, потому что умею искренне любить. Любовь взаимная не обходит меня стороной. Сердце моё – не камень, не ледышка, оно живое, порою беспокойное, порою уравновешенное, но всегда любящее и открытое для добрых людей.

Душа

Что-то странное стало твориться с душой моей. До того дня она была словно закована в лёд. И вот, как бабочка, внезапно прослышавшая среди зимы тепло солнечных лучей, вдруг зашевелилась. А вскоре уже, сбросив ледяную корку, затрепыхалась, взмахивая крылышками возле заснеженного окна, из которого в тёмную комнату проникал скупой мутный свет. Какое-то чудесное дыхание пробудило её ото сна, вздуло в ней искры пламени. Душа раньше срока спешила оживить дремавшие где-то прелестные весенние деньки, приблизить их.

Так что же случилось с душой? Не терпится ей пробить заледенелое стекло и вырваться на свободу... Но за окном адский холод, пробирающий до костей. Что со мной? Понять не могу. И кажется мне, что ответ на свой вопрос я найду лишь за окном. Там всё станет ясно...

Отыскав крохотную лазейку, душа вырвалась и метнулась в объятия морозной зимы. Она летела над землёй, летела и принесла-таки с собой весну, щедро раздала тепло всему миру, рассыпала, рассеяла его повсюду. А сама обернулась в шелест листы зелёных деревьев, покрытых белыми цветами, в не молкнущий птичий звон, и растаяла среди ласковых лучей солнца, превратившись в весенний ветерок. Она стала душистым нарциссом, сладкозвучным соловьём, поющим вечную песню любви. Какое счастье! Ах, какая радость! Душа отдалась таинственной силе волшебных чувств...

Ну да, да, только всемогущая чистая любовь способна на такие чудеса, только она может принести с собой вечную весну! Только она одна...

Сон наяву

Проходя по коридору, я вдруг услышал какую-то редкой красоты и нежности мелодию. Что это? Откуда льётся это чудо? Из-за семи небесных куполов?.. Из иного, нездешнего мира?.. Душа моя была потрясена и требовала немедленно выяснить, откуда.

...Дверь была закрыта. Внутри кто-то играл на пианино. Душа моя таяла от наслаждения, сердце, затравленное равнодушием, замерло на время. По всему телу разлилось ощущение бесконечного счастья. Я не выдержал и, открыв дверь, ступил внутрь.

За пианино в углу комнаты сидела незнакомая девушка. Одежда на ней была столь белая, что глазам больно было смотреть. Её тонкие пальцы касались клавиш так нежно, что казалось, будто руки порхают над клавиатурой, и инструмент, ощущая тепло души

незнакомки, её искреннее чувство, захмелело, поддавшись её чарам, и играет сам по себе, погрузившись в негу и удовольствие.

Девушка меня не видела. Она целиком была во власти музыки. И ничего другого ей, казалось, не было нужно – ни окружающего мира, ни шумной жизни. Она напоминала маленькую птицу, затерявшуюся между двумя мирами – мечтой и явью.

Я сидел и слушал... Мне было радостно. Казалось, волшебная сила наполняет сердце энергией, а потоки крови в жилах бегут, подчиняясь мелодии. Из головы исчезли все переживания, мне было легко и хорошо. С весенним ветерком из окна в меня вливались светлые чувства счастья, радости, чистоты. Всё это и есть сила жизни. Ах, как хорошо! Я словно воспарил к белым облакам и тихо качаюсь на них. Так вот где оно – счастье-то! А мы всё недовольны и проводим жизнь в пустой суете. Оказывается, для счастья человеку надо совсем мало. Эх, так бы и исчез навеки в волнах божественной музыки!

...Я открыл глаза. За окном было темно, а в комнате горел свет. Девушки не было. А пианино не успокаивалось, в нём продолжали дрожать и гудеть струны. Может, мне всё только пригрезилось? То ли шум в ушах, то ли звучат струны моей собственной души? Да, счастье свило во мне гнездо, и теперь всё существо моё непрестанно слышит чудесную мелодию...

Достаточно одной песни

Вчера я слышал: кто-то пел...

Г. Тукай

Половина двенадцатого ночи. Студенческое общежитие готовится ко сну. Только мы с другом спать не собираемся, сели конспектировать задание. Форточка была открыта.

На улице кто-то внезапно рванул меха гармони. Я вздрогнул от неожиданности. И полилась мелодия известной песни «Кубалягем» («Бабочка моя»)! Гармонист запел:

*Если бабочка присядет,
Колыхнётся ли цветок?..*

Звучала родная татарская песня. Было странно слышать её: я уже успел привыкнуть к тому, что в городе люди равнодушны к нашим песням. И в самом деле, кто бы мог подумать, что здесь, где чаще звучит русская речь, среди ночи запоют под гармонь татарскую песню?! Такого нет теперь даже в аулах...

*...Под горою, под горою
Круглый стылый родничок...*

Здорово! Хорошо-то как! От знакомой мелодии сердце полнится счастьем. На глаза наворачиваются невольные слёзы.

*...Мотыльков на свете много,
Только смелых не видать...*

Хотелось выбежать на улицу и посмотреть, кто поёт. Это же наша, родная, татарская песня! Перед взором возник аул, где давно уже не слышно гармони... Эх, жаль, что не умею играть на баяне, а то показал бы им! Сразу же проснулся бы наш утративший былую энергию аул!

Я подошёл к окну. Песня стихла.

И вдруг звонкий юный девичий голос прокричал на весь мир:

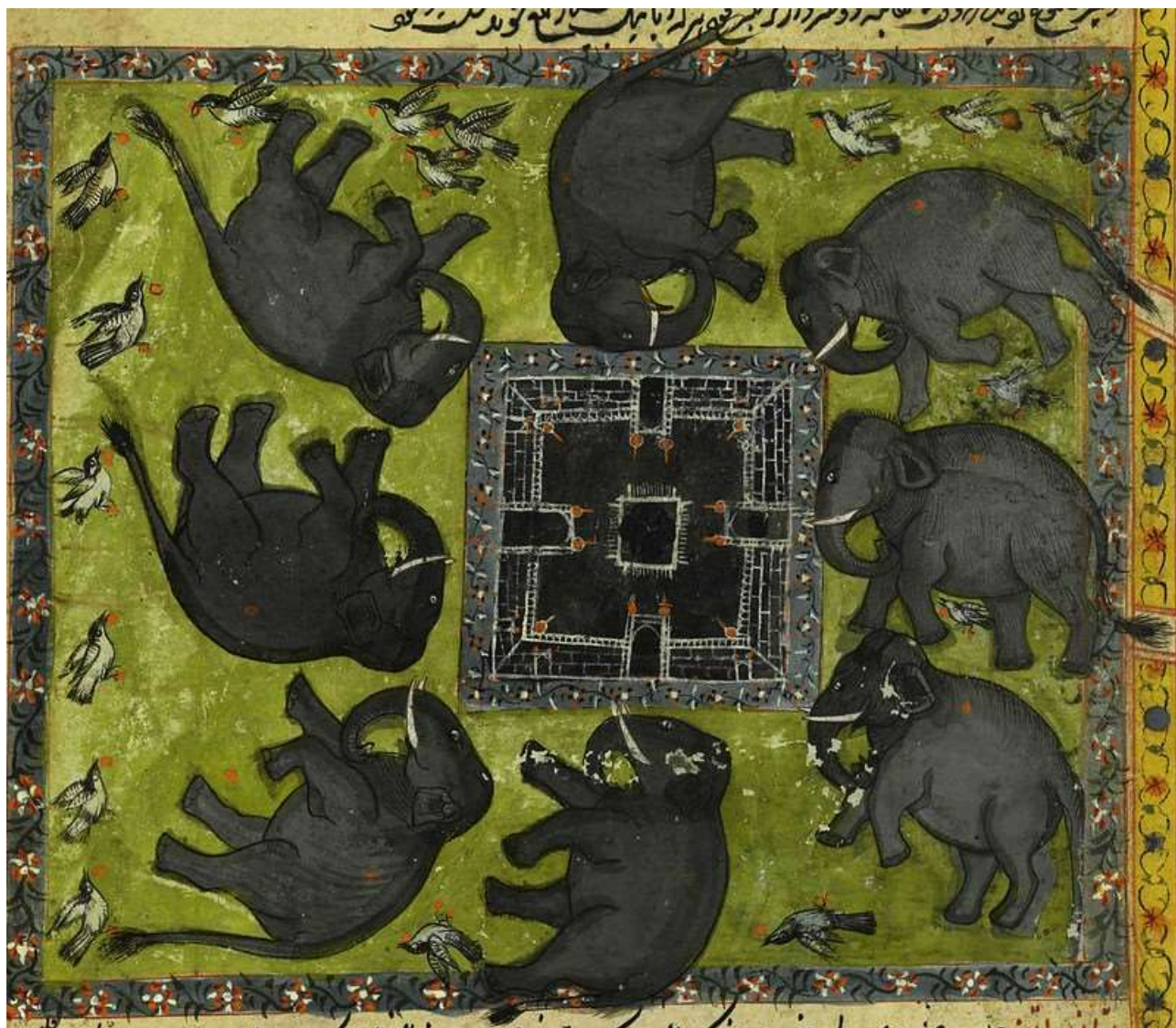
– Я люблю тебя!

Что это?.. Неужели ко мне вернулось прошлое?.. Времена перепутались что ли?.. Или волнения, чувства, запрятанные в глубине души, вдруг вырвались наружу?..

Да, такое случается. Чувства порой пробуждаются и трогают запльившиеся струны души, возвращая их к жизни. Оказалось, для этого достаточно одной татарской песни. Эх!..

Ленар Шаех

ИСТОРИЯ, ОПИСАННАЯ В СУРЕ «АЛЬ-ФИЛЬ»



Публикацию подготовила **Илона Шкатуло**. Пусть Аллах примет её старания, сделает её труд полезным и дарует ей награду в обоих мирах!

С именем Аллаха Милостивого и Милосердного!

Сура «Аль-Филь» – это сто пятая сура Священного Корана. Она состоит из пяти аятов и относится к хронологически ранним сурам (мекканским), которые были ниспосланы Пророку Мухаммаду (мир ему и благословение Аллаха) еще до хиджры (переселения) в Медину. В переводе с арабского языка данная сура имеет название «Слон». Сура повествует нам об исторических событиях, которые произошли на территории аравийского полуострова в VI в.

до н.э. Это примерно 570 или 571 год, названный Годом слона, в котором появился на свет Посланник Аллаха (мир ему и благословение Аллаха).

В суре рассказывается о том, как Аллах защитил землю Последнего Откровения от агрессивной экспансии правителя Абиссинии (Эфиопии). Эфиопцы по своему вероисповеданию были христианами. Как известно обряды хаджа (паломничества) появились еще во время пророка Ибрагима (мир ему), и арабы во все времена соблюдали традицию ежегодного паломничества в Мекку. Из-за своей популярности и выгодного месторасположения, Мекка очень быстро превратилась в большой торговый узел, обогащая год за годом племя курайшитов, которые исторически считались хранителями Мекки и Каабы.

Абраха аль-Ашрам, правитель Йемена, желал перенести центр торговли из Мекки в Сану (столицу Йемена). Он понимал, что для этого потребуется не только захватить регион, но и заменить в сердцах арабов Каабу на что-то соответствующее. Таким образом, Абраха построил в Сане большой храм с большими стенами и декоративными углами с целью привлечения паломников. Он объявил об этом в своем государстве. Это была такая церковь, «какую еще свет не видывал. Из-за высоты церкви арабы прозвали ее Куллайс, ибо если кто-либо пытался взглянуть на нее, то его тубетейка (араб “кулунсува”) чуть было не падала с головы». Однако его ожидания не оправдались: паломники, привыкшие посещать Каабу каждый год, не захотели идти в его церковь. По данным некоторых ученых, один из бедуинов-язычников испачкал стены церкви, на что разъяренный Абраха поклялся разрушить Каабу и заставить арабов совершать паломничество к его храму.

Также сообщается, что в церковь проникли несколько молодых курайшитов и разожгли там огонь, из-за сильного ветра в тот день он так разгорелся, что вся церковь выгорела. После этого Абраха приказал эфиопам собрать войско и они двинулись в путь к мекканской Каабе. Они взяли с собой огромного слона, имя которого было Махмуд. По некоторым данным было еще восемь или двадцать слонов, но лучше об этом известно Аллаху. С помощью слонов войско Абрахи собиралось разрушить Каабу: они хотели прицепить цепи к углам храма и набросить их на шею слона, чтобы он сдвинулся с места и разрушил стены Каабы за раз.

Арабы слышали о надвигающемся на них войске Абрахи и посчитали своим долгом защитить от них Каабу. Зу Нафар, который был почетным жителем Йемена, призвал свой народ выступить войной против Абрахи, но они потерпели поражение. Абраха продолжил свой путь, пока не дошел до земель, где против него выступил Нуфайль ибн Хабиб аль-Хас'ами, возглавлявший свой народ, но и он был разгромлен. И Абраха взял Нуфайля ибн Хабиба в

плен. Изначально Абраха хотел убить его, но потом оставил, чтобы тот стал проводником по земле аль-Хиджаза.

Прибыв на территорию близ Мекки, войско Абрахи грабило все, что им попадалось на глаза: скот, драгоценности, богатство. В том числе были уведены и двести верблюдов, которые принадлежали дедушке еще неродившегося Пророка (мир ему и благословение Аллаха) Абд аль-Мутталибу.

Абраха велел привести к нему самого знатного из курайшитов и сообщить ему, что эфиопы не собираются с ними сражаться, если только они не станут препятствовать им. Эти слова были переданы Абд аль-Мутталибу, на что он сказал: «Клянусь Аллахом, мы тоже не хотим сражаться с ним, да и нет у нас для этого достаточно сил. Это – Заповедный Дом Аллаха. Дом Его возлюбленного Ибрахима, и если Аллах помешает ему, то ведь это – Его Дом, Его святилище. Если даже Аллах позволит разрушить Каабу, то клянусь Аллахом, у нас нет сил, чтобы защитить его». После этого Абд аль-Мутталиба привели к Абрахе, который через своего толмача (переводчика) спросил о его нужде. Абд аль-Мутталиб потребовал вернуть своих верблюдов, на что Абраха сказал: «Неужели ты просишь меня вернуть те двести верблюдов, которые я захватил, и даже не заступишься за Дом, который является твоей религией и религией твоих предков? Я пришел разрушить вашу священную Каабу, и ты вместо того, чтобы защищать ее, хочешь вернуть своих верблюдов?!» И тогда Абд аль-Мутталиб ответил: «Я хозяин этих верблюдов, а хозяин Каабы сам защитит свое имущество». На что Абраха сказал: «Никто не сможет защитить Каабу и не сможет ради нее противоречить мне!»

Абд аль-Мутталибу вернули его имущество, и он вернулся к курайшителям, чтобы попросить их покинуть Мекку и укрыться на вершинах гор, опасаясь того, что их может настигнуть наказание, которое поразит войско Абрахи. Абд аль-Мутталиб ухватился за кольцо на двери Каабы и вместе с другими курайшитами обратился с мольбой к Аллаху о помощи против Абрахи и его войска: «Они – всего лишь люди, защити же то, что Ты объявил дозволенным! Никогда их крестам и храму не одолеть Твой храм!»

Сообщается, что возле Каабы курайшиты оставили сто запряженных верблюдов в надежде на то, что некоторые солдаты из войска Абрахи поступят с ними несправедливо (возьмут то, что не принадлежит им по праву) и за это их покарает Аллах

Спустя некоторое время войско Абрахи начало готовиться к вступлению в Мекку, и подготовили слона. Нуфайль ибн Хабиб встал сбоку от слона, схватил его за ухо и сказал: «Садись, Махмуд, и возвращайся туда, откуда ты пришел, потому что сейчас ты – в заповедном городе Аллаха». После этого он отпустил его ухо и слон сел на колени, а Нуфайль ибн Хабиб бросился бежать в горы. Воины разными способами пытались поднять слона, однако он

отказывался слушать их. Тогда они решили повернуть его в направлении Йемена, слон встал и побежал. То же самое случилось, когда они повернули его лицом в направлении Шама и на восток. Но как только воины снова поворачивали его в сторону Мекки, слон опять опускался на колени.

И в это время Аллах наслал на них птиц с моря, которые были похожи на морских ласточек, у каждой из которых было по три камушка: один в клюве и два – в лапках. И они стали кидать эти камушки на войско Абрахи. По некоторым данным сообщается, что эти камни были похожи на египетский горох или чечевицу, но мгновенно умирал тот, в кого они попадали, потому что падали на голову и пронзали насквозь. Воины, вместе со своим правителем Абрахой, бросились бежать, хотели скрыться, но не знали дороги. Они хотели найти Нуфайля, чтобы тот указал им дорогу, но он, вместе с курайшитами и арабами Хиджаза стоял на вершине горы и наблюдал за наказанием, которое Аллах ниспослал на воинство слона. И тогда Нуфайль ибн Хабиб произнес: «Разве можно бежать, если тебя преследует сам Бог?».

Эфиопского царя поразила болезнь, его тело разлагалось по частям. Он умер неподалеку от Саны, так и не дойдя до своего дома. Абраха аль-Ашрам потерпел поражение и не смог выполнить свою клятву. Вот так с помощью этих чудесных камешков Аллах отнял жизнь у тех, кто строит козни против Него. Ни сила их многочисленной армии, ни несметные богатства царя-захватчика ничем не помогли ему, когда дело дошло до осуществления его коварного плана.

Об этом случае говорится в Священном Коране так: **«Разве ты не видел, как поступил Господь твой с владельцами слона? Разве он не обратил их козни в заблуждение? И послал Он на них птиц стаями, которые бросали в них камни, отмеченные на небе. Он обратил их в нечто подобное листьям растений, источенных червями»** (Сура 105, «аль-Филь»)

Эти события произошли незадолго до рождения Пророка Мухаммада (мир ему и благословение Аллаха). Это стало одним из величайших знамений Аллаха, которое указывает на Его могущество и мощь, и результат Его гнева, низвергнутого на тех, кто осмелился выступить против Него, осквернив Его святыню.

Мусульманские, и не только, ученые и историки утверждают, что события Года слона привели к возвеличиванию арабами Каабы, к еще большему укреплению престижа Мекки как богоспасаемого города, а с ним – и престижа служителей Каабы – курайшитов, рода, к которому принадлежал последний Посланник Аллаха (мир ему и благословение Аллаха). Когда Аллах отогнал эфиопов от Мекки, арабы стали почитать курайшитов, говоря: «Они – люди Аллаха. Аллах их отстоял. Он избавил их от врага». Ибн Исхак (да помилует его Аллах) сказал: «Когда Аллах послал Мухаммада (мир ему и

благословение Аллаха), на курайшитов снизошла милость и благоволение Аллаха, в частности Он отвел от них эфиопов».

Это знамение Всевышнего стало подготовкой к началу пророческой миссии Мухаммада (мир ему и благословение Аллаха), который появился в Мекке, очистил Каабу от идолов и вернул ей бывалое величие.

Ибн Касир (да помилует его Аллах) сказал: «Это событие стало преддверием, своеобразной подготовкой к пришествию Посланника Аллаха (мир ему и благословение Аллаха). Согласно наиболее известным данным, Посланник Аллаха (мир ему и благословение Аллаха) родился в том же году. Всевышний Аллах как будто сказал: “Я помог вам против эфиопов и избавил вас от них не потому, что вы лучше их, а для того, чтобы защитить Древний Дом, который Я возвышу и почту, направив не умеющего ни читать, ни писать Пророка Мухаммада (мир ему и благословение Аллаха), печать пророков”».

Ибн Таймийа (да помилует его Аллах) сказал: «Это произошло в год рождения Пророка (мир ему и благословение Аллаха). Люди, жившие по соседству с Домом Аллаха, поклонялись идолам, и даже положение христиан было намного лучше. Отсюда можно понять, что не жители Мекки были причиной этого великого знамения, явленного Всевышним. Оно было явлено ради Каабы или ради Пророка (мир ему и благословение Аллаха), который родился в том же году возле Каабы. А может, оно было явлено и ради Каабы, и ради него. В любом случае, оно стало одним из подтверждений пророческой миссии Мухаммада (мир ему и благословение Аллаха)».

Когда происходило это событие Амина, мать Пророка Мухаммада (мир ему и благословение Аллаха), уже была беременна нашим Пророком (мир ему и благословение Аллаха), он родился в тот же год, несколько месяцев спустя. Это означает, что когда происходил инцидент со слоном, Мухаммад (мир ему и благословение Аллаха) был в утробе своей матери. В этом большое знамение, что сам Аллах защитил не просто Каабу, но и нашего Пророка (мир ему и благословение Аллаха). Всевышний Аллах Сам, а не через курайшитов, защитил Каабу, потому что должен был прийти тот, кто достоин был Каабы и это был Пророк Мухаммад (мир ему и благословение Аллаха).

Материал составлен на основе следующих источников:

1. Айваллы Р. Жизнь Пророка Мухаммада / Р. Айваллы. – Алматы: Туркістан Кітап Үйі, – 2011. – 316 с.
2. Ибн Касир Ад-Димашки. Комментарии к Великому Корану / Ибн Касир Ад-Димашки; пер. с араб. яз. А. Вахитов. – М.: Нур, – 2013, с. 608.
3. Кулиев Э.Р. Коран: Перевод смыслов и комментарии / Э.Р. Кулиев. – М.: Издательство Эксмо, – 2012. – 808 с.

4. Сорокоумова К. Тафсир Священного Корна. – Режим доступа: <https://e-minbar.com/tafsir-umm-iklil/tolkovanie-sury-fil-slon>. Дата доступа: 04.11.2020.

АПОВЕСЦЬ ЧАЦВЁРТАЯ: ЛЮСТЭРКА

Аднойчы адзін візёр, праходзячы па гандлёвых радах сярод шляхетных⁶⁵ людзей, зазірнуў на рынак нявольнікаў. Тут прадавалі няшчасных, якія страцілі свабоду.

Візёр, жадаючы разгледзець нявольнікаў, падышоў да іх бліжэй. Адзін з іх, стары чалавек, звярнуўся да візёра са словамі:

“Васпан, у вас на чалме пляма!”

Зняўшы чалму, візёр разгледзеў яе. Стары сказаў праўду. Значыць, увесь гэты час ён хадзіў у такім выглядзе і ўсе навокал бачылі гэта. Ён вельмі засмуціўся. З сумам паглядзеўшы на сваіх набліжаных, ён вымавіў:

“Вы закрылі вочы на тое, у якім выглядзе я хаджу. Хоць і бачылі вы пляму на маёй чалме, але прамаўчалі. Я і ўявіць сабе не мог, што гэты небарака⁶⁶-нявольнік стане маім сапраўдным сябрам. Ніколі не пагаджуся я, каб майго сябра прадалі як раба. Зараз жа выкупіце яго і вызваліце!”

І каб людзі не забыліся гэты выпадак, візёр замовіў і адправіў ім таблічку з хадзісам нашага Прарока, хай дабраславіць яго Аллаг і вітае:

المؤمن مرآة المؤمن
رواه أبو داود

“Вернік – люстэрка верніка”

Гэты хадзіс перадаў імам Абу Давуд.

⁶⁵ рус. знатных

⁶⁶ рус. бедолага

Экспедиция в Татарстан



Татарстанская семья Шараевых - хранители крупного хранилища рукописей и старопечатных дореволюционных книг - пригласили ответственного за научно-исследовательский отдел МРО в РБ Овезова Максата на атрибуцию данного ценнейшего собрания старинных книг.

Эта коллекция представляет собой библиотеку медресе села Маскара Кукморского района РТ, принадлежащая известному роду Утямышевых. Хранительницей этой библиотеки была потомок Утямышевых - жительница деревни Туембаш Кукморского района - Гульрайхан Низамиева. После её смерти книги хранятся у её правнуков. Важно отметить,

что одна из представительниц этого рода - Зубайда Утямышева (девич. фамилия - Каримова) была дочерью крупного книгоиздателя Мухаматджана Каримова (совладельца типографии братьев Каримовых). В числе ее предков был выдающийся исламский учёный с мировым именем - Шахабуддин Харун ибн Бахауддин аль-Марджани.

В ходе сортировки книг данной коллекции удалось обнаружить ценнейшие дореволюционные издания полного текста самой главной и универсальной книги по ханафитско-матуридитскому вероучению - "Шарху ль-'Акаид" пера Са'адуддина ат-Тафтазани. Также был обнаружен полный текст одного из общепризнанных толкований на главную книгу имама Абу Ханифы - "Аль Фикху ль-Акбар" пера муллы Али аль-Кари - "Мунху р-Рауды ль-Азхари фи шархи ль-Фикхи ль-Акбар". Из удивительной находки - рукописный экземпляр толкования на начальный матуридитский богословский трактат - "Бад'у ль-Амали" пера Сираджуддина Али Бин Осман аль-Оши аль-Фергани, выполненный неизвестным толкователем. Помимо этого было выявлено большое количество фрагментов одной из главных книг по ханафитскому фикху (праву) - "Мухтасар аль-Кудури".

Особенное внимание привлекли рукописные сборники пятничных проповедей (хутб) на арабском языке, общее содержание которых указывает на то, как упал уровень религиозного просвещения у мусульман за последние века.

Хутба, написанная неизвестным переписчиком в 1833 году содержит вначале такие рифмованные строки:

الحمد لله المتواحد بأبدع المصنوعات• المتفرد بإختراع المخلوقات• المنتزه عن التجسيم و التقسيم و السمات• المتعالي عن الإشكال
و الأماكن و الجهات• المتقدس عن الأعيان و الأكوان و الكيفيات• الموصوف بقديم الأسماء و الصفات• القريب ممن دعاه لا بقرب
المسافات

"Хвала Аллаху - Единственному творением созданий• Одному возникновением творений• Чистому от отелеснения и сочленения и изменений• Превыше Он обладания образом и занимаия мест [пространства] и сторон [трёхмерности]• Святому от субстанций и акциденций и образов• Описываемый вечными именами и свойствами• Близкий к взывающему, но не близостью расстояний".

Неизвестный имам села Маскара, 1833 год.

И каков контраст с пустословием современных проповедей! Как видно, научные исследования ранних рукописей способны значительно расширить и обогатить наши знания.

Также была обнаружена полностью целая книга «Мухаммадия» османского автора Мухаммада Челеби. Как в народе говорится - это вторая по популярности книга у татарского народа после Корана. Написана в стихотворной форме в первой половине XV века в Османской империи и стала популярна и распространена еще в Казанском ханстве. До XIX века она распространялась в виде рукописи, а с 1845 года ее стали печатать в типографии

под редакцией профессора Казанского университета, основоположника Казанского востоковедения М. Казембека. До 1917 года эта книга переиздавалась 24 раза.

В результате поверхностного исследования данного собрания были отобраны наиболее ценные рукописи и старинные книги для более бережного хранения и для дальнейшего более углубленного изучения. Желаем семье Шараевых бараката и счастья в обоих мирах!

Выражаем особенную благодарность имаму-хатыбу города Удачный - Халявиеву Руфату и Галимзянову Алмазу за организацию данной исследовательской экспедиции, пусть Аллах примет и дарует блага мира этого и мира последнего!

Руководитель аппарата муфтията МРО в РБ Овезов Максат

Аспекты жертвоприношения в Курбан Байрам

В преддверии наступления праздника Курбан Байрам в 2021 году, ввиду распространения в белорусском интернете некорректных материалов об условиях проведения обрядов праздника, подготовленных известным деятелем Ш. Аляутдиновым, была подготовлена разъяснительная статья, проливающая свет на условия и положения важнейших составляющих праздника в согласии с пониманием традиционной для белорусских татар школы имама Абу Ханифы.

الأضحية واجبة على كل حر مسلم مقيم موسر، في يوم الأضحى عن نفسه و ولده الصغار يذبح عن كل واحد منهم شاةً أو يذبح بدنةً أو بقرةً عن سبعة، و ليس على الفقير و على مسافر أضحية، و وقت الأضحية يدخل بطلوع الفجر من يوم النحر، إلا انه لا يجوز لأهل الأمصار الذبح حتى يصلى الإمام صلاة العيد، فأما أهل السواد فيذبحون بعد الفجر.

Говорится в главной книге по ханафитскому фикху Мухтасар аль-Кудури: "[Принесение в жертву] курбана является ваджибом [обязательным, за оставление чего - грех. По мнению Абу Юсуфа - сунна му'аккада (прим. А.Майдани)] на каждом свободном [не являющимся невольником] мусульманине, оседлым [не находящимся в путешествии], состоятельном [обладающим нисабом] в день жертвоприношения, за себя, и за своих несовершеннолетних детей [избранное мнение - Абу Ханифы, состоящее в том, что за детей не даётся (прим.А.Майдани)] забоем от каждого из них по овце, или забоем верблюда или коровы от семерых. На нищем или путнике нет обязанности Курбана. Время жертвоприношения наступает с восходом дня жертвоприношения, кроме жителей городов, забой для которых не дозволен пока имам не прочитает праздничный намаз. Что же до жителей деревень, то они забивают после восхода". (Мухтасар аль-Кудури)

Вывод: принесение в жертву курбана является ваджибом для каждого совершеннолетнего (не позднее 15 лет по ханафи (Ибн Абидин) свободного мусульманина, обладающим нисабом, не являющимся путником, принесением в жертву овцы за одного человека. Таким образом, если в семье имеются помимо родителей совершеннолетние дети с нисабом, то они также совершают курбан за себя отдельно.

В русском интернете имеет хождение фетва Салафитского мазхаба, озвученная такими имамами как аш-Шаукани, который говорил по этому поводу:

و الحق انها تجزئ عن أهل البيت، و إن كانوا مائة نفس أو أكثر

«И истина, что [одна овца] достаточна за семью, и даже [за семью] из ста человек или более». {Аш-Шавкяни М. Нейль аль-автар. Т. 5. С. 128; аль-Кардави Ю. Фатава му‘асыра. В 8 т. Т. 1. С. 392, 393}. Также бывший муфтий Саудовской Аравии Абдулазиз Ибн Баз сказал в своей фетве двум братьям с жёнами, живущими в одном доме:

وإذا ذبحتما واحدة فأنتم أهل بيت واحد، أنتما أهل بيت واحد تكفيكم واحدة،

«И если вы [два брата с жёнами] закололи одну [овцу] и вы - один дом, вы вдвоем один дом, и вам достаточна одна [овца]».

Однако понимание имама саляфов - Абу Ханифы предстает наиболее верным, как об этом говорит алляма Таханави в И'ля ас-Сунан т.17 стр. 210, так как его аргументация является объединением хадисов, что является ваджибом для муджтахидов, как на это указал Навави.

Салафитский мазхаб опирается на два основных хадиса:

عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ؛ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيَّ: كَيْفَ كَانَتْ الصَّحَابِيَا فِيكُمْ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ قَالَ: كَانَ الرَّجُلُ، فِي عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يُضَحِّي بِالشَّاةِ عَنْهُ وَعَنْ أَهْلِ بَيْتِهِ. فَيَأْكُلُونَ وَيُطْعَمُونَ. ثُمَّ تَبَاهَى النَّاسُ، فَصَارَ كَمَا تَرَى

«От Ата ибн Ясара, сказавшего, я спросил Абу Аюба аль-Ансари: каково было жертвоприношение у вас в период посланника Аллаха, мир ему и благословение Аллаха. Он сказал: во времена Пророка, мир ему и благословение Аллаха, мужчина приносил в жертву от себя и своего дома (своей семьи) одну овцу. Мясо они ели сами и угощали им других. Это продолжалось до тех пор, пока люди не начали хвастаться друг перед другом и пришли к тому, что ты можешь наблюдать сегодня». Тирмизи, Ибн Маджа.

Также другой хадис:

إِنَّ عَلَى أَهْلِ كُلِّ بَيْتٍ فِي كُلِّ عَامٍ أَضْحَاءَةً "

«На каждой семье (букв."на каждом доме") [лежит обязанность] курбана каждый год». Ахмад.

Однако, как это указал алляма ат-Таханави, это довод против Салафитского мазхаба, а не за него. Овца - наименьшее, что может принести в жертву человек, и если в ней участвуют двое, трое, четверо, то от овцы остаётся половина, треть, четверть за одного, в таком случае нарушается принцип минимального объема жертвы - одна овца. {И'ля ас-Сунан, и.17, стр.210}

Если бы Курбан можно было бы делать за несколько человек, то на всех хватило бы одной овцы принесённой пророком за всю общину мусульман:

فَدَبَحَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِيَدِهِ، وَقَالَ: «بِسْمِ اللَّهِ وَاللَّهُ أَكْبَرُ، هَذَا عَلَيَّ وَعَمَّنْ لَمْ يُضَحَّ مِنْ أُمَّتِي

"...и заколол Посланник Аллаха, мир ему и благословение Аллаха, собственной рукой, и сказал: "Именем Аллаха, и Аллах велик, это от меня и от тех, кто не делал Курбан в моей общине". {Тирмизи, Абу Дауд}

Однако это не так, ибо пророк твердо указал:

مَنْ وَجَدَ سَعَةً فَلَمْ يُضَحِّحْ ، فَلَا يُقْرَبَنَّ مُصَلًّا

"Кто имеет возможность, и не сделал Курбан, то пусть не приближается к нашим местам молитвы". {Ахмад, Ибн Маджа, Хаким сказал, что хадис - Сахих}.

Тогда в чем же нужда каждому искать возможность, если "сто и более" мусульман могут участвовать в заклании одной овцы?

Передается от Ибн Омара, пусть Аллах будет доволен ими, что он сказал:

الشاة عن واحد

«Овца - за одного [человека]». [И'ля ас-Сунан, т. 17, стр. 210

لقد رأيت ابا بكر الصديق و عمر ما يضحيان عن اهلها

От Абу Шурейха: "Я видел, что Абу Бакр и Омар не закалывали Курбан за свои семьи». Канз аль-'Уммаль. Ибн Касир сказал - Иснад Сахих.

Что же касается упомянутого хадиса от Ата ибн Ясара, то это довод в сторону Абу Ханифы, а не против него, так как именно он и говорил, что нет обязанности состоятельному мужчине закалывать Курбан за несовершеннолетних детей и жену. Что согласуется с данным хадисом, в котором имеется ввиду заклание одной овцы за мужчину, так как нет обязанности совершать отдельно за его супругу+несовершеннолетних детей. В то время как его совершеннолетние дети с периода булюга (до 15 лет) во ту эпоху вступали в брак и начинали жить в отдельном доме и делали курбан за себя отдельно. Отсюда и идёт указание пророка что курбан делается с "каждого дома", подразумевающего отдельного мужчину в котором собрались условия: и булюг и нисаб, что и доказывается хадисом от Абу Шурейха.

Вывод: мнение, вбирающее в себя все противоположные хадисы, это то, что сказал Абу Ханифа, пусть Аллах будет доволен им, это мнение основано на единении различных хадисов, практикуя которое человек не попадет в оставление одной из двух групп противоположных хадисов. Тем самым, данное мнение является наиболее объективным. Также хотелось бы напомнить, что традиционно, на территории Республики Беларусь, а также в смежных регионах, испокон веков был распространен ханафитский мазхаб, основанный в первом веке хиджры и согласно указанному пророком в хадисе, что каждое новое поколение будет хуже предыдущего, замена практики предков предстает ничем иным как оставлением лучшего в сторону худшего. Таким образом, хотелось бы посоветовать всем не брать религию от новомодных спикеров, а хотя бы постараться сохранить то, что было сохранено предками. И Аллах более знающ.

Подготовил: Овезов Максат, Руководитель аппарата муфтията МРО в РБ.

Искренность в браке



Одной из болезней мусульман в наше время стало лёгкое отношение к браку. Никах (брак), заключаемый со второй или третьей или четвертой женой стал формой тайного и распутного сожития для удовлетворения половой страсти. Внешне такой никах выглядит как обычный никах, однако, при вступлении в брак одна из сторон может иметь намерение на развод в будущем, через какое-то время. Часто к таким бракам прибегают во время длительных зарубежных командировок, по окончании которых, когда необходимо возвращаться домой к первой жене, то второй жене даётся развод, т.к. ею уже вдоволь попользовались. Один из ранних имамов саляфов - имам Ауза'и сказал касательно никаха с намерением на развод в будущем:

[الأوزاعي قال : هو نكاح متعة و لا خير فيه]شرح صحيح مسلم : 182/9

"Ауза'и сказал: "Это никах мут'а - нет ничего хорошего в нем" [Шарх Сахих Муслим т.9, стр. 182]

Никах мут'а - это временный брак, который был запрещен пророком, мир ему, в день взятия Мекки словами: "Никах мут'а отменён до Судного дня".

قال مالك رحمه الله: ليس هذا من أخلاق الناس اشرح مسلم للنووي 182/9

Сказал имам Малик, пусть Аллах помилует его: "[никах с намерением на развод] - не является из благого нрава людей" [Шарх Сахих Муслим от Навави т. 9, стр. 182]

Мазхаб имама Ахмада тонко указывает на причину запретности такого брака:

المعروف من مذهب الإمام أحمد - رحمه الله - أن الزواج بنية الطلاق محرم وأنه داخل في نكاح المتعة وذلك؛ لأن النية «معتبرة في التأثير في الحكم لقول النبي - صلى الله عليه وسلم- : « إنما الأعمال بالنيات وإنما لكل امرئ ما نوى

"Известно из мазхаба имама Ахмада, пусть Аллах помилует его, что женитьба с намерением на развод в будущем - запрещена, и она входит в "никах мут'а". Так как намерение является причиной вынесения суждения (хукма) согласно словам Посланника Аллаха, мир ему и благословение Аллаха: "Истинно - деяния по намерениям, и поистине для каждого дела [воздастся/выносятся суждение по тому] что намеревалось".

Согласно этому, такой брак - вид прелюбодеяния (зинá).

Дорогие мусульмане, не обманывайте Аллаха и его рабов, ведь Посланник Аллаха, мир ему и благословение Аллаха сказал:

من غشنا فليس منا

"Кто нас [мусульман] обманывает - то он не из нас!"

Подготовил: Овезов Максат, Руководитель аппарата муфтията МРО в РБ.

О важности корректного изъяснения



Имам Бухари передает, что Али ибн Абу Талиб говорил:

خاطبوا الناس على قدر عقولهم أحببون أن يكذب الله ورسوله

"Говорите людям по размеру (силе) их разума, разве понравится вам, если они оболгут Аллаха и Его посланника?"

Али ибн Аби Талиб - двоюродный брат Посланника Аллаха, мир ему и благословение Аллаха, являвшийся "воротами знаний", обладателем глубокого понимания, очень тонко подметил, что непонятная или раздражающая речь оставляет слушателя несогласным. Что приведет к несогласию с религиозным знанием, воспринимаемым слушателем.

Передаёт Имам Муслим от Ибн Мас'уда, что он сказал:

ما أنت محدثا قوما حديثا لا تبلغه عقولهم إلا كان لبعضهم فتنة

"Не будь говорящим людям рассказ, не достигающий их разума, иначе станет [он] для некоторых из них смутой".

Здесь же, мы видим слова ближайшего сподвижника Посланника Аллаха, мир ему и благословение Аллаха, родоначальника ханафитского мазхаба - Абдуллаха ибн Мас'уда, пусть Allah будет доволен им, что информация, донесенная невнятным образом, являясь непонятой слушателем, становится смутой для него, по причине неверного понимания полученной им информации.

Совет: в Коране передается ду'а пророка Мусы (Моисея) для того, чтобы построить речь правильно, здраво и понятно:

رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي * وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي * وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِّنْ لِّسَانِي * يَقْفَهُوا قَوْلِي

Транскрипция: "Рабби шрах ли садри, уа яссир ли амри, уа-хлюль 'укдата мин лисани, яфкаху каули!"

Перевод: "Господь мой! Раскрой мне мою грудь, и облегчи мое дело, и развяжи узел на моем языке, чтобы они поняли мои слова!" (сура Та-Ха аяты 25-28)

И пусть Аллах сделает нашу речь такой же, как и у Посланника Аллаха, мир ему и благословение Аллаха, речь которого была лаконичной - в его кратких фразах умещалась мудрость, размеренный темп, четкое проговаривание букв, он никогда не "сверлил" никого взглядом, и он повелел:

مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكَلِّمْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ

"Кто верит в Аллаха и в Судный день, то пусть говорит добро, иначе пусть молчит!"

Подготовил: Овезов Максат, Руководитель аппарата муфтията МРО в РБ.

Осознай силу ду'а (мольбы)!



Пускай никакие наши грехи не приводят нас в отчаяние в Аллахе. Основа в акыде - **و اليأس من الله كفر** - "Отчаяние в милости Аллаха есть - неверие", как это указал имам акыды ханафитов - Абу Хафс ан-Насафи, пусть Аллах помилует его.

А ведь и в самом деле, если мы посмотрим в Коран, то увидим, что милость Аллаха настолько велика, что Аллах принял даже ду'а (мольбу) иблиса (шайтана), когда тот после низвержения обратился к Аллаху:

قال أنظرني إلى يوم يبعثون. قال إنك من المنظرين

"Он (ибليس) сказал: дай мне отсрочку до Дня, когда они (люди) будут воскрешены! Сказал (Аллах): истинно, ты один из тех, кому дана отсрочка!" Коран, сура 7, аяты 14-15.

Шайтан, будучи олицетворением зла, худшим из творений, проявивший неверие (куфр джухуд), открыто оспоривший веление Аллаха, все равно получил ответ на свое ду'а.

Разве это не повод задуматься? Каждый из нас знает свои потаённые грехи, которые мы втайне совершаем так, чтобы нас не застали врасплох. И мы, опасаясь своих грехов (если у нас, конечно, есть совесть), из-за стеснения отчаиваемся и не надеемся более на принятие нашего покаяния.

Так стоит знать, что милость Аллаха охватывает даже такие позорные проступки, и стирает их, не оставляя следов.

Как прекрасен Господь, милость которого охватывает все грехи (кроме неверия) как это приходит в хадисе-кудси:

عن أنس بن مالك رضي الله عنه قال: سمعت رسول الله - صلى الله عليه وسلم - يقول: قال الله تبارك وتعالى: يا ابن آدم إنك ما دعوتني ورجوتني غفرت لك على ما كان فيك ولا أبالي، يا ابن آدم لو بلغت ذنوبك عنان السماء ثم استغفرتني غفرت لك ولا أبالي، يا ابن آدم إنك لو أتيتني بقراب الأرض خطايا ثم لقيتني لا تشرك بي شيئا لأتيتك بقرابها مغفرة (رواه الترمذي وصححه ابن القيم وحسنه الألباني)

Передается от Анаса ибн Малика, пусть Аллах будет доволен им, который сказал, что он слышал как Посланник Аллаха, мир ему и благословение Аллаха,

сказал: "Говорит Аллах Всевышний и Всеблагий: "О, сын Адама! Поистине, если ты обратишься ко Мне с ду'а и вернёшься ко мне (после грехопадения) - то Я прощу тебе, то, что будет у тебя (из грехов) и [даже] не задумаюсь. О, сын Адама! Даже если твои грехи заполнят все [пространство] до туч небесных, а ты испросишь у Меня прощения - то Я прощу тебе, и даже не задумаюсь. О, сын Адама! Даже если ты придёшь ко Мне с грехами размером с Землю и встретишь Меня не обожествляя никого кроме Меня, то Я приду к тебе с таким же размером прощения!" Хадис привел имам ат-Тирмизи, категория - "сахих" (достоверный).

Подготовил: Овезов Максат, Руководитель аппарата муфтията МРО в РБ.

Байрам
Татары на зямлі Беларусі

Наклад 300 асобнікаў
Мінск, 2021